

"En helt vanlig ener"

En oppgave om selvfremstilling i en narsissistisk tid

Malin Littauer Yndesdal

Masteroppgave i pedagogikk – Allmenn retning

Institutt for pedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2015

© Malin Littauer Yndesdal

2015

"En helt vanlig ener" – En oppgave om selvfremsstilling i en narsissistisk tid

Malin Littauer Yndesdal

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG AV MASTEROPPGAVEN I PEDAGOGIKK

TITTEL:

**"EN HELT VANLIG ENER" – EN OPPGAVE OM
SELVFREMSTILLING I EN NARSISSISTISK TID**

AV:

MALIN LITTAUER YNDESDAL

EKSAMEN:

MASTEROPPGAVE I ALLMENN PEDAGOGIKK

SEMESTER:

HØST 2015

STIKKORD:

NARSISSISME

SELVFREMSTILLING

PRESTASJONSPRESS

SOSIALISERING

IDENTITETSBYGGING

SOSIAL OVERVÅKING

SOSIALE MEDIER

Sammendrag

Forskning på ungdom indikerer at dagens generasjon unge er mer ordentlig enn før. De trives bedre på skolen, bruker mer tid på lekser og bedriver mindre skulk, kriminalitet og rusmidler enn generasjoner før dem. På samme tid ser man tendenser til at psykiske vansker øker blant unge. Dette gjelder særlig jenter (Øia, 2012). Det er paradoksalt at jenter - som i størst grad lever opp til samfunnets forventninger - er de som plages mest av psykisk stress. Utviklingen der unge blir mer ordentlige og mer plaget av psykiske utfordringer, kan forstås å ha sammenheng med økt prestasjonspress i samfunnet. Det er behov for å se nærmere på sammenhengen mellom ungdom, sosialisering og prestasjonspress. En måte å gjøre det på er å studere sosiale medier som en sosialiseringsarena. Ungdom er aktive i sosiale medier, og i oppgaven ser jeg på hvordan sosiale medier bygger opp under ulike former for press.

I dette mastergradsprosjektet studeres selvfremsstilling som fenomen. Mer spesifikt handler oppgaven om utviklingstrekk kjennetegnende for ung voksen-fasen i vår tid, og hvordan disse kan belyses av teorier om narsissisme, med fokus på samtidsdiagnosene til Christopher Lasch og Thomas Ziehe. I den sammenheng vil *kulturell frisetting* være et sentralt tema, forstått som modernitetens løsrivelse fra tradisjonelle institusjoner som klasse, kjønn og yrke. Frisettingen illustrerer hvordan dagens unge i større grad enn tidligere blir ansvarlig for sin egen identitetsbygging. Samtidig har økt institusjonalisering av barns oppvekst, sammen med ny teknologi, skapt en situasjon hvor de unge hele tiden overvåkes eller er tilgjengelig for andre. Her har det oppstått et område for prestasjonspress og prestasjonsangst særegent for vår tid. Valgene man gjør blir mer forpliktende når de kontinuerlig overvåkes og dokumenteres av andre rundt.

Prosjektet søker å gi innblikk i hvordan en gruppe unge voksne skaper sin identitet i en tid der trykket på selvfremsstilling, fremtidsdisiplinering og sosial sammenligning har fått større plass. Hvordan oppstår prestasjonspress? Hvilken funksjon utgjør sosiale medier? Hvordan er det å være ung voksen i dag? En målsetning er å se på hvordan sosial overvåking innvirker på unge voksnes sosialisering og blir utslagsgivende. Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hvilke konsekvenser får selvfremsstillingskulturen for unge voksnes sosialisering, og hvordan står dette i sammenheng med økt fokus på ytre prestasjoner?*

Datamaterialet oppgaven baserer seg på består av semistrukturerte livsverdensintervjuer med fire jenter og to gutter i tjueårene; en blogger, en dansepedagog, en medisinstudent, en person fra Oslos vestkant, en tømrer, og en person som tidligere har falt ut av videregående skole og

motatt stønad fra NAV. Informantene har variert bakgrunn og de representerer sin generasjon fra ulike hold.

Med utgangspunkt i forskning på ungdom intervjuet jeg informantene om deres erfaringer og tanker om samfunnskulturen, og omkring ambisjoner, utdanning og vellykkethet. Slik har jeg undersøkt hvordan et knippe unge voksne opplever å være ung i Norge i dag. Datamaterialet støtter antakelsen om at det er sterkt prestasjonspress i samfunnet, og at presset er størst for jenter. På bakgrunn av informantenes historier analyserer jeg fire former for press i oppgaven: tidspress, kroppspress, kjøpepress og press fra sosiale medier. Et sentralt funn har vært ulikhet mellom kjønnene. Jeg finner at jentene legger mer vekt på å være ordentlige og «bra nok», og de opplever mer stress og dårlig samvittighet.

Informantenes historier kjennetegnes av en tankegang om at de kan klare hva de vil så lenge de jobber hardt nok. Samtidig opplever de å være bundet av den sosiale normen for hva som er riktig måte å være ung voksen på. Frihetsidealet står støtt, men det gjør også vissheten om at de selv er ansvarlige for sin egen fremtid. Hva de gjør og hvordan de velger å bruke tiden sin oppfattes derfor utslagsgivende for deres fremtid, og nederlag oppleves selvforskyldt. At det å mislykkes skulle være konsekvens av forhold utenfor en selv erfares lite sannsynlig i en tid hvor de oppfatter å ha alle muligheter, og kan få til alt så lenge de jobber hardt nok.

Informantene utmeisler ung voksen-fasen som en tid for fremtidsbygging og selvframstilling. Formell kompetanse oppleves som nødvendig, men ikke tilstrekkelig (Frønes, 2000). De må også bygge sin egen merkevare. Store deler av denne prosessen foregår i sosiale medier. Der kan de iscenesette sin selvframstilling og få skryt og bekreftelse fra andre. Selvframstillingen oppleves av informantene som en nødvendig del i arbeidet med å styrke sin kapital, og være den beste versjonen av seg selv. Sosiale medier er for informantene en scene. Det er også et sted hvor tyngden ligger på utseende og det perfekte dyrkes. Selvbildet utfordres ved at det er krevende å skulle leve opp til idealene som finnes der.

Parallelt med dette er sosiale medier et sted hvor roller smelter sammen. Der er de unge synlig overfor familie, venner, kollegaer og vilkårlige andre, noe som innebærer mer foreldrekontroll og økt sosial overvåking. Uansvarlighet får dermed større konsekvenser enn før, og de unge er i større grad nødt til å begrunne sine valg overfor andre. For informantene betyr denne sosiale overvåkingen at de mer opptatt av å leve opp til vellykkethetsidealet, og mindre opptatt av å skille seg ut. I mediesamfunnet kan selv det minste avvik fra normen fremstå som risikofylt.

Forord

En lærerik og til tider frustrerende prosess er avsluttet. Det er mange jeg vil takke.

Først vil jeg takke min veileder Niri Talberg for engasjerende og inspirerende veiledning, og for at telefonen din alltid er på. Du har bidratt med et overordnet blikk denne oppgaven ikke kunne vært foruten. Takk for at du utfordrer meg med dine ambisiøse digresjoner og kritiske innspill, og for at du er positiv når jeg trenger det. Det betyr mye når man skal skrive «bok». Vårt kompaniskap kan da umulig slutte her.

Takk til Det utdanningsvitenskapelige fakultet for tildeling av masterstipend. Det har gjort det mulig for meg å delta på the Kaleidoscope Conference ved Cambridge University. En erfaring jeg har satt stor pris på.

Til mine foreldre og utallige søsken, som har ventet tålmodig. Jeg er heldig som har dere.

Takk til Astrid for veiledning, korrekturlesing og alt det andre.

Til sist vil jeg takke mine informanter, som har delt sin tid og sine tanker. Deres refleksjoner er selve grunnlaget som dette prosjektet er basert på. Dere vet selv hvem dere er.

Malin

Blindern, juni 2015

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
1.1 Tema	1
1.2 Bakgrunn	1
1.3 Forskningsspørsmål	3
1.4 Oppbygging av oppgaven	3
2 Teoretisk rammeverk.....	5
2.1 Narsissisme som begrep	5
2.2 Narsissisme – en tilstand	6
2.3 Narsissisme – et utviklingsstadium	7
2.4 Narsissisme – et karaktertrekk.....	9
2.5 Narsissisme – en sykdom	10
2.6 Narsissisme – en ny sosialiseringstype.....	11
2.7 Beskrivelser av den narsissistiske personlighet.....	13
2.8 Narsissisme i psykodynamisk perspektiv	14
2.8.1 Freud: narsissisme i rammen av libidoteorien.....	14
2.8.2 Kohut: narsissisme som en del av selvet	16
2.9 Narsissisme i samfunnsvitenskapelig perspektiv	20
2.9.1 Lasch: den narsissistiske kultur.....	20
2.9.2 Ziehe: fra psykoanalyse til ungdomskultur	25
3 Prosjektets forskningsdesign	32
3.1 Hvorfor kvalitativ metodologi?	32
3.2 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt	33
3.3 Intervju som metode	35
3.4 Utforming av intervjuguiden	36
3.5 Den praktiske gjennomføringen	38
3.6 Transkripsjon og tolkning av data	40
3.7 Analyse og tolkning av data	42
3.8 Spørsmålet om validitet i kvalitativ forskning	46
3.8.1 Undersøkelsens validitet	46
4 Presentasjon av intervjudata.....	49
4.1 Tidspress.....	50

4.2	Kroppspress	55
4.3	Kjøpepress	59
4.4	Press fra sosiale medier	62
4.5	Oppsummering av data	66
5	Diskusjon.....	69
5.1	Kampen om fritiden.....	69
5.1.1	Kravet til formell kompetanse	70
5.1.2	Fremtidsdisiplinering som prosjekt.....	72
5.1.3	Frihet på timeplanen.....	73
5.1.4	En «sykt seriøs» ungdomsgenerasjon	75
5.2	Det moderne kroppsidealet.....	78
5.2.1	Rollemodeller i sosiale medier	78
5.2.2	Fra slankepress til treningspress.....	80
5.2.3	Det store treningsparadokset	81
5.3	Identitetsbygging i forbrukersamfunnet	82
5.3.1	Forbruk som symbol på status.....	83
5.3.2	Det kostbare skjønnhetsidealet.....	83
5.3.3	Velstand og risiko.....	85
5.4	Feilslutningen om «alle andre».....	86
5.4.1	Sosial overvåking	87
5.4.2	Hele verden er en scene.....	89
5.4.3	Den virtuelle heiagjengen.....	90
5.4.4	Sosiale medier i et selvframstillingsperspektiv	91
6	Narsissisme – et fremtidsperspektiv	93
	Litteraturliste	101
	Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD	106
	Vedlegg 2: Intervjuguide.....	107
	Vedlegg 3: Informasjonsskriv	110
	Figur 1: Sammendragmodell over sosiale medier	67

Innledning

1.1 Tema

Denne oppgaven skal handle om hvordan nye normer for selvfremstilling virker inn på sosialiseringen til unge voksne i Norge. I den sammenheng vil prestasjonspress være et gjennomgående tema. Formålet er å gi innblikk i hvordan en gruppe unge voksne bygger sin identitet i en tid der fokuset på selvfremstilling, ytre prestasjoner og sosial sammenligning står sentralt. Dette skal belyses med teorier om narsissisme som et bakteppe. Narsissismebegrepet fanger selvfremstillingskulturen på en interessant måte, og åpner opp for et nytt og annerledes perspektiv på ungdomskultur og utviklingstrekk typiske for vår tid.

1.2 Bakgrunn

«En «sykt» seriøs ungdomsgenerasjon» lyder overskriften på en artikkel i *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* (Hegna, Ødegård og Strandbu, 2013). Overskriften illustrerer hvordan flere i dagens ungdomsgenerasjon er blitt så dyktige, fornuftige og vellykkede at de kan bli syke av det. Ung i Oslo-studien (Øia, 2012) rapporterer om en generasjon unge som er mer ordentlige enn før. De trives på skolen, bruker mer tid på lekser og mindre tid på kriminalitet, røyking og skulk enn ungdommer før dem. Mest vanlig er det å bruke mellom en halvtime og to timer på lekser på en vanlig dag, og det er jenter og elever med innvandrerbakgrunn som bruker mest tid på lekselesing. Etnisk norske jenter får de beste karakterene, mens jenter med innvandrerbakgrunn har de mest skolepositive holdningene (Øia, 2012).

På samme tid har mer enn halvparten av jentene i løpet av den siste uken følt at «alt er et slit», eller at de er «ganske» eller «veldig mye» plaget med at de «bekymrer seg for mye for ting». Blant jentene i undersøkelsen sier 1 av 3 at de har følt «håpløshet med tanke på framtida», følt seg «ulykkelig, trist eller deprimert» eller «stiv og anspent». Generelt ser man en tendens til at psykiske plager har økt blant unge i løpet av de siste tiårene. Samtidig har antallet som røyker, skulker eller driver med kriminalitet gått betraktelig ned fra 1996 til 2012. Antallet unge som i løpet av den siste uken har vært hjemme hele kvelden sammen med sine foreldre har også økt fra 75,5 prosent i 1996, til 90,4 prosent i 2012. Andelen som har brukt minst én kveld ute med venner har gått ned fra 83,0 prosent i 1996 til 68,3 prosent i 2012. Det er også en tydelig nedgang i andelen unge som har vært sammen med venner «hjemme hos seg selv» (Øia, 2012).

Resultatene fra Ung i Oslo 2012 tegner bildet av en ungdomsgenerasjon som følger regelverk, har et tettere forhold til voksgenerasjonen og jobber hardt på skolen. Parallelt med dette kan man lese om ungdommer som ikke lenger tør å dusje etter gymtimen, på grunn av kroppspress og frykt for å bli filmet i dusjen (Køsling, 2013), om mobbing i sosiale medier (Olsen, 2010), og jenter som bruker mer tid på utseendet enn på lekser og lesing til sammen. Å investere tid i utseendet er noe de anser som viktig på lik linje med utdanning og karriere (Sarromma, 2013). Å leve av sitt utseende er i større grad enn tidligere en mulighet, og selvframstilling er blitt et eget yrke. I dag må man ikke nødvendigvis være best i noe eller være av en spesiell slekt for å bli en kjent person. Man kan leve av en blogg eller YouTube-konto. På denne måten kan man tenke seg at selvframstilling oppleves som mer viktig. *Skal jeg lykkes i det visuelle samfunn, må jeg lykkes med selvframstillingen min.*

Med inntoget av sosiale medier har man fått et annerledes forhold til berømmelse, og de unge befinner seg i en situasjon hvor de hele tiden overvåkes av andre, eller er tilgjengelige, enten i sosiale medier eller pedagogiske situasjoner. I mediesamfunnet er «alle» blitt kjendiser, med egne fans og følgere. Anonymiteten forsvinner, og mulighetene for å ha flere ulike roller, eller til å trekke sine identitetsvalg tilbake, kan føles mindre for mange.

Den sosiale overvåkingen fører med seg kontinuerlig selvbevissthet. Trykket på synlige og ytre prestasjoner øker, samtidig som nederlag for mange kan oppleves som mer risikofylt og ydmykende. Når andre følger med på deg er det lettere å bli selvkritisk. Man kan tenke seg at overvåkingen skaper et *gjennomsiktig* samfunn, der alt man velger (og ikke velger) hele tiden evalueres og måles av andre rundt. Det kan virke som gjennomsiktigheten har skapt et større behov for ros og bekreftelse fra andre, og mange er blitt mer opptatt av å leve opp til normen for hva som er ideelt. Med økt velstand, likestilling og frigjøring har man også fått flere valgmuligheter, og frihetsidealet står sterkt. Her ligger opprinnelsen til *prestasjonssamfunnet*. De unge har en oppfattelse om at de selv bærer ansvaret for sin egen lykke og ulykke, og dersom det skulle gå galt av sted har de ingen andre å skylde på enn seg selv. På den måten kommer individets selvframstilling i sentrum, og arbeidet med å bygge sin egen merkevare blir den viktigste oppgaven for mange unge voksne.

I den greske mytologien druknet Narkissos i speilbildet av sin egen fullkommenhet. I dag kan det virke som om de unge er i ferd med å drukne i prestasjonspress, konformitet og mangel på handlingsrom. Christopher Lasch (2006) og Thomas Ziehe (1982, 1986) peker på hvordan det senmoderne samfunn har ført med seg et større fokus på *subjektivering*. Det som tidligere ble

ansett som overdreven selvskryt, kan i dag oppleves som en naturlig og til dels nødvendig del av hverdagen. På den måten kan man tenke seg at oppmerksomhetsbehovet også er i endring, et utviklingstrekk som ser ut til å forsterkes gjennom sosiale medier, hvor individet i stor grad oppfordres til å dyrke seg selv.

På samme tid kan man kanskje tenke seg at de nye mediene er det nærmeste de unge kommer et moderne ungdomsopprør, der de kan teste sine grenser og finne sin nisje. Dette opprøret er likevel annerledes enn før, fordi det i mange tilfeller skjer under oppsyn av familie, kollegaer, venner og jevnaldrende.

1.3 Forskningsspørsmål

Den overordnede problemstillingen lyder: Hvilke konsekvenser får selvframstillingskulturen for unge voksnes sosialisering, og hvordan står dette i sammenheng med et økt fokus på ytre prestasjoner?

For å besvare disse spørsmålene er følgende fire forskningsspørsmål formulert:

1. Hvilket bidrag kan narsissismebidraget gi for forståelse av selvframstillingskulturen?
2. Hva oppleves som mest utfordrende ved å være ung voksen i dag?
3. Bidrar nye normer for selvframstilling til økt prestasjonspress og identitetsbyggingen til unge voksne?

Ettersom selvframstilling er et felt i rask endring, og ny teknologi har skapt endringer i selvframstillingskulturen, har det vært nødvendig å hente inn egne data. Oppgaven baserer seg på kvalitative intervjuer med fire jenter og to gutter i tjueårene.

1.4 Oppbygging av oppgaven

Kapittel 2: Teoretisk rammeverk. I dette kapittelet presenteres det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for oppgaven. Kapittelet gir en gjennomgang av teorier om narsissisme i historisk perspektiv, fra Sigmund Freud og Heinz Kohuts psykodynamiske teorier om selvet, til Christopher Lasch og Thomas Ziehe sine samtidsanalyser av narsissistisk samfunnskultur.

Kapittel 3: Prosjektets forskningsdesign. Det redegjøres for beslutningen om å ta i bruk det semistrukturerte livsverdensintervjuet som metode, og tematisk analyse som analyseverktøy. Vitenskapsteoretiske perspektiver drøftes, med særlig vekt på kritisk realistisk teori.

Kapittel 4: Presentasjon av data. De mest sentrale funnene i datamaterialet presenteres og analyseres, med utdrag fra intervjuene. Gjennomgående hos informantene er at de beskriver mye press. Vi skal her se på fire former; tidspress, kroppspress, kjøpepress og press fra sosiale medier. Det blir også sett på kjønnsforskjeller. Til sist oppsummeres datamaterialet i en figur over sosiale medier.

Kapittel 5: Diskusjon. Datamaterialet belyses ved hjelp av forskningsspørsmålene og settes i sammenheng med teorier om narsissisme. Andre studier trekkes inn i diskusjonen, og dataene knyttes opp mot relevante hendelser og fenomener i samfunnsbildet.

Kapittel 6: Narsissisme – et fremtidsperspektiv. Datamaterialet drøftes ytterligere i det jeg ser på konsekvensene av funnene i analysen, og løfter blikket mot fremtiden.

2 Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet vil jeg kritisk sammenligne ulike synspunkter omkring narsissisme fra to ulike perspektiver: det psykodynamiske perspektiv og det samfunnsvitenskapelige perspektiv. Det første omhandler narsissisme slik Freud og hans etterkommere har avgrenset og anvendt det, i rammen av psykoanalysen. Det andre beskriver narsissisme fra et historisk – kulturelt - pedagogisk - sosiologisk ståsted, der begrepet brukes som forklaringsprinsipp om fenomener man kan observere innenfor ulike områder av samfunnet. Sistnevnte er nært knyttet opp mot teorier om ungdom, oppdragelse og sosialisering.

Selv om det er den samfunnsvitenskapelige narsissisme som er av hovedinteresse for min analyse, er narsissisme først og fremst et psykodynamisk begrep. Jeg velger derfor å vekte begge innfallsvinklene grundig. Forfattere som i senere tid har skrevet om narsissisme som et kulturelt begrep, bygger til dels sine angivelser på psykoanalytiske begreper. Deres tolkninger og analyser vil likevel til tider strekke seg langt fra det opprinnelige perspektivet. Det vil også være nyanser innenfor de to retningene. For eksempel vil representanter for psykoanalytisk tankegang ta ulike posisjoner i spørsmål omkring sunnhet og sykdom. Det psykodynamiske perspektivet bør her leses som en forståelsesramme for nye teorier om narsissisme.

Kapittelet innledes med en redegjørelse av narsissisme som begrep, samt en beskrivelse av det jeg plasserer under samlebetegnelsen «den narsissistiske personlighet». Deretter vil jeg ta for meg narsissisme i psykodynamisk teoritradisjon. Her vil Sigmund Freud og Heinz Kohut stå sentralt. Videre vil jeg se på hvordan sosiologer, pedagoger og historikere har tatt begrepet og satt det inn i en ny og større sammenheng enn den opprinnelige. Her vil Christopher Lasch og Thomas Ziehe stå sentralt. Spørsmålet om hvorvidt man kan snakke om sunn narsissisme, og i hvilken grad narsissisme kan brukes til å beskrive en kulturell dreining vil bli drøftet.

2.1 Narsissisme som begrep

Narsissismebegrepet stammer opprinnelig fra den greske myten om Narkissos, men det var Freud (1957) som gjorde begrepet kjent da han ga det en spesifikk mening i sin libidoteori. I kjølevannet av Freuds teorier, utviklet Kohut og hans etterfølgere en egen teori om selvet (selvpsykologi), der narsissisme inngår som en viktig bestanddel i regulering av selvfølelsen. Narsissisme definert på klinisk nivå er den normale eller patologiske reguleringen av selvtillit

og selvbevissthet. *Patologi* forstås her som en samlebetegnelse på sykdom (Kernberg, 2010, s. 257). I dag snakker man også om en sunn og til dels nødvendig narsissisme. Dette er ikke nye prinsipper. Kohut (med flere) har omtalt narsissisme i lignende formuleringer tidligere.

Alice Miller (1987) deler narsissismebegrepet i fire kategorier der narsissisme kan betegne en *tilstand*, et *utviklingsstadium*, et *karaktertrekk* og en *sykdom*. Til disse legger samfunnsvitere som den femte; *en ny sosialiseringstype*, det vil si vår tids karakter, eller sosialkarakteren slik David Riesman (1961) omtaler den i *Det ensomme masse mennesket*. I moderne tid har Ziehe (1982) blitt en sentral representant for den nye sosialiseringstypen. Han mener at dagens unge sosialiseres på en helt annen måte - og til helt andre mål enn i tidligere samfunn - og at denne sosialkarakteren kan forstås gjennom psykoanalysens begrep narsissisme. I dag har begrepet i tillegg fått stort nedslagsfelt i dagligspråket, der narsissisme brukes til å omtale individer, men også grupper, deler av en befolkning og kulturer (Møller, 1983).

Det er utfordrende å skulle gi en entydig beskrivelse av begrepet narsissisme. Ved å se på de fem hovedbetydningene betegnelsen rommer, kan man imidlertid bygge noen forestillinger om innholdet i narsissisme som fenomen.

2.2 Narsissisme – en tilstand

Narsissisme er per definisjon en tilstand av selvforelskelse, og har sin opprinnelse i det greske sagnet om Narkissos, eller Narcissus på Latin, nedskrevet i Ovids omtrent 2000 år gamle dikt *Metamorfoserne*, som betyr *forvandlingene*. Sagnet forteller myten om Narkissos, en vakker yngling som ble forelsket i sitt eget speilbilde. For denne selvkjærligheten ble han straffet med at hans kropp og sjel tæret bort. Nymfen Ekko var forelsket i Narkissos, men ynglingen avviste Ekko sin kjærlighet, og hun visnet bort. En dag befant Narkissos seg ved bredden av et vann i skogen hvor han kom over sitt eget speilbilde reflektert i vannoverflaten. Synet av sitt eget speilbilde var for Narkissos så vakkert at han ble fullstendig trollbundet av det. Han ble fanget i en passiv betraktning av dette bildet - sitt eget, og greide ikke å rive seg løs. Narkissos blir verken levende eller død, men bundet til beundringen av sin egen skjønnhet før han til slutt svinner hen. Ved vannet hvor Narkissos døde spirte det frem en blomst med gult senter omringet av hvite kronblader, som fikk navnet Narsiss, senere kalt pinselilje (Haugsgjerd, 1987; Lavik 2006; Møller, 1983).

Enkelte gjengivelser antyder at Narkissos tar sitt eget liv ved å dolke seg selv i hjertet fordi han ikke klarer å fullbyrde sin egen kjærlighet, mens han i andre versjoner drukner i bildet av seg selv når han strekker hendene ut mot vannoverflaten. Noen mener også at Narkissos var homofil, ettersom det er sitt eget kjønn han ser i vannet. Uansett er det en ulykkelig slutt som ifølge grekerne er en gudommelig utmålt straff fordi Narkissos ikke vil, eller ikke kan, elske andre enn seg selv (Møller, 1983, s. 18).

Den greske myten illustrerer tilstanden som Narkissos befinner seg i: «... en grænseløs selvforelskelse, der gjennom sin lukkethed fører ham i døden» (Møller, 1983, s. 18). Bak ligger en tanke om at der det kun er ett menneske som betrakter seg selv i et speil, vil den narsissistiske tilstand vedvare uten innvirkning fra andre - og etter hvert gå over til å bli en sykdom eller et negativt karaktertrekk. Noen teoretikere vil mene at en narsissistisk tilstand i et visst omfang er ønskelig. Selvfordypelsen vil i ønsket form kunne fungere som en av mange tilstander i selvet, som individet kan forlate og vende tilbake til etter behov (Møller, 1983, s. 19). Når mennesker skaper og er kreative blir deres produkter ofte til i en prosess. Å kunne gli inn i en slags tilstand hvor det kreative er mulig, kan være fruktbart. Oppfattet på denne måten kan narsissisme føre til kreativitet og nyskaping, for eksempel gjennom meditasjon. Narsissismen må imidlertid kunne brytes for ikke å føre til fordervelse (Møller, 1983, s. 21).

Narsissisme er historisk et av de mest diskuterte begrepene i psykodynamisk teori, og tidlig teoriutvikling er tydelig knyttet opp mot begrepets mytologiske betydning (Sigrell, 1994).

2.3 Narsissisme – et utviklingsstadium

Forskere og terapeuter er i stor grad enige om at barnet som en del av normalutviklingen gjennomløper et narsissistisk stadium i sine første leveår. Narsissisme som et utviklingsstadium viser til det lille barnets opplevelse av seg selv som verdens midtpunkt, perfekt og uten begrensninger – og i sin arkaiske (opprinnelige) form sultent på oppmerksomhet og beundring. På dette stadiet elsker barnet seg selv, eller rettere sagt sitt eget speilbilde i andre. Barnet har et ønske om å føle seg allmektig eller forgudet, og det får sine behov tilfredsstilt gjennom foreldrenes grenseløse beundring. Mor og far håper at spedbarnet skal bli noe stort i fremtiden, og slippe de bestrebelser de selv har måttet utholde i sine egne liv (se for eksempel Kohut, 1966 eller Freud, 1914).

Det var Freud (1957) sin opprinnelige tanke at barnet etter hvert forlater det narsissistiske stadiet til fordel for objektlibido (interesse for andre) og moden kjærlighet. Freuds (1957) prinsipp var at de karakteristikkene vi finner hos barnet i den primærnarsissistiske fasen er et sunnhetstegn, som dersom den vedvarer i voksen alder går over til å bli et tegn på sykdom. Andre forskere, deriblant Kohut (1966), Kernberg (1985) og Goldberg (1980), har i senere tid ment at det narsissistiske stadiet ikke forlates, men heller utvikles parallelt som et supplement til den normale. Goldberg (sitert i Møller, 1983) skriver i sin bok *In Defence of Narcissism*:

Jeg ser ikke på begrepet narcissisme som et skældsord men snarere som en hovedkraft i den menneskelige kreativitetskamp (for at realisere sig selv) ... Narcissisme ... misforstås, hvis vi blot betrakter begrebet som et overgangsstadium i den psykoseksuelle utvikling, som skal bearbejdes for at erstattes med moden objektkærlighed. Narcissistisk stræben eksisterer samtidig med moden kærlighed og blander sig i og beriger dens udvikling. (Goldberg sitert i Møller, 1983, s. 20)

I likhet med Kohut (1966) oppfatter Goldberg (1980) narcissisme som et utviklingstrekk der noe positivt kan gro. Freud (1957) beskriver primærnarsissisme som et forbigående stadium i barnets utvikling. Hos Kohut (1966) følger narcissismen et annet forløp. Her får narcissismen selvstendig status og en utviklingslinje som følger mennesket fra fødsel til død. Den primære narcissisme skal ikke overvinnes, men integreres i den voksne personligheten, hvor den legger grunn for individets evne til å holde et dynamisk og selvregulerende selvbylde. Kohut (referert i Karterud, 1997) anser et narsissistisk utviklingsforløp som tilfredsstillende når barnet i sin utvikling har gått fra en umoden og grenseløs narcissisme i sin barndom, til en moden og overbærende narcissisme i den voksne personligheten.

Det Kohut (1971) omtaler som *høyere former for narcissisme* er å forstå som narcissismens øverste stadium, der narcissisme frigjør psykologiske strukturer i personligheten, henholdsvis kreativitet, empati, humor og visdom. Når Kohut (referert i Møller, 1983) mener at det finnes høyere former for narcissisme, mener han samtidig at det finnes usunn narcissisme som kan komme til uttrykk i en narsissistisk personlighetsforstyrrelse, så vel som narsissistiske trekk ved mer velfungerende personligheter. Det er imidlertid ikke innlysende når han mener at vi står overfor noe ønskelig og når vi står overfor noe sykt eller patologisk (Kohut referert i Møller, 1983, s. 26). Narcissisme som et utviklingstrekk der noe positivt kan komme frem, har også festet seg hos andre mer pedagogisk samfunnsrettede forskere. «Ziehe (1975) ser i den narcissistiske ungdom et revolutionært potentiale, i og med at han mener, at ungdommen gjennom sin narcissistiske måte å forholde sig til sig selv og til samfundet ikke har accepteret dets ødelæggende doktriner...» (Møller, 1983 s. 21).

2.4 Narsissisme – et karaktertrekk

Som karaktertrekk er beskrivelsen *narsissistisk* i likhet med andre psykiatriske diagnosebetegnelser, negativt orientert (Møller, 1983, s. 24). Narsissisme sidestilles ofte med selvopptatthet i dagligtalen, og oppfattes av mange som en lite attraktiv egenskap. Ser vi nærmere på beskrivelser av den narsissistiske personlighet, ser vi imidlertid at narsissisten bærer flere flagg. Det utfordrer begrepsoppklaringen at ord som brukes til å beskrive narsissister ofte er beslektet med uttrykk som «forelsket i seg selv» eller «alltid opptatt av seg selv» eller «ute av stand til å bry seg om andre» også videre. *Narsissist* er blitt et moderne skjellsord. Imidlertid er det hos alle mennesker en kjerne av narsissistisk selvopptatthet, fordi alle mennesker har narsissistiske behov – et behov for å bli sett, beundret og anerkjent (Møller, 1983, s. 24-25).

Noen teoretikere (deriblant Ziehe) vil mene at narsissisme har positive sider. Narsissistiske egenskaper er gunstige i noen sammenhenger og for en viss type mennesker. Blant annet vil man kunne hevde at en god dose narsissisme er nyttig når man skal fremme seg selv i sosiale medier eller det offentlige rom. Mange antar at narsissistiske mennesker av andre vil oppfattes som overlegne og avskyelige, men det er ikke nødvendigvis slik. Ifølge Fromm (1981) ligger narsissistens tiltrekningskraft i at han holder et bilde av hva folk selv gjerne skulle ha vært: han er selvsikker, uten tvil om egne evner og i kontroll over sin egen situasjon. Der mange ofte er drevet av ambivalens og misunnelse overfor andre er narsissisten – tilsynelatende - frigjort fra slike usikkerheter. Andre teoretikere (deriblant Lasch) oppfatter narsissisme som mer negativt, et forkastelig aspekt ved personligheten som peker i retning av egoisme og fravær av kollektiv bevissthet. Om Freuds eget syn på narsissisme, skriver Fromm (1981):

For det første kunne han ha lagt mer vekt på narsissismens rolle i opprettholdelsen av livet. Mens det fra et verdistandpunkt er ønskelig å redusere narsissismen mest mulig, er den med henblikk på biologisk overlevelse et normalt og ønskelig fenomen. Hvis mennesket ikke satte sine egne mål og behov foran andres, hvordan skulle det så overleve? Det ville mangle egoismens energikvaliteter, som det trenger for å bevare livet. For å si det annerledes: det biologiske formål å opprettholde rasen krever en viss porsjon narsissisme blant medlemmene... (Fromm, 1981, s. 54)

Narsissisme som et karaktertrekk er preget av en type ambivalens: på den ene siden synes narsissistisk atferd nødvendig for å overleve i vårt samfunn, og på den andre siden betraktes det som noe forkastelig. Samtidig er narsissisme et dynamisk fenomen, der narsissistiske trekk er karakteriserende for alle mennesker i ulik grad til ulik tid. Normalt velfungerende mennesker har også narsissistiske sider eller trekk.

2.5 Narsissisme – en sykdom

De fleste psykoanalytikere er enige om at narsissisme i sin ytterste form er et tegn på sykdom. Mange vil imidlertid mene at *patologisk* narsissisme skiller seg fra *normal* narsissisme, og at narsissisme er noe som eksisterer i syke, så vel som friske personligheter. Det var opprinnelig Havelock Ellis (referert i Sigrell, 1994), britisk lege og kjent for sin omfattende forskning på seksualitet, som i 1898 tok i bruk myten om Narkissos for å illustrere en forstyrrelse i seksuallivet. Ellis (og senere Nöckel) betraktet narsissisme som en seksuell perversjon hvor individet behandler sin egen kropp som om det var et seksualobjekt (Møller, 1983). I dag har det skjedd en markant endring i unge menneskers forhold til egen kropp. I et refleksivt moderne samfunn skammer man seg ikke over sin seksualitet, men markerer den på en bevisst måte som tegn på selvtillit (Dale, 2006). Der Ellis (referert i Sigrell, 1994) avgrenser narsissistisk seksualitet til noe tabubelagt og skambetont, er det i dag ansett som frigjørende og nødvendig. I etterkant av Ellis (referert i Sigrell, 1994) sin analyse utviklet Freud (1957) og hans etterfølgere begrepet til å omfatte hele personen. Man begynte å snakke om narsissistiske personlighetsstrukturer og diagnostiske kriterier i det man etablerte narsissisme som patologisk (Møller, 1983, s. 29). Narsissisme på dette tidspunktet ble ansett for å ligge tett opp mot psykosen (karakterisert ved alvorlig tap av realitetssans) og borderlinetilfeller (karakterisert ved personlighetsforstyrrelse) (Kernberg, 2010).

Til det patologiske syn på narsissisme føyer det seg i 1960-årene et mer sammensatt syn. Man sporer narsissistiske mønstre tilbake til en tidlig utvikling i barnets liv, og setter narsissisme i sammenheng med menneskets behov for å bli sett, beundret og anerkjent. Samtidig forsøker man å klarlegge narsissismens relasjon til den øvrige personligheten ut i fra den formening at selvtillit eller selvverd må ha røtter ned i en tidlig narsissistisk utvikling (Møller, 1983).

En slik normalforklaring av narsissismebegrepet presiseres ytterligere når Kernberg (2010) deler narsissismen i tre hovedkategorier: normal voksen narsissisme, normal infantil (eller barnlig) narsissisme og patologisk narsissisme. *Normal voksen narsissisme* viser til normal regulering av selvtillit og selvfølelse. Her finner man et velutviklet selv og modent selvilde. *Normal infantil narsissisme* innebærer en alderstilpasset regulering av selvtillit i barnet, med sine umodne verdier og krav, et naturlig fenomen i barnets utvikling. *Patologisk narsissisme* er her presisert som en regresjon til infantil narsissisme, der pasienten projiserer (overfører)

sine selvrepresentasjoner på andre, som overveiende brukes som «speil» for den narsissistiske person (Kernberg, 2010, s. 258).

I dag har det amerikanske systemet for psykiske lidelser DSM-IV: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (American Psychiatric Association [APA], 1997) inkludert narsissisme som en egen lidelse under betegnelsen «narsissistisk personlighetsforstyrrelse», mens det internasjonale systemet ICD-10: *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (World Health Organization [WHO], 1999) ikke inkluderer narsissistisk personlighetsforstyrrelse som en egen type.

I historisk sammenheng kan man si at narsissisme har gått fra å være en skambelagt seksuell perversjon, til karakteristisk for stormannsgalskap og patologi, til et tegn på både sykdom og normalitet. Karaktertrekk som tidligere ble sett på som narsissistiske vil i dag kunne oppfattes som alminnelige. Noen av disse fremstår positive, andre synes mer negative. Spørsmålet om hvorvidt vi kan snakke en om sunn narsissisme har på mange måter blitt til et spørsmål om narsissistisk balanse. Hvor går grensen mellom sunnhet og sykdom? Hvor mye narsissisme er *for mye* narsissisme? En slik innfallsvinkel gjør at narsissisme som begrep blir noe utvannet. Samtidig er det med på å gi narsissismens karaktertrekk ny gyldighet, utover det patologiske.

2.6 Narsissisme – en ny sosialiseringstype

I psykodynamisk teoritradisjon blir narsissisme hovedsakelig beskrevet ut fra et individorientert synspunkt. I senere tid har sosiologer og pedagoger overført denne beskrivelsen til å gjelde barn og unges levesett, og hele kulturen i den vestlige verden. Det var Fromm (1992) som først utvidet narsissismebegrepet fra å gjelde individer til å gjelde grupper av mennesker. Han definerer sosialkarakterbegrepet som «... kjernen av karakterstrukturen hos de fleste i en gruppe, utviklet på grunnlag av utslagsgivende erfaringer og opplevelser i denne gruppen» (Fromm, 1992, s. 191). Etterpå har teoretikere som Lasch (2006) og Ziehe (1982) utviklet sosialkarakterbegrepet ytterligere. Deres analyser er knyttet opp mot teorier om sosialisering og oppdragelse, i det de påpeker samfunnets innflytelse på individet, og individets mulighet til å virke inn på samfunnet.

I dag vil institusjonaliseringen av barn og unges oppvekst, det økte fokuset på individualitet og selvrealisering, og mediers innflytelse på kulturen, være eksempler på samfunnsmessige faktorer med innvirkning på vår sosiale karakter.

Man kan stille spørsmålstegn ved hvorvidt beskrivelsen av unge som selvopptatte, egoistiske, til tider narsissistiske individer egentlig er noe nytt? Sokrates hevdes å ha sagt for rundt 2500 år siden i sin tale til ungdommen at; unge nå for tiden foretrekker luksus, har dårlige manerer, fornektet autoritet, har ingen respekt for eldre mennesker, prater når de burde arbeide, motsier sine foreldre og tyranniserer sine lærere (attribuert til Sokrates av Platon i Patty og Johnson, 1953, s. 277). Utsagnet tilskrives gjerne Sokrates, og noen ganger hans elev Platon, men man vet lite om hvor det opprinnelig kommer fra. Sokrates skrev ingenting selv, og hans filosofi er hovedsakelig gjort kjent gjennom Platons dialoger. Enkelte historikere vil hevde at utsagnet er en «forfalskning», fremført gjennom komedien *Nephelai* (Skyer), hvor Sokrates parodieres. Utsagnet er likevel klassisk, og har blitt stående som et kjennemerke på de voksnes kritikk av den oppvoksende generasjonen. Påstanden står imidlertid i motsetning til resultatene fra Ung i Oslo-studien fra 2012. Undersøkelsen forteller om en særdeles fornuftig ungdomsgenerasjon, som i stor grad slutter opp om det voksensamfunnet verdsetter. Samtidig viser resultatene at mange unge føler stress og slit i hverdagen, preget av søvnproblemer, opplevelse av håpløshet og dårlig selvbylde (Hegna, et al. 2013; Øia, 2012). Resultatet illustrerer en trend der ungdom blir stadig mer veltilpassede og skikkelige.

Narsissismebegrepet brukes ofte til å illustrere det som av mange anses som en *stygg* kultur, med selfies og selvframstilling i sosiale medier som typiske kjennetegn. Narsissisme er ikke bare overdreven selvhevdelse. Det er også sårbarhet. Bak ligger usikkerhet og et sterkt behov for bekreftelse på at man selv er god nok. Dersom narsissismebegrepet skal føye noe nytt til teorier om ungdom vil det være hensiktsmessig å se på hele begrepet, både fra et samfunnsvitenskapelig og psykodynamisk perspektiv. Sammen kan de kanskje gi narsissismebegrepet ny gyldighet og bidra til forståelse av hva som ligger bak denne tendensen i ungdomskulturen.

Vi kan imidlertid ikke uten videre sette likhetstegn mellom den kliniske narsissisme og den nye sosialiseringstypen. «Den nye Narcissus» er ikke først og fremst et sykdomstilfelle, men en samfunnskarakter. Det dreier seg her om en abstraksjon på overordnet nivå, en forestilling om hvordan *vår tids sosiale menneske* ser ut. Dette forblir teoretiske konstruksjoner, som vil ha betydelige mangler om de søkes overført på enkeltindivider. Samtidig kan sosialiseringstypen gi et inntrykk av hvordan typisk sosial atferd kan utarte seg i vår tid, og brukes som en teoretisk forståelse av en kulturell tendens (Møller, 1983).

2.7 Beskrivelser av den narsissistiske personlighet

DSM-IV (APA, 1997) definerer narsissistisk personlighetsforstyrrelse som «... et vedvarende mønster kjennetegnet av storhetsfølelse (i fantasi eller atferd), behov for å bli beundret og mangel på empati» (s. 220). Mønsteret starter i ungdomsårene eller tidlig voksen alder, og kommer til å syne i en serie diagnostiske presiseringer.

Kernberg (referert i Sigrell, 1994) har gitt en mer utfyllende beskrivelse av den narsissistiske personlighet, her gjengitt i korte trekk: Sett utenfra kan disse pasientene fungere godt i sosiale situasjoner. Mange har høyt funksjonsnivå, god impulskontroll og en evne til å arbeide aktivt for å realisere egne mål. De er gjerne å finne innenfor høytstående stillinger i arbeidslivet, i akademia, og særlig kunstmiljøet. Mellommenneskelige forhold er mangelfulle, i og med at andre overveiende brukes som spill for personen selv. De finner ofte personer å idealisere, mens andre behandles med forakt. De kan være svært selvbevisste, med stor trang til å elskes og beundres av andre. Bak en overfladisk sett sjarmerende karakter ligger storhetsfantasier og mangel på empati, selv om denne ikke alltid merkes umiddelbart. Deres livsglede er ofte lav, til tross for den beundring og hyllest de søker etter, og oftest får, men som likevel ikke makter å tenne gnisten i deres tilværelse. Disse personlighetene kan være utnyttende, på grensen til det snylteraktige, i den forstand at de bruker andre til å føre sin egen narsissisme (Kernberg referert i Sigrell, 1994, s. 59; Kernberg referert i Møller, 1983, s. 42).

På den andre siden har Kohut (1971) gått langt i å normalforklare narsissistiske symptomer. Han skiller mellom psykosen og borderlinetilfellene på den ene siden, og det han beskriver som *narsissistisk personlighetsstruktur* på den andre. Sistnevnte må ikke forveksles med den narsissistiske personlighetsforstyrrelse i DSM-IV (APA, 1997). Det er her snakk om plager av mindre alvorlighetsgrad, som behandlere ofte møter i sin daglige praksis. Kjernen i patologien hos disse pasientene er deres erfaring av meningsløshet. De vil beskrive vage, men gjennomgående tendenser av nedstemthet og misnøye. De får lett tomhetsdepresjoner, med en følelse av å leve tomme og innholdsløse liv. Disse symptomene er ikke vedvarende hos dem med narsissistisk personlighetsstruktur. Følelsen av mangel på mening kan plutselig forsvinne (ofte i sammenheng med erfart ros og interesse fra omgivelsene), og pasienten føler seg igjen levende og glad. Disse oppsvingene i psyken er sjelden varige, men etterfølges av en periode med håpløshet, enten åpenlyst eller i det skjulte.

Kilden til mistrivsel er som regel et resultat av deres manglende evne til å regulere selvtillit og opprettholde den på et normalt nivå. Det kommer til syne i et følelsesliv som strekker seg fra grandiositet og selvsikkerhet på den ene siden, til usikkerhet og lav selvfølelse på den andre (Kohut, 1971, s. 16-21).

Disse pasientene er ifølge Kohut (1971) perfeksjonister. De er gjerne lite tilfredse med sin fysiske og mentale tilstand, og svært sensitive mot kritikk. Gjennom stimuli som rusmisbruk, sex, spiseorgier og slankekurer kan de prøve å stimulere sin egen tilvære. De faller gjerne for trender og kan forsøke alternativ behandling som meditasjon og mindfulness, eller ved å fylle sin tomhet gjennom dyrking av berømte personer. Videre bør det ikke være vanskelig å gjenkjenne - i hvert fall ikke for terapeuten - tilstedeværelsen av *narsissistisk sårbarhet*. Bak fasaden av selvsikkerhet ligger mindreverdsfølelse og usikkerhet, følelse av forsømt og en uopphørlig lengsel etter bekreftelse (Kohut, 1971, s. 17). Den narsissistiske struktur som Kohut (1971) beskriver ligger på mange måter tettere opp mot den samfunnsvitenskapelige beskrivelsen av narsissisme, og kan ses i sammenheng med karakterbegrepet til Ziehe (1982). Velfungerende mennesker vil kunne kjenne seg i igjen i flere av Kohuts (1971) beskrivelser.

Både Kernberg (referert i Sigrell, 1994) og Kohut (1971) sine beskrivelser gir en generell karakteristikk på tvers av en pasientgruppe. Samlet viser de til en selvopplevelse som strekker seg fra selvsikkerhet og tro på egne evner på den ene siden, til sårbarhet og depresjon på den andre. Felles er at de betrakter narsissisme som en mekanisme for regulering av selvfølelsen.

2.8 Narsissisme i psykodynamisk perspektiv

2.8.1 Freud: narsissisme i rammen av libidoteorien

Freud (referert i Fromm, 1981) sitt grunnleggende prinsipp var at mennesket kan orientere dets interesse, kjærlighet, energi - med Freuds termer dets *libido* (seksuelle energi), i to ulike retninger: mot personen selv eller mot verden utenfor. Hvis et individ av ulike grunner trekker sin libido tilbake fra omverden og innover mot seg selv, vil evnen til å elske andre svekkes på bekostning av kjærligheten til sitt eget jeg. En slik anvendelse av libido vil i henhold til Freud (1957) sin teori føre til en manglende interesse for mennesker og omgivelsene. Freuds (1957) teori er nært knyttet opp mot sagnet om Narkissos. Kjerneelementet er selv-opptattheten som oppstår på bekostning av det å kunne stå i nærhet til andre utenfor en selv (Sigrell, 1994).

On narcissism: An Introduction

Freud gir sin mest fullstendige redegjørelse av narsissismen i artikkelen *On Narcissism: An Introduction*, som ble utgitt i 1914 under tittelen *Zur Einführung des Narzissmus*. Tematisk er teksten delt i tre deler: narsissisme som et utviklingsstadium, narsissismens betydning for valg av objekter, og narsissismens rolle i regulering av selvfølelsen.

Narsissisme som et utviklingsstadium

Freud (1957) skiller mellom primær og sekundær narsissisme. I den primære fase er barnets energi rettet mot barnet selv i form av en såkalt egolibido, eller selvkjærlighet. På dette stadiet opplever barnet seg selv som allmektig i sentrum av alt det som er betydningsfullt. Foreldrene bekrefter barnets perfeksjonisme ved sin beundring og begeistring. Etter en primærnarsisistisk fase vil barnet gradvis rette sin libido mot andre mennesker, og det blir i stand til å elske det Freud (1957) kaller *objekter*, personer som oppleves som adskilte fra og forskjellige i forhold til seg selv. Under normale forhold kan egolibido uhindret omsettes i objektlibido og denne igjen opptas i jeget. I den forstand er ikke narsissisme noe som forekommer unntagelsesvis, men eksisterer i alle mennesker (Freud, 2010).

Sekundærnarsissisme er den tilstand som inntreffer dersom barnet i sin videre utvikling ikke greier å komme over de skuffelser som uvegerlig oppstår, og på nytt trekker sin libido tilbake fra objektene og vender den innover mot seg selv (Lavik, 2006). Det er flere grunner til at overgangsprosessen fra den første narsissisme kan bli forstyrret, men man antar at barnets fiksering er et svar på frustrasjoner i den primære fase. Freud (2010) anser den sekundære narsissisme som oppstått på grunnlag av innflytelse fra foreldre, oppdragere og det sosiale miljø, og av identifikasjon med enkelte av de personer barnet tar som forbilde.

Narsissismens betydning for valg av objekter

Ifølge Freud (1957) vil en mangelfull primærnarsissisme føre til destruktive objektvalg senere. Ønsket om bekreftelse og beundring fra andre fører til at barnet i moden alder velger relasjoner som er lite hensiktsmessige. Et narsisistisk objektvalg baserer seg på det individet er, det individet en gang var, det individet skulle ønske det var, eller som en gang var en del av individet selv (Sigrell, 1994, s. 42). Ved å identifisere seg selv med et objekt kan individet finne narsisistisk tilfredsstillelse. En narsisistisk person vil alltid preges av sin avhengighet av objekter, og særlig deres gjenkjærlighet, fordi individet elsker seg selv gjennom andre.

Narsissismens rolle i regulering av selvfølelsen

I *On Narcissism* formulerer Freud (referert i Sigrell, 1994) for første gang begrepet egoideal, det vil si «den jeg skulle ville være» (s. 43). Her etableres konseptet om et ideal som individet har skapt i seg selv, som det måler sitt ego mot. «Individets narsissisme kommer til syne forskjøvet til dette nye egoideal som, slik det var med det infantile ego, anser seg selv i besittelse av alt det som er fullkomment» (Karterud, 1995, s. 52). Tilfredsstillelse kommer av å leve opp til sine idealer, og på denne måten knytter Freud narsissisme til regulering av selvfølelsen. Egoidealet er et sentralt element i Freuds teori, og starten på det han omtaler som superego i *The Ego and The Id* i 1923.

Freuds syn på narsissisme som et stadium som må forlates til fordel for det å kunne forholde seg til den ytre verden er i dag erstattet av et syn på narsissisme som noe vedvarende, der et tilfredsstillende narsissistisk utviklingsforløp er vesentlig for dannelsen av sunn selvfølelse. En av dem som har bidratt sterkt til denne retningen innenfor psykologien, er Heinz Kohut. Mot slutten av 1960-tallet brøt Kohut med den tradisjonelle oppfatningen av narsissismen. «Det er sannsynligvis feilaktig, hevdet han, å forestille seg en tidlig psykoseksuell utvikling fra narsissisme til objektkjærlighet, slik Freud hadde hevdet det» (Karterud, 1997, s. 15). Narsissisme er ikke et stadium som må forlates til fordel for en sunn utvikling. Det er snarere slik at vi utvikler oss fra en umoden primitiv narsissisme i barndommen, til en mer moden og nyansert narsissisme i den voksne personligheten. Dermed gir det mer mening å forestille seg en egen utviklingslinje for narsissismen (Karterud 1997; Kohut, 1966, 1971).

2.8.2 Kohut: narsissisme som en del av selvet

Ifølge Kohut (referert i Karterud, 1997) har mennesket to grunnleggende narsissistiske behov: 1) behovet for anerkjennelse av egen grandiositet, og 2) behovet for en idealisert annen.

I alle mennesker ligger et ønske om å føle seg begavet, evnerik og viktig (jeg er perfekt), til å finne andre man kan idealisere og beundre, som har egenskaper man skulle ønske man hadde, men som man kan føle seg bedre ved å kjenne en tilknytning til (du er perfekt, men jeg er en del av deg). Hvorvidt det narsissistiske behovet tilfredsstilles vil være avgjørende for utviklingen av et modent og selvregulerende selv (Karterud, 1997; Kohut, 1971).

Narsissismens to utviklingslinjer

Kohut (1971) oppfatter primærnarsissismen som to arkaiske, uavhengige parallelle utviklingslinjer, som den senere voksne narsissismen springer ut av.

Det idealiserte foreldreimago

Narsissismens første utviklingslinje starter ved at barnet tillegger et betydningsfullt objekt (som regel moren) absolutt tillit og perfektionisme. Moren fremtrer for barnet som det idealiserte foreldreimago, og ved å speile seg i morens fullkommenhet får barnet dekket sitt narsissistiske behov. Under normale omstendigheter opplever barnet en tilpasset skuffelse i samværet med det idealiserte objektet. Moren avslører gradvis sin feilbarhet, og subjektets evaluering av det idealiserte objektet blir mer realistisk idet barnet anerkjenner morens utilstrekkelighet. Dette er starten på en *internalisering* som gjør det mulig for barnet å trekke deler av sin libido tilbake fra objektet, det idealiserte foreldreimago, og investere i dannelsen av permanente psykologiske strukturer i personligheten (Karterud, 1995; Kohut, 1971).

Det grandiose selvet

Narsissismens andre vei er utviklingen av det narsissistiske selvet (omdøpt av Kohut til det grandiose selvet i 1968). Barnet vil på dette stadiet inneha fantasier om egen storhet og betydning, og er i sin arkaiske form avhengig av bekreftelse og beundring fra omgivelsene. Det skjer ved at barnet stadig forsøker å mestre nye sider ved tilværelsen (ved å krabbe, sitte, gå), og moren speiler barnets narsissisme ved sin oppmuntring og begeistring. Etter hvert som behovet for oppmerksomhet mettes, vil det grandiose selvet modnes og integreres som en del av personligheten. Barnet lærer å tilfredsstille sine egne narsissistiske behov. Det idealiserte foreldreimago og det grandiose selvet vil til slutt smelte sammen og danne grunnlaget for individets utvikling av idealer og ambisjoner. (Karterud, 1995; Kohut, 1971).

Forvandlende internalisering gjennom optimal frustrering

For at selvet skal gjennomgå en sunn utvikling er det avgjørende at barnet møter tilpasset og overkommelig motgang i den primære fasen. Hvis barnets oppsplitting av det idealiserte foreldreimago og det grandiose selvet er basert på overkommelig motgang, har man det Kohut (1971) kaller *optimal frustrering*. Barnet lærer å akseptere sine begrensninger, og det umodne selvet erstattes av tilfredsstillelse i egne aktiviteter og prestasjoner. Internaliseringen markerer starten på dannelsen av *superego* – den delen av det psykiske apparatet som holder opp for

oss de idealer og krav som ego etterstreber å tilfredsstille. «It is the ideal of what the child should be, as held up by the parents and accepted by the child» (Kohut, 1971, s. 41).

Dersom omgivelsene ikke svarer adekvat på barnets narsissistiske behov inntreffer det en svikt i modningen av selvet, og behovet for oppmerksomhet blir stående i sin arkaiske form. Barnet vil etter hvert som de blir eldre fortsette å søke etter den opprinnelige opplevelsen av ubetinget narsissisme som aldri er blitt tilfredsstilt. Individet klarer ikke å hvile i seg selv, men forblir avhengig av andres beundring og bekreftelse overfor egne prestasjoner, som gir utslag i overdreven selvhevdelse. Mangelen på bekreftelse, speiling og optimal frustrering skaper et psykisk underskudd hos individet, en *mangeltilstand*, som kan manifestere seg i en begrenset evne til å regulere eget følelsesliv.

Teorien om selvet

Kohut (referert i Karterud, 1997) snakker om selvet som kjernen i vår menneskelighet, en del av vårt mentale apparat. Et stabilt selv organiserer våre opplevelser og tanker på en måte som skaper oversikt og helhet i vår tilværelse. «Et *selvobjekt* er den funksjon og betydning et annet menneske, et dyr, en ting, en kulturmanifestasjon eller en idétradisjon har for opprettholdelsen av ens følelse av å være et sammenhengende og meningsfylt selv» (Karterud, 1997, s. 18). Et selvobjekt kan imidlertid ikke ses eller måles. Det er helhetlig subjektivt, og har sitt opphav i individets opplevelse av respons og tilknytning til betydningsfulle andre. «Det er en erfaring som heller ikke nødvendigvis er bevisst» (Karterud, 1997, s. 18). Selvobjektets funksjon er å tilfredsstille individets behov for speiling og idealisering. I utgangspunktet er det den primære omsorgsgiver som representerer selvobjektet for barnet, men etter hvert som barnet modnes vil det ta andre objekter i samsvar med egne ambisjoner og behov.

Etter hvert begynte Kohut (referert i Karterud, 1997) å snakke om selvobjektsbehov i stedet for narsissistiske behov. Selvobjektsbehovet er ikke noe man vokser ut av eller kan frigjøre seg fra. Visstnok kan man oppnå selvstendighet, men selvstendighet er ikke ensbetydende med uavhengighet eller solipisme. «Selvstendighet innebærer en frihet til selv å kunne velge selvobjekter, men ikke å velge dem bort» (Karterud 1997, s. 19). Med selvobjektsbehovet mener Kohut å ha normalforklart narsissisme, et begrep han i stor grad forkaster, ettersom selvobjektsbehovet eksisterer hos både syke og friske personer.

Høyere former for narsissisme

Ifølge Kohut (1971) kan narsissisme være kilde til likevekt og god selvfølelse, til nyskaping og frigjøring av ferdigheter, som en følge av tilgang på narsissistisk energi i selvet. Målet er at barnets umodne krav og hemninger skal internaliseres gjennom utviklingen av det grandiose selvet og det idealiserte foreldreimago, og i siste instans føre til dannelsen av et stabilt og overbærende selv. Evnen til å motstå narsissistiske krenkelser og nederlag øker tilsvarende med modningen av selvet. Kohut (1971) forestilte seg *at empati, humor, visdom og kreativitet* utgjør modne psykologiske strukturer, som i virkeligheten er transformasjoner av den opprinnelige arkaiske narsissismen. Våre endelige mål, drømmer og ambisjoner bærer sådan preg av den opprinnelige narsissismens karakter. Menneskets overbevisning om retten til suksess avslører at en uendret del av den infantile, grenseløse narsissisme fortsatt fungerer aktivt side om side med de nye, temmede, realistiske strukturer som er blitt internalisert i selvet (Kohut, 1971, s. 108).

Kohuts arbeid med å innlemme narsissisme i teorien om selvet har bidratt til å viske ut noen av grensene mellom det syke og det sunne. Med narsissistiske behov (selvobjektsbehov) som vedvarende behov illustrerer Kohut (1971) menneskets avhengighet av å bli sett, beundret og anerkjent. Selvobjektsbehovet setter narsissisme i direkte sammenheng med regulering av selvfølelsen, der et empatisk selvobjektsmiljø blir grunnleggende for vår opplevelse av å være et verdifullt selv. Begrepet om selvet la grunnlaget for en ny retning innenfor psykoanalyse: *selvpsykologi*. I dag ser vi en fornyet interesse for teorier om selvet, og nåtidens litterære utgivelser, både faglige og kommersielle, bugner av titler som trekker på selvet.

Senere begynte Kohut (referert i Karterud, 1995) å snakke om anvendt psykoanalyse, det vil si psykoanalyse anvendt på temaer som kunst, kultur, historie og samfunn. Han var av den oppfatning at selvpsykologiske innsikter hadde betydning for humanvitenskapene. Spesielt hadde han en forkjærlighet for historie (han var opprinnelige historiker), og det han så for seg som en sammenslutning mellom historievitenskap, gruppedynamikk og psykoanalyse. I stedet kom han til å innvirke på kulturdebatten i 1970-årene og nye teorier om narsissisme, deriblant Christopher Lasch sin analyse av den narsissistiske kultur, og Tomas Ziehe sin beskrivelse av en narsissistisk barne- og ungdomskultur.

2.9 Narsissisme i samfunnsvitenskapelig perspektiv

2.9.1 Lasch: den narsissistiske kultur

Lasch (referert i Lavik, 2006) henter narsissismebegrepet fra psykoanalysen og bruker det i sin analyse av kultursituasjonen i USA på slutten av 1970-tallet. Herfra peker han på hvordan det moderne menneskets personlighet er dominerende narsissistisk. Ved å bruke narsissisme som forklaringsprinsipp klarte Lasch (referert i Lavik, 2006) å fange opp fellestrekk ved ulike fenomener han observerte i samfunnet. Trekket skulle vise seg å være en genistrek. Begrepet satte fingeren på det mange intuitivt opplevde som samfunnets største problem. Narsissisme ble tidens moteord (Lavik, 2006).

The Culture of Narcissism av Christopher Lasch ble utgitt for første gang i 1979 - man bør merke seg tidspunktet. USA befant seg i en periode hvor tilliten til det politiske systemet var betraktelig svekket som følge av Vietnamkrigen. Samtidig var Watergateskandalen med på å gjøre amerikanerne til skeptikere. Tidsånden var overmoden for et nytt budskap som kunne gi svar på hva som var gått galt. Beskrivelsene i boken er ofte pessimistiske. Kollektivismen og moralens forfall er et gjennomgående tema (Lavik, 2006). Samtidig er karakteristikken meget god. Få vil kunne benekte det kulturelle skiftet i historien, fra en kollektiv moralkarakter i det førindustrielle samfunn, til en økt dreining mot individualisme på 1980-tallet.

Lasch (2006) hevder å bruke narsissisme i den psykoanalytiske betydningen av begrepet, og referer innledningsvis til både Freud, Kernberg og Kohut, men de psykoanalytiske begrepene blir gradvis færre utover i boken. Samtidig tar han avstand fra såkalte neonanalytikere, blant annet Fromm, som han mener bruker begrepet for løst ved å sidestille det med selvtilfredshet eller selvbeundring. Karakterbeskrivelsen til Lasch (2006) minner mer om den man finner hos Kohut (1971), der indre tomhet, mangel på selvtilitt og et overdrevent behov for beundring er sentrale trekk. Når Lasch (2006) anvender begrepet narsissisme i sin analyse er det fordi han mener det finnes en bred overgang mellom narsissisme i patologisk forstand, og former som kan seile under betegnelser som egoisme eller bortskjemthet.

Det oppgitte syn på fremtiden

Lasch (2006) tegner bildet av en krise i vestlig kultur. Den viser seg i at så mange har gitt opp håpet om å den forstå moderne historie og styre den i riktig retning. Dommedagsprofetier og

spådommer om katastrofer vitner om en ny endetidsstemning som preger våre liv og gjør oss passive - i dag kan man også nevne klimaproblemene, som er blitt mer nærværende. Hvorvidt jorden går under «... ved brann eller is, med et smell eller et sukk...» (Lasch, 2006, s. 11) er ikke av interesse lenger. Man er i stedet blitt opptatt av *overlevelsesstrategier* som skal gi god helse og mest mulig velvære så lenge det lar seg gjøre. Det har ført til hva Lasch (2006) kaller for *bevissthetsutvidelse* som en ny populærvitenskap. Det som betyr noe er: «... psykisk selvutvikling; få kontakt med sine egne følelser, spise helsekost, ta timer i ballett eller magedans, trenge inn i Østens visdom, jogge, lære å «stemme» seg i forhold til andre og «overvinne frykten for nytelse»» (Lasch, 2006, s. 12).

I dag ser vi også en økt interesse for reise- og kulturopplevelser, trening og friluftsliv («alle» skal sykle Birken), mental trening, mindfulness og selvrealisering. For Lasch (2006) er slike aktiviteter i seg selv harmløse. Problemet oppstår når disse praksisene, som har til hensikt å frigjøre, i stedet fremkaller de verste kjennetegn på den kulturen de mener å angripe. Det kommer frem av bokens hovedtese:

Man foretar en kollektiv flukt inn i en narsissistisk verden i stedet for å ta på ansvar tidens politiske og moralske problemer... Denne fascinasjonen for opplevelser som kan fylle øyeblikket med mening, innebærer imidlertid en skjebnesvanger dreining av den menneskelige oppmerksomhet mot ens eget selv Resultatet blir et perspektiv på livet som går ut på at man har nok med å leve for sin egen skyld [og ikke for forløpere eller etterkommere]. (Lavik, 2006, s. XV)

Den nye narsissisten føler liten ansvarsfølelse overfor sine neste. Han plages ikke av skyld, men av angst. Han søker ikke rettferdighet eller politisk gjennomslag, men vil finne mening med livet. Der tidligere generasjoner utledet sine liv fra tradisjoner er narsissisten frigjort fra fortidens overtro (avkallet på tradisjoner er også sentralt hos Ziehe). Sannhet og virkelighet blir svevende. Kunnskap relativt. Han lovpriser engasjement og åpenhet, men har selv mistet fellesskapets trygghet av syne. Narsissisten søker anerkjennelse, men misliker konkurranse. Han er opptatt av samarbeid og teamwork, samtidig som han strever med ensomhet og anti-sosiale følelser. Han snakker gjerne om viktigheten av lover og regler, med en oppfatning om at de egentlig ikke gjelder ham selv. Narsissistens krav er ubegrensede og de er endeløse, og han lever i en tilstand av hvileløst og stadig utilfredsstilt begjær (Lasch, 2006, s. 7).

Det terapeutiske mennesket

Lasch (2006) beskriver samtidens sinnsstemning som *terapeutisk*. Evnen til å greie seg selv, til selvhjelp og egenrådighet er blitt undergravet, og mennesket er blitt avhengig av eksperter

for å oppdra sine barn og leve sine liv. Det Lasch (2006) beskriver som *terapeutisk følsomhet* illustrerer et samfunn bestående av klienter og hjelpere, fra psykologer til fysioterapeuter og karriereveiledere. Dermed har individet sluttet å stole på egne erfaringer og i stedet gjort seg avhengig av byråkratiske institusjoner. Vi ser noe av den samme mentaliteten i vår egen tid. Det Christian W. Beck (1990) betegner som *det organiserte vanvidd* illustrerer hvordan det moderne samfunn er kommet i ubalanse som konsekvens av at balansen mellom institusjoner, individ og hverdagsliv, har tippet i de pedagogiske institusjonenes favør. Når skolen har fått primære oppdragelsesmandatet, er det ifølge Lasch (2006) fordi familien ikke lenger klarer å oppfylle sine egne behov.

Det terapeutiske mennesket er ikke overveldet av de uendelige mulighetene samfunnet har å tilby dem, men lider av en endeløs kjedsomhet. De sosiale regler og den banale orden som omringer samfunnet har ifølge Lasch (2006) blitt til psykologiske murer mot sterke følelser og oppriktig begjær. I den forbindelse er det terapeutene som blir menneskets allierte i søken etter personlig velvære, sunnhet, mening og ro i sinnet. Et slikt samfunn oppmuntrer individet til selvopptatthet, og i siste instans narsissisme. Lasch (2006) uttrykker det slik:

Selv når terapeutene snakker om behovet for «mening» og «kjærlighet», definerer de kjærlighet og mening ganske enkelt som oppfyllelsen av pasientenes emosjonelle behov. De kommer ikke på den tanke – og det er ingen grunn til det om vi tenker over terapiens vesen – å oppmuntre personen til å underordne sine behov og interesser under andres, under en person, sak eller tradisjon utenfor ham selv. «Kjærlighet» som det å ofre seg eller bøye seg, «mening» som innordning under en større forpliktelse – den terapeutiske følsomheten oppfatter begge deler som utålelig undertrykkende, som slag mot all fornuft og skadelig for personens sunnhet og velvære. (Lasch, 2006, s. 22-23)

Et menneske som søker mening og psykisk likevekt er ikke interessert i å underkaste seg noen andre enn seg selv. Det vil ifølge Lasch (2006) sin teori være å gjøre seg selv liten, noe som blir uutholdelig fra det terapeutiske synspunkt. Narsissisten vil heller være stor - og han blir stor. Faktisk så blir han oppblåst, egoistisk og selvsentrert.

Bekjennelser og antibekjennelser

Når Lasch (2006) skriver om *bekjennelsenes popularitet* som et tegn på den nye narsissismen, sikter han til den økende interesse for andres privatliv. Linjene mellom fiksjon og journalistikk viskes ut og hverdagsliv tilsløres som litteratur. Forfattere innbiller seg at selvavsløring alene er tilstrekkelig for å skape gode tekster. I stedet for å bruke sine evner til å forfatte en roman eller historie, har de ifølge Lasch (2006) begynt å publisere sine tanker ufiltrert, uten å trekke

egne konklusjoner. Dermed henvender ikke forfatteren seg lenger til leserens intellektuelle forståelsesevne, men til hans nysgjerrighet rundt berømte menneskers privatliv (Lasch, 2006). Vi ser lignende tendenser i dagens mediasamfunn. Gjennom Reality-TV, bloggere og sosiale medier har vi fått en ny arena for selvutlevering, samtidig som gamle sjangre har tatt ny form. Det så vi for eksempel da Karl Ove Knausgård utga den selvbiografiske romanen *Min Kamp* i seks bind mellom 2009 og 2011. Forlaget som står bak utgivelsen, skriver om romanverket:

I romanverket *Min kamp* utforsker Karl Ove Knausgård nådeløst og selvutleverende sitt eget liv, sine ambisjoner og svakheter, sin usikkerhet og tvil, sine relasjoner til venner og kjærester, kone og barn, mor og far. Det er et verk der livet beskrives i alle nyanser, fra de avgjørende, rystende øyeblikkene til hverdagslivets minste detaljer. Det er også et risikabelt prosjekt der grensene mellom det private og det offentlige overskrides, ikke uten omkostninger for forfatteren selv og for menneskene som beskrives. (Forlaget Oktober, s.a.)

Beskrivelsen overfor har mange likhetstrekk med bekjennelsesbegrepet til Lasch (2006), der selvutlevering og referanser til det private liv står sentralt. Videre mener Lasch (2006) at vi har degenerert fra *bekjennelse* til *antibekjennelse*. Hver gang slike forfattere står på nippet til innsikt, slår de over i parodi, humor og pseudoavsløringer. De forsøker å sjarmere leseren i stedet for å overbevise ham om at det de sier er betydningsfullt. Forfatteren gir dermed avkall på kravet om å bli tatt på alvor, og på den måten slipper han unna det ansvar som følger med å bli tatt alvorlig. I stedet for å fremme inderligheten i det indre liv, har vi ifølge Lasch (2006) fått en skrivemåte som i praksis viser at det indre liv ikke lenger er noe som kan tas seriøst.

Den attraktive berømmelsen

Ifølge Lasch (2006) har massemedienes dekning av offentlige personer og berømtheter gjort mennesket tiltrukket av status og oppmerksomhet. Innvendig tomhet gjør individene rastløse, men i stedet for å overvinne sin tomhet på egenhånd, prøver de å gjenspeile noe av stjernenes glød i sitt eget liv. Det er ikke vanskelig å skulle trekke paralleller mellom Lasch (2006) sin beskrivelse av *den attraktive berømmelsen* og nåtidens kjendiskultur. I dag følger tenåringer sine idoler daglig gjennom sosiale medier, og særlig unge jenter engasjerer seg i kjendisenes liv på en omfattende måte. De siste årene har vi også sett en tilstrømning til såkalte fanbaser eller «fandoms». Fanbasene er virtuelle subkulturer hvor ungdom rundt om i verden kommer sammen for å støtte opp om sine idoler på Internett. For å eksemplifisere: Justin Bieber har en fanskare av *Beliebers*, Britney Spears følges av *The Britney Army*, Beyoncé av *The Bey Hive*. Miley Cyrus sine følgere kaller seg for *Smilers*, Taylor Swift sine fans er *Swifties*, og den nye

jentegruppa Fifth Harmony heies frem av sine *Harmonizers*. Fanbasene holder kontakt med kjendisene, og hverandre, gjennom sosiale medier og på stjernenes egne nettsider. Blant unge menn kan man snakke om en lignende type gruppementaltitet blant ekstreme idrettssupportere. *Casuals* er en betegnelse på grupper av fotballsupportere, som kjennetegnes ved at de bruker dyre designerklær under fotballkamper, og sloss mot andre casuals. Disse omtales gjerne som kriminelle, ettersom de tyr til hærverk og vold for å hedre laget sitt. I disse miljøene bør man være villig til «å blø for drakta». I Norge er miljøet relativt lite, men det er grupper av casuals rundt store lag som Start, Vålerenga, Lillestrøm og Brann (Reim, 2008).

«På denne måten gir mediene innhold til og forsterker narsissistiske drømmer om ære og berømmelse, oppmuntrer det vanlige menneske til å identifisere seg med stjernene og til å hate «massen»» (Lasch, 2006, s. 32). Dermed blir det ifølge Lasch (2006) stadig vanskeligere å utholde dagliglivets banaliteter. Fiasko og nederlag er blitt utålelig, mye fordi perfektjon og velvære er blitt så tilgjengelig. Samtidig har den moderne reklamen for *det gode liv* gjort det utenkelig for kjøperen å legge lokk på sine behov eller be om unnskyldning for sine ønsker. Det umiddelbare behov står i sentrum og det er ingenting syndig ved det (Lasch, 2006).

For Lasch (2006) vil forsøket på å leve gjennom andre mer strålende enn seg selv alltid ende med ulykke. «Personlige forhold basert på gjenskinnet av ære og berømmelse, på behovet for å beundre og bli beundret, vil alltid bli svevende, og innholdsløse» (Lasch, 2006, s. 34). Vår egen tid formidler noe av den samme følelsen. Medieoppslag forteller om kjendiser, bloggere, politikere, kjendiser og unge voksne som lever i glansen fra sine tilskuere, men som blir slitne og trekker seg tilbake, for så å snakke ut om berømmelsens bakside. Ifølge Lasch (2006) er vi er i ferd med å bryte ned skillet mellom illusjon og virkelighet, og mellom scene og publikum. Analogien er kanskje enda mer treffende i dag. Internett er scenen. Folket er publikum. Lasch (2006) mener redselen for å være uvesentlig og den skremmende følelsen av at man ikke «er noen» har gjort individet sårbart.

Utviklingen etter Lasch

The Culture of Narcissism ble av mange oppfattet som en lang kritikk av 1970-tallets livsstil. Boken til Lasch kom ut like etter den mye omtalte artikkelen *The Me Decade and The Third Great Awakening* av Tom Wolfe, som ble publisert i New York Magazine i 1976. Artikkelen døypte 70-tallets tiår til «The Me Decade», et begrep som skulle demonstrere hvordan moderne livsstil i hovedsak kretser rundt individets indre behov. I vår tid snakker man i tillegg om det

individualiserte samfunn, prestasjonssamfunnet og det narsissistiske samfunn. Unge omtales ofte som Facebookgenerasjonen, glasurgenerasjonen, curlinggenerasjonen (med foreldre som løper foran og koster), lydighetsgenerasjonen også videre.

Da boken til Lasch ble utgitt på nytt i 1991 (referert i Lavik, 2006) skrev han et nytt forord der han ønsket å rydde opp i de vanligste misforståelsene omkring hans teori. Her gjorde han det klart at han primært relaterte den narsissistiske kulturens opphav til oppløsningen av det tradisjonelle familielivet på 1800-tallet. Denne oppløsningen knyttet han videre til utviklingen av narsissistiske trekk i individet. I den sammenheng har den tyske professoren i pedagogikk, Thomas Ziehe, stått sentralt. Ziehe (1982) er kjent for sin beskrivelse av moderne ungdomskultur, og en ungdomstid som er grunnleggende annerledes enn den i tidligere samfunn. Ziehe (1982) anlegger en mer optimistisk grunntone i sin analyse enn det Lach (2006) gjør. Han beskriver ungdommen som særlig tilpasningsdyktige og metapsykologisk bevisste.

2.9.2 Ziehe: fra psykoanalyse til ungdomskultur

Med et kulturteoretisk og psykoanalytisk utgangspunkt beskriver Ziehe (1982) en økende betydning hos unge av å være *følelsesmessig engasjert*. Den økte lengsel etter følelsesmessig engasjement ledes frem av en større oppmerksomhet på eget selvverd. I dag snakker man også om et økende fokus på selvrealisering eller selvutvikling. Det som før kunne oppfattes som et nærmest aristokratisk privilegium, å kunne bruke sin tid til å filosofere over hvem jeg er og søke etter det jeg virkelig vil, er i dag blitt et allment gode (Frønes, 2006, s. 51).

Ziehe (1982) beskriver et selv som er sensitivt og derfor sårbart. For at selvet ikke skal bli skadet må det utvikles forsvarsmekanismer. De psykiske strukturer man finner hos dagens ungdom er dermed av en annen art enn tidligere, og slik knytter Ziehe (1982) psykoanalyse til samfunnsvitenskap. Det var Ziehe (1982) som først tok i bruk *den nye sosialiseringstypen* (se avsnitt 2.6 i dette kapitlet), men begrepet har ifølge Ziehe (1982) mistet all sin kraft, og selv er han tilbøyelig til å forkaste hele begrepet.

Jeg anvendte ikke dette begreb for at forkynde for alle i riget, at flertallet af den nye generation er «forstyrret». Koblingen mellem den kliniske formulering om «narcissistisk forstyrrelse» med den samfunds- og kulturteoretisk funderende ungdomsteori var meget mere forsigtig ment: i hvilken grad får de narcissistiske forstyrrelsers nøglekarakter til bedre at kunne forstå psykiske ønsker, angstformer, følsomheden hos den nutidige «normalitet»? (Ziehe, 1982, s. 20)

Ziehe deler ikke den pessimismen overfor ungdomskulturen som man finner hos mange andre

samfunnskritikere (deriblant Lasch) og teoretikere. Han ser i ungdommen en enorm styrke til psykisk og kulturelt indre arbeid i deres måte å leve på.

Narsissismebegrepet til Ziehe

Ziehe (1982) baserer seg på en psykodynamisk definisjon av narsissisme, der de indre psykiske selvrepresentanter i selvet er libidinøst underbesatt, og jeget tvinges til å innhente erstatning eller forsterkning hos objekter utenfra. Det handler altså ikke om en *overbesetning* av selvet i form av selvkjærlighet eller forfengeligheit, men om *underbesetning* av selvet, der individet mangler narsissistisk bekreftelse i seg selv og forholdet til andre. For Ziehe (1982) er narsissisme en diskusjon om relasjonsstrukturer, og ikke om individer som mener at de har nok med seg selv. Spørsmålet blir i det hverdagslige: «Hvordan kan det være, at jeg hele tiden behøver relationer (til andre) for at kunne oppleve mig selv?» (Ziehe, 1982, s. 21).

Ziehe (1982) bruker psykoanalysens begreper flittig, og han er av den oppfatning at psyko-sosiale begreper ikke kan erstattes med sosiologiske begreper. Det blir for ham det samme som å si at et menneskets indre strukturer lar seg beskrive med begreper omkring sosiale behov. I senere tid har Ziehe (2004) likevel gitt mer og mer slipp på de psykodynamiske begrepene, men prinsippet om en narsissistisk sosialkarakter forblir i stor grad det samme.

Kulturelle utviklingstrekk i vår tid

Et overordnet tema for Ziehe (1982) sin analyse er *ambivalens*. Han anser ambivalens som et grunnleggende trekk ved vår tilværelse, beskrevet som tre kulturelle tendenser: 1) kulturell frisetting, 2) kulturell ekspropriasjon, og 3) subjektivering. I tillegg kommer prinsippet om postavtradisjonalisering, som er et av Ziehes (2004) nyere begreper og en videreutvikling av hans tidligere perspektiver.

Kultur frisetting

Kulturell eller sosiokulturell frisetting kan beskrives som frigjøring eller løsrivelse fra den kulturelle tradisjon. I tidligere samfunn var det den enkelte kunne vente seg i sitt liv i stor grad tenkt ut på forhånd. I dag har rammene rundt folks handlinger en annen karakter. Det fremgår av den tradisjonelle arbeidsmoralens tilbakegang, det endrede forholdet til gjenstander som omgir oss, og tradisjonenes svinnende betydning for yrkesvalget. Kulturelle frisettinger finnes også i seksuallivet, i ekteskapsoppfattelsen, i endrede familie- og bosettingsmønstre og

i mediene som utløser i individet en eksplosjon av bilder, drømmer og fantasier særegne for vår tid. Ziehe (1982) henter begrepet om kulturell frisetting hos Marx, men teoretikere som Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman har skrevet om det moderne samfunn i lignende termer. Alle sammen peker de på hvordan det førindustrielle samfunnets strukturer brytes ned, at institusjoner og tradisjoner forvitrer, og hvordan folks livsbaner endrer seg som følge av denne utviklingen (Krange, 2004).

Det som før kunne beskrives som et *skjebnesamfunn*, er i dag erstattet av et *valgsamfunn*. Familiearv, bosted og sosial bakgrunn er ikke lenger avgjørende i de unges utforming av verdier og mål. Far og mor er ikke nødvendigvis primære rollemodeller. Vår bakgrunn vil fortsatt være med på å legge føringer for våre liv, men blir ikke avgjørende på samme måte som i det førmoderne samfunn (Ziehe, 1986). Man kan diskutere hvorvidt denne frisettingen egentlig er et samfunnsfenomen eller et middelklassefenomen. Unge fra lavere klassesjiktter vil for eksempel ofte stå dårligere rustet i møtet med utdanningssystemet, som i stor grad er bygget på middelklassens prinsipper.

Den kulturelle frisetting er frigjørende (den gir økt spillerom), men også belastende (den gir økte krav). Der man i tidligere samfunn kunne lene seg mot tradisjonene, har man ikke lenger de samme orienteringspunktene i det senmoderne. Det har ført til en ny type ambivalens. Med *gjørbarhet* mener Ziehe (1986) at vår kultur i større grad enn før bærer ved seg en forventning om at alt lar seg forme. For å kunne betegne noe som formbart må jeg se det som disponibelt, altså mulig å styre over. I dag vil for eksempel min kropp og mitt utseende være disponibelt, min kommunikasjonsmåte, mine relasjoner og hele min habitus er disponibel. I det ligger en følelse av befrielse. Disse områdene er ikke lenger noe øde som møter meg som mystifisert natur. På den andre siden betyr det at jeg må kunne rettferdiggjøre disse områders gyldighet, som jo påstås å være mulig å styre over (Ziehe, 1986, s. 347)

«Det som inte är något öde kan jag förändra, och det jag kan förändra bär jag ansvar för, ett ansvar som jag inte längre utan vidare kan smyge bort ifrån» (Ziehe, 1986, s. 347). Noen ganger oppleves valgmulighetene som indre motsigelser, som om hele verden er å oppleve som et krav. Andre ganger er det en befrielse å innfri dem.

Den kulturelle frisetting utløser nye muligheter for identitetsutvikling ved at identitet ikke lenger er noe man overtar og deretter er forutbestemt til. Gjennom frisetting lar identitet seg utprøve, endre, stilisere og trekke tilbake. Subkulturer får økt betydning og livsstilsvalg blir

viktigere. Her har det oppstått et område for prestasjonskrav og prestasjonsangst som var nærmest utenkelig i det førmoderne samfunn. Ziehe (1986, s. 348) illustrerer det slik; I det tradisjonelle samfunn er det subjektive hovedproblemet at «jeg vil for mye». Det forbudte, syndige og fjerne fremstår som urørlige fristelser utilgjengelig for individet. I det moderne kulturelle klima er det subjektive hovedproblemet at «jeg oppnår for lite», at jeg som person fortsatt ikke lever og er slik som jeg kunne være. Ziehe (1986) beskriver denne utviklingen som en økt avstand mellom livsvirkelighet og kulturelt oppståtte forventninger. Rommet for ambisjoner, drømmer og lengsler øker, men mulighetene for å omsette disse i handlinger er mange ganger begrenset. Denne tendensen, som en stigning av muligheter og forsterking av beslutningskonflikter, er hva Ziehe (2004) omtaler som *individualisering*.

Bauman (referert i Jacobsen, 2004) tar også for seg identitet i endring. Han mener de unge legger like mye vekt på å skape en identitet, som på muligheten til å omskape den når det blir behov for det. En slik mulighet til *reidentifikasjon* kan jamføres med muligheten til å velge på nytt i et samfunn som legger et særegent ansvar på individet. På samme tid har sosiale medier gjort identitetsvalget mer krevende ved at muligheten for å trekke sine beslutninger tilbake er blitt mindre. Valgene man gjør i sin identitetsutvikling blir mer forpliktende når prosessen deles med andre gjennom Internett, og returnmulighetene minskes.

Kulturell ekspropriasjon

Selv om tradisjonene forsvinner betyr ikke det at den kulturelle frisetting vokser frem som et supermarked der man fritt kan velge blant et tilbud av muligheter. Med moderniseringen av mediekultur og teknologi har man fått nye føringer, og vi ser at våre erfaringer på en annen måte enn tidligere er ladet med kunnskap og forventninger. Det er dette Ziehe (1982) omtaler som nye *kulturelle ekspropriasjoner*. Ekspropriasjonene kan forstås som en utvidelse av vårt fortolkningsmønster. Det man ønsker og bestemmer seg for, hva man gjør og hvilke venner man velger seg – alt er allerede besatt av sosialt produserte bilder og tolkninger. Et eksempel er barns møte med seksualitet. Barn vil lenge før de gjør sine seksuelle erfaringer få innblikk i seksualitetens område gjennom Internett og mediekultur. Når barnet i moden alder skal gjøre sine egne erfaringer, vil forståelsen av erotikk være bundet til de forventningene som allerede er internalisert i bevisstheden.

Ifølge Ziehe (1982) fører ekspropriasjonene til at det ikke lenger er mulig å gjøre primære erfaringer uten å ha et fortolkningsmønster i bakhodet, som vurderer erfaringene mot medieformidlede standarder. Det er nærliggende her å tenke på den nye delingskulturen vi har fått

gjennom sosiale medier. Profiler, bilder og oppdateringer er i seg selv ekspropriasjoner, og man ser at inntrykk og forventninger formes og reformes gjennom det som deles der. Ifølge Ziehe (1982) sin teori oppstår det her en situasjon hvor de unge hele tiden ser seg selv utenfra i form av en slags *dagligdags metabevissthet*. Giddens (1997) omtaler denne tilstanden som en *refleksiv handlingsovervåking*. I det senmoderne samfunn vil individets erfaringshorisont hele tiden utvides gjennom iakttagelse, selvrefleksjon og tematisering av omverden.

Synet på kunnskap er også ekspropriert (Ziehe, 1982). I informasjonssamfunnet har Internett og ny teknologi skapt et annerledes kunnskapsbehov, der behovet for å vite noe har fått ny mening. Ziehe (1982) oppfatter denne tilgangen på kunnskap som ideologikritisk virksom. Totaliteten av verdenssyn, av identitet og subjektets totalitet, er kulturelt forbi. På samme tid har man sett eksempler på at når kunnskap blir relativ, blir den også fragmentert. I vår tid kan man finne ideologisk bekreftelse overalt. Det viser seg blant annet i fremveksten av vaksine-motstandere. Disse er av en oppfatning om at enkelte komponenter i noen barnevaksiner kan provosere frem farlige bivirkninger, blant annet autisme. Mye av skepsisen henger igjen etter at den amerikanske forskeren Andrew Wakefield hevdet å ha funnet en sammenheng mellom MMR-vaksinen og hjerneskader hos barn. Senere er det gjennomført flere store undersøkelser som alle taler sterkt imot at MMR-vaksinen kan være årsak til autisme eller andre former for hjerneskader (Folkehelseinstituttet, 2008; Murch 2004; The Lancet, 2010). Likevel finnes det foreldre som fortsatt nekter å anerkjenne forskning på området, og derfor lar være å vaksinere sine barn på grunnlag av en ideologi de mener å ha grunnlag for. Deres overbevisning bekreftes gjerne av uautoriserte hjemmesider som hevder å ha håndfast bevis på at deres synspunkter er de rette – en tendens som kan forstås som et resultat av det Ziehe (1982) kaller et ekspropriert syn på kunnskap. Det har ifølge Ziehe (1982) sammenheng med at individet på nytt befinner seg i en situasjon hvor det søker etter totalitet og tilhørighet.

The Lancet, som opprinnelig publiserte forskningsartikkelen til Wakefield i 1998, har senere trukket artikkelen tilbake på grunnlag av en granskning av Wakefields forskning, gjennomført av UK's General Medical Council's Fitness to Practise Panel (The Lancet, 2010). 10 av de 12 opprinnelige forfattere har også trukket deler av sine påstander tilbake, men Wakefield er ikke en av disse (Murch 2004).

Den kulturelle frisetting handler dermed ikke uten videre om økt frirom, men om å sikre eget rom til utprøving av identitet og kunnskap. Det kan være en ambivalent prosess. Ziehe (1982, s. 31-32) illustrerer: En ung jente går gjennom fotgjengerens byjungel og ser utover klossene

som herjer rundt. Betongklossenes fiendtlige arkitektur føles fremmed og fjern, samtidig som at de ting som tilbys der til en viss grad er uhyre nær hennes egen sanselighet, for eksempel ved at det blir tydelig, nesten smertefullt, at hun ikke har penger til å kjøpe disse tingene.

Kravet om subjektivering og psykisk involvering

Subjektivering kan forstås i lys av endrede strukturer i familien, med et økt krav til nærhet. Fra tidlig alder er barn individer, forbrukere og selvstendige borgere, med egne rettmessige verdier og krav. Store deler av samfunnet kretser rundt barns utvikling, og det forventes at de voksne engasjerer seg i barnas aktiviteter og deltar i deres livsverden. Man har fått et tettere bånd mellom generasjonene og andre roller innad i familien. Ungdom på 1960- og 70-tallet opplevde sine foreldre som fjerne voksne, uten noen som helst forståelse for deres kulturelle verdier. I dag er unge og voksnes preferanser kommet nærmere hverandre. De ser kanskje på de samme TV-programmene, hører på lik musikk og følger like trender (Hegna et al. 2013). På samme tid har foreldrenes ønsker og motiver overfor deres barn også endret seg, og man ser at narsissismeproblematikken er nærværende også for dem. Foreldrene ønsker å oppleve barnet fullstendig, være helt til for det, men vet samtidig i større grad enn tidligere når det er en byrde. Ifølge Ziehe (1982) har man neppe opplevd en tid hvor ambivalensen overfor barns umettelige behov har vært mer tydelig enn nå. Narsissismeproblematikken kan dermed forstås på to måter: 1) som en narsissistisk posisjon nedenfra, på grunn av et økt krav til sosialisering og oppdragelse, og 2) som en narsissistisk posisjon ovenfra, på grunn av endringer i voksnes psykiske behov.

For Ziehe (1982) innebærer denne tosidigheten en økt disposisjon for narsissistisk sårbarhet. Han mener at mange foreldre, som regel ubevisst og i god vilje, er tilbøyelige til å benytte sine barn til deres egen psykiske stabilisering. Foreldrene opplever barnet som en forlengelse av seg selv og forholdet til barnet blir utsatt for et voksende forventningstrykk. Ambivalensen som foreldrene opplever er problematisk for barnet, som utvikler en særlig sensitivitet overfor narsissistiske skuffelser i sine speiling- og sikkerhetsbehov. Det historisk kulturelle problem blir følgende: Det følelsesmessige kravnivået er steget, samtidig som det er blitt vanskeligere å innfri (Ziehe, 1982).

Kravet om subjektivering innebærer en økt lengsel etter at de situasjoner man befinner seg i skal gi en form for følelsesmessig berikelse. I hvilken grad man vurderer en situasjon som meningsfull, er psykisk blitt mer betydningsfullt. Kravene til relasjoner og valg av relasjoner øker, samtidig som disse kommer mer i sentrum. Subjektiveringskravet innebærer også en

avstrukturering av målråsonaliteten. Ifølge Ziehe (2004, s. 134) svarer ikke elever lenger på en instrumentell mål-middel-pedagogikk. I et samfunn fylt av muligheter blir det meningsløst å skulle pugge gammel teori i et klasserom hvor smarttelefonene kontinuerlig minner elevene på alt som finnes utenfor. Det kan ses i lys av en slags motivasjonskrise eller legitimitetskrise i det psykiske. Individet spør seg selv: Er det legitimt? Og så, skal jeg finne meg i det? Ønsket om legitimering er i seg selv uproblematisk. Utfordringen ligger heller ikke i å vite hva man *ikke* vil, men i å formulere hva man vil for seg selv og ikke for andre (Ziehe, 1982).

Kulturell frisetting, ekspropriasjon og subjektivering rammer først og fremst ungdom, men stadig oftere finnes det folk i andre livsfaser som står overfor en lignende usikkerhetsprosess. For eksempel vil skilsmisse i voksen alder kunne innebære at individene må gå gjennom sitt identitetsarbeid på nytt. «Jeg må her si det tydelig, så det er helt klart, at jeg egentlig ikke taler om et ungdomsproblem, men om et alment-kulturelt fænomen, som blot kan være tydeligere hos ungdommen eller for ungdommen» (Ziehe, 1982, s. 28).

Følsomheten overfor eget selvverd

Spørsmålet om selvverd er ifølge Ziehe (1982) blitt den sentrale psykiske problematikk. Man har fått en økt følsomhet overfor seg selv, samtidig som angsten for å bli krenket er blitt mer tilstedeværende. For individet vil det kunne medføre et økt behov for bekreftelse. I stedet for å oppsøke situasjoner som kan gi økt lyst, søker man først og fremst å unngå situasjoner som på en eller annen måte er forbundet med ulyst. Endelig, og dette finner Ziehe (1982) positivt, gjennom følsomheten overfor eget selvverd vokser evnen til å identifisere seg med andre, og gjerne med ofre. Det har ført til en oppblomstring i interesse for pedagogiske og psykososiale fag og verv, der ønsket om selvterapi faller sammen med det som hos mange blir en særegen evne til å identifisere seg med andre (Ziehe, 1982, s. 41). En tankegang som stemmer med de siste års søkertall til høyere utdanning. I 2015 hadde sykepleie og pedagogiske fag en økning på rett under 18 prosent, mens profesjonsstudiet i psykologi fortsatt står blant de ti mest søkte studiene i Norge (Samordna opptak [SO], 2015).

For Ziehe (1982) dreier narsissisme seg om å lære å gi de narsissistiske ønsker en produktiv dreining. «Altså, det dreier sig ikke om, at man rakker ned på narcissismen eller formulerer den som en anklage, men det dreier sig egentlig om at overveje, hvordan et menneskes narcissistiske muligheder af det selv kan blive udnyttet, offensivt anvendt, og kan blive jeg-tilfredsstillende» (Ziehe, 1982, s. 19). På den måten er Ziehe for narsissisme, ikke mot den.

3 Prosjektets forskningsdesign

Dette kapitlet tar for seg de metodiske og analytiske grep som er benyttet i studien. Først presenteres en vitenskapsteoretisk diskusjon, deretter drøftes prosjektets forskningsdesign og analyse. Kapitlet avsluttes med en del om validitet. Jeg har en kvalitativ tilnærming i denne oppgaven og innleder med å redegjøre for metodologiske beslutninger. Etske betraktninger vil drøftes der de har vært aktuelle.

3.1 Hvorfor kvalitativ metodologi?

Begrunnelsen for å velge en kvalitativ innfallsvinkel er knyttet til mine forskningsspørsmål. Jeg ville undersøke sosialisering og levevilkår i prestasjonssamfunnet, med et underliggende ønske om å si noe om denne kulturens kjennetegn og typiske karaktertrekk. Hvordan oppstår prestasjonspress? Hvilken funksjon utgjør sosiale medier? Hvordan bygger unge voksne sin identitet? Jeg ønsket å belyse dette gjennom et sosialiseringsperspektiv for bedre å finne frem til mønstre i samspillet mellom individ og samfunn.

Ettersom jeg ikke kunne finne eksisterende data som ville belyse mine problemstillinger godt nok, valgte jeg å gjøre en datasamling. Min problemstilling knyttet til mening og forståelse av kulturelle mønstre oppfordret en kvalitativ innfallsvinkel, som innledningsvis kan begrunnes med at kvalitativ metodolgi er særlig egnet til å studere komplekse fenomener i menneskers hverdagsliv (Kvale og Brinkmann, 2009).

Selv om spenningen mellom kvantitativ og kvalitativ metodologi er blitt noe nedtonet de siste årene, og det i mange tilfeller oppfordres til å kombinere metoder på tvers av retningene, kan man grovt beskrive kvalitativ metode som mer preget av idiografisk tenkning: man søker å forstå fenomeners egenart, ved å gå dypere inn i enkelttilfeller enn hva kvantitative metoder åpner for. Der den nomotetiske (lovmessige) kunnskapen i naturvitenskapene baserer seg på omfattende undersøkelser av mengder med data, bygger idiografisk forskning på forståelse av enkeltindivider og mikroprosesser (Alvesson og Sköldberg, 2008, s. 130). En slik forskning søker meningssammenhenger fremfor tallmessige sammenhenger, og detaljerte beskrivelser mer enn generelle lover (Holter, 1982). Det *eksplorerende* (utforskende) blir dermed sentralt. «Genom explorationen vore det möjlig att uppnå en mer fullödlig förståelse av den aktuella empirin, dess interna egenskaper och relationer» (Alvesson og Sköldberg, 2008, s. 131).

I kvalitativ metode tolkes prosesser i lys av den konteksten de inngår i (Denzin og Lincoln, 2005). En slik tilnærming gir forskeren et direkte perspektiv på fenomenet. Det Silverman (2011) kaller *kontekstuell sensitivitet* illustrerer hvordan kvalitativ forskning ser på hvordan fenomener er satt sammen av sine deltagere. Slik kan man via tolkning si noe om hvordan fenomenet er blitt hva det er. En fordel ved kvalitative metoder er *tilgang til naturlige data*: man studerer mennesker i deres naturlige omgivelser (Silverman, 2011). Tilgang til naturlige data vil imidlertid være mindre oppnåelig i intervjuforskning enn for eksempel observasjon.

Noen problemstillinger egner seg særlig til å belyses av kvalitative data. Det gjelder spesielt begreper og fenomener som ikke kan eller bør uttrykkes i målbare (kvantitative) størrelser, slik man finner mange av innenfor samfunnsvitenskapen. Ifølge Denzin og Lincoln (2005) er kvalitativ metode egnet der man søker å finne svar på spørsmål om *hvordan* sosiale erfaringer skapes og gis mening. En kvalitativ tilnærming kan for eksempel være «... rettet mot et ønske om å få innsikt i sosiale fenomener slik de forstås av de personene som forskeren studerer» (Thagaard, 2003, s. 11). Thagaard (2003) skriver at kvalitative metoder er hensiktsmessig når man skal studere nye kulturelle fenomener, fordi det stiller krav til åpenhet og refleksivitet, som for eksempel i forhold til kulturell narsissisme.

I dag er det en vanlig oppfatning at spørsmålet om valg av metode ikke kan stilles prinsipielt, men må relateres til forskningsspørsmålet (Alvesson og Sköldberg, 2008, s. 18), noe som har vært grunnleggende for mine metodologiske beslutninger.

3.2 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Et viktig kjennetegn ved kvalitativ metode er dens naturalistiske og fortolkende perspektiv på menneskelig erfaring (Denzin og Lincoln, 2005). Kvalitativ metodologi kan dermed knyttes til teorier som fenomenologi, hermeneutikk og symbolsk interaksjonisme, hvor fortolkning står sentralt (Thagaard, 2003).

Denzin og Lincoln (referert i Alvesson og Sköldberg, 2008) betoner sterkt forskerens tilstedeværelse i tolkningsarbeidet. De legger vekt på at kvalitativ forskning er en kontekstbunden virksomhet som plasserer betrakteren i verden. Bak står «... the personal biography of the researcher, who speaks from a particular class, gender, racial, culture, and ethnic perspective» (Denzin og Lincoln, 2005, s. 21). Fra et slikt ståsted blir kunnskap en *konstruksjon*. Hvordan

empiri tolkes og uttrykkes vil være uløselig knyttet til forskerens perspektiv og teoretiske antakelser.

Selv om tolkninger alltid vil innebære koblinger til den som forsker, er det for min del viktig at man i det minste prøver å si noe gyldig om virkeligheten. Dermed står mitt vitenskaps-teoretiske syn mer i samsvar med Alvesson og Sköldberg (2008) sin oppfattelse om at «... det är pragmatiskt fruktbart att utgå från att det existerar en verklighet utanför forskarens ego ... och att vi som forskare bör kunne säga något insiktsfullt om denna verklighet» (s. 16). Der Denzin og Lincoln (2005) tar en sosialkonstruktivistisk posisjon i synet på kunnskap, knytter jeg meg til det Bashkar (referert i Alvesson og Sköldberg, 2008) kaller *kritisk realisme*.

Kritiske realister betoner sterkt virkelighetens objektive karakter. De har en overbevisning om det virkelige og vår mulighet til å bestemme dette. Bashkar (referert i Alvesson og Sköldberg, 2008) hevder at oppfattelsen av sosiale konstruksjoner som utilstrekkelige beskrivelser av virkeligheten er misvisende, fordi sosiale konstruksjoner også kan være objektive. Forstått på denne måten kan man si at kritisk realisme muliggjør både sannhet og objektiv kunnskap. Samtidig er det viktig at forskeren inntar en kritisk holdning, fordi våre konstruksjoner alltid vil være *representasjoner* av virkeligheten (Alvesson og Sköldberg, 2008). Sagt med et kritisk realistisk perspektiv: virkeligheten antas å være virkelig, men vi kan bare få et ufullkomment bilde av den - som med en viss sannsynlighet kan sies å være riktig (Lincoln og Guba, 2005).

Alvesson og Sköldberg (2008) tar utgangspunkt i det de definerer som *reflekterende empirisk forskning*. I korthet betyr det at man tar på alvor de språklige, sosiale, politiske og teoretiske forhold som det empiriske materialet konstrueres og tolkes i, og samtidig fastholder troen på at tolkninger kan ha referanse til noe i virkeligheten. To grunnleggende elementer kjennetegner refleksiv forskning: *tolkning og refleksjon*. Den første innebærer at alle referanser til empiri er et resultat av tolkning. Tanken om at forskning kan stå i en entydig relasjon til noe utenfor det empiriske materialet, forkastes dermed som prinsipp. Det andre vender blikket mot forskerens person, dens forskningsmiljø og vitenskapelige tilhørighet, men også intellektuelle, språklige og kulturelle føringer (Alvesson og Sköldberg, 2008, s. 19-21).

Til slutt handler reflekterende empirisk forskning om en kontinuerlig kritisk bevissthet rundt sin egen posisjon i en sosiokulturell og historisk kontekst, noe som blir en viktig forutsetning for validitet i min forskning.

3.3 Intervju som metode

Valg av datainnsamlingsmetode bør alltid ses i sammenheng med hva man ønsker å finne ut og formålet med studien (Denzin og Lincoln, 2005). I dette prosjektet ønsket jeg å få tak i hvordan unge mennesker med *egne ord* uttrykker seg om oppvekst og utviklingstrekk. Ifølge Thagaard (2003) er samtalen «... et godt utgangspunkt for å få kunnskap om hvordan enkeltpersoner opplever og reflekterer om sin situasjon» (s. 11). Også Kvale og Brinkmann (2009) mener intervju kan være en egnet metode når man ønsker å avdekke personers opplevelse av verden.

Ifølge Silverman (2011) kan intervju ses som en *svakhet* ved kvalitativ metode, ettersom det bryter med konseptet om tilgang til naturlig data når forskeren manipulerer situasjonen med sine spørsmål. Silverman (2011) understreker imidlertid at man skal være forsiktig med å implementere et distinkt skille mellom kunstige og naturlige data. «The world never speaks directly to us, but is always encoded via recording instruments like fieldnotes and transcripts» (Silverman, 2011, s. 166).

Målet med dette prosjektet har vært å få en bedre forståelse av moderne menneskers tendens til selvfremstilling og overvåking av andres selvfremstilling. Jeg bestemte meg for å studere dette på tvers av grupper eller typer. Jeg antok at informanter med ulik bakgrunn ville gi meg et bredere innblikk i denne kulturens mønstre. Samtidig antok jeg personer i ung voksen alder ville kunne bidra med et refleksjonsnivå i tråd med tema. Kvale og Brinkmann (2009) sier at formålet med et kvalitativt forskningsintervju er «... å forstå verden sett fra intervjupersonenes side» (s. 21). Ved å intervju unge voksne med variert bakgrunn, kunne jeg teste mine tanker om kulturell narsissisme mot et bredt spekter av meninger og verdensanskuelser. Det er både fordeler og ulemper ved å intervju personer med ulik bakgrunn. Personer med tilhørighet til et spesifikt miljø vil kunne bidra til et mer samstemt bilde av fenomenet man studerer, og gir således et sterkere grunnlag for å si noe om gruppens kultur. På den andre siden kan individer med ulik bakgrunn bidra til et variert og kanskje mer virkelighetsnært bilde av tiden vi lever i.

Selv om intervju har vært min primære innsamlingsmetode, har observasjon i sosiale medier også spilt en rolle. Mine informanter har lagt meg til som venn på Facebook og jeg har delvis brukt sosiale medier i arbeidet med å rekruttere informanter. Dette setter meg i en annerledes posisjon enn forskere før meg, ettersom sosiale medier gir meg et innblikk i deres hverdagsliv på en måte som er unik for vår tid. Det har gitt meg bakgrunnsinformasjon som har påvirket

min tolkning av data. Denne kunnskapen har stilt meg overfor en etisk problemstilling ved at observasjon ikke er den datainnsamlingsmetoden jeg har fått samtykke til å ta i bruk fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste [NSD] (vedlegg 1). På samme tid er Internett en offentlig informasjonskilde tilgjengelig for allmennheten. Som hovedregel kan man likevel tenke seg at materiale fra nettsider som krever passordinnlogging er å regne som mer sensitivt enn det som kan hentes fra for eksempel blogger, som ikke krever passord. For å sikre anonymitet har jeg likevel valgt ikke å sitere fra informantenes egne profiler eller blogger

3.4 Utforming av intervjuguiden

Kvale og Brinkmann (2009) skriver at god forberedelse er grunnleggende for en god analyse. Det innebærer å kartlegge formålet med studien (*hvorfor*), innhente forhåndskunnskap om det aktuelle tema (*hva*), og vurdere hvilke intervju- og analyseteknikker som skal benyttes for å finne frem til kunnskapen man ønsker seg (*hvordan*) (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 121). Utformingen av spørsmålene blir avgjørende for kvaliteten på kunnskapen som produseres mellom intervjuer og intervjuperson.

Tematisering av studien er sentralt i forberedelsesfasen, og innebærer en avklaring av tema for undersøkelsen - *undersøkelsens hva*. «Dette er ensbetydende med at det skal utvikles en begrepsmessig og teoretisk forståelse av de fenomenene som skal undersøkes, for å skape grunnlag for tilføyelse og integrasjon av ny kunnskap» (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 122). Både før og under arbeidet med intervjuguiden (vedlegg 2) leste jeg det jeg kom over av forskning på ungdomskulturen, men også samtidsanalyser og diskusjoner i mediebildet. I forskningslitteraturen kom det tydelig frem at dagens unge er mer ordentlige, lovydige og skoleorienterte enn tidligere. Samtidig ble det rapportert om stress og bekymring blant unge (Hegna et al. 2013). Forskningen på ungdom er omfattende og troverdig, men jeg savnet en kobling mellom oppvekst og sosiale mediers sentrale funksjon i unges liv. Samtidig viste det seg å være en mengde av artikler og bøker om det som ble omtalt som en narsissistisk kultur. Narsissismebegrepet fanget selvfremsstillingsfenomenet på en interessant måte, og dette ble min innfallsvinkel.

Jeg brukte overordnede teorier om individualisering, refleksivitet, frisetting og identitet som utgangspunkt for spørsmålene. Jeg ønsket meg informasjon om informantenes erfaringer og oppfatninger av samfunnskulturen, og tanker omkring ambisjoner, utdanning og vellykkethet.

Videre ønsket jeg å lære om deres holdninger til sosiale medier. For å sikre gode beskrivelser bestemte jeg meg for semistrukturerte livsverdensintervjuer. Intervjuer er semistrukturerte i den forstand at de er verken åpne samtaler eller lukkede spørreskjemasamtaler (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 47). En tilnærming gjorde det mulig for meg å strukturere intervjuene mot forskningsspørsmålene mine, uten å begrense meg for mye til mine antakelser.

Det semistrukturerte intervjuets åpne struktur er både en svakhet og en styrke. En fordel er at det tillater forskeren å følge intervjupersonens fortelling og bygge videre på temaer intervjupersonen trekker frem, men som forskeren ikke har tenkt på i forkant. En ulempe kan være at svarene i mindre grad blir sammenlignbare fordi informantene ikke alltid svarer på de samme spørsmålene (Thagaard, 2003, s. 84). I mitt tilfelle vurderte jeg en åpen struktur som gunstig. Jeg hadde formulert et hovedtema (narsissisme), men var avhengig av å følge informantenes historier for å søke frem til problemstillinger. En fordel ved kvalitative forskningsopplegg er muligheten til å forme eller omforme forskningsspørsmålene underveis (Holter, 1982). Der kvantitativ forskning ofte starter med en hypotese som senere testes, har kvalitativ forskning en mer hypotesegenererende tilnærming (Silverman, 2011).

Intervjuguiden la opp til en kombinasjon av beskrivende, narrative og begrepsavklarende spørsmål, der informantene skulle fortelle om egne tanker, men også reflektere rundt begreper og kulturelle tendenser. Et eksempel på dette var at informantene ble bedt om å si sin mening om diverse påstander om unge voksne, og reflektere over hvorvidt disse sto i samsvar med deres egne liv. Slik fikk jeg tilgang til deres personlige erfaringer og mer abstrakte tolkninger.

Intervjuguiden bestemmer rekkefølgen på spørsmålene, som kan bli avgjørende for hvordan intervjuet forløper seg. Det *dramaturgiske aspektet* i intervjuprosessen «... retter seg mot det emosjonelle nivået i løpet av intervjuguiden» (Thagaard s. 94). Mine intervjuer startet med enkle spørsmål om informantens bakgrunn, for så gradvis å komme inn på mer emosjonelle temaer. Rekkefølgen ble lagt opp med tanke på å ta de mer sensitive spørsmålene om kropp og selvtillit etter at trygghet og tillit var etablert. Samtidig ønsket jeg en myk start og nøytral avslutning for å sikre en behagelig følelsesmessig opplevelse for informantene. Dramaturgien i intervjuguiden skulle bidra til å overholde etiske retningslinjer for kvalitativ forskning, men også ivareta informantenes trygghetsfølelse i intervjusituasjonen.

For å kjenne på egen intervjuteknikk og teste intervjuguiden i praksis, gjorde jeg et prøveintervju med en medstudent. Dette intervjuet var mer uformelt enn de andre intervjuene, og

jeg kunne med fordel ha testet intervjuguiden på en ukjent. Hennes faglige kompetanse var imidlertid nyttig og vi diskuterte intervjuguidens styrker og svakheter. Prøveintervjuet var fruktbart og førte til noen små endringer i spørsmålene. Den endelige intervjuguiden hadde rundt 30 spørsmål fordelt på 10 temabolker. Hvert intervju varte mellom 60 og 75 minutter.

3.5 Den praktiske gjennomføringen

Dette prosjektet har et teoretisk utgangspunkt, med teorier om narsissisme som overordnet perspektiv. Utgangspunktet var en tanke om at narsissismebegrepet kunne belyse samtidens kulturelle særtrekk på en interessant måte. Jeg gjorde derfor et *teoretisk* utvalg. Teoretisk eller strategisk utvelging er vanlig i kvalitative og komparative studier, og gjøres på grunnlag av teoretiske kriterier i tilknytning til problemstillingen (Ringdal, 2013 s. 230).

Utvalget ble gjort med et formål om å rekruttere informanter med så forskjellige holdninger som mulig. Jeg ønsket meg varierte personligheter som kunne representere samtiden fra ulike ståsted. Det var også viktig at informantene var av ung voksen alder. Spørsmål om identitet krever en viss grad av selvforståelse og refleksjon hos intervjupersonene, og jeg siktet meg inn på informanter i tjueårsalderen.

Rekrutteringen var til tider vanskelig, ettersom jeg var ute etter informanter fra særdeles ulike miljøer. Jeg var blant annet på utkikk etter en person med støtte fra NAV og en student med sterke resultater ved et høyt ansett studie som jus, medisin eller psykologi. Samtidig ville jeg ha tak i personer utenfor mitt eget miljø, og som jeg ikke kjente fra før.

For å få tak i informanter skrev jeg et innlegg som jeg postet i diverse nettforum og grupper i sosiale medier. Jeg fikk imidlertid liten respons og begynte å ta kontakt med personer i mitt eget nettverk, både gjennom familie, venner, studenter og andre bekjente. Utvalgsprosedyren ble dermed ganske *vilkårlig*. Vilkårlig utvelging innebærer at forskeren inkluderer individer han eller hun «har for hånden» og som er praktisk tilgjengelige (Lund, 2005, s. 133). Antall informanter ble vurdert ut i fra kapasitet og formål. Jeg ønsket et bredt utvalg, men var også opptatt av å ha nok tid til forberedelser og analyse. Til slutt endte jeg med et utvalg på seks personer fra ulike miljøer, som jeg mente kunne gi meg et bredt og virkelighetsnært innblikk i kulturen til unge voksne. Datainnsamlingen ble utført over seks uker.

Jeg søkte Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) om godkjenning av prosjektet, et krav når man skal hente inn og lagre personopplysninger om andre. NSD krever informert samtykke, det vil si at informantene skal ha kunnskap om studiens formål, om anonymitet og lagring av informasjon, og retten til å trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt i prosessen (NSD, s.a.). Informantene fikk tilsendt et informasjonsskriv på e-post slik at de kunne sette seg inn i studien før intervjuet (vedlegg 3). Ettersom mine informanter var over 18 år kunne de selv samtykke til deltakelse i undersøkelsen.

De fleste av mine intervjuer ble gjort på en kafé. Det var flere grunner til dette. Jeg ville at intervjuene skulle utføres på nøytral grunn uten bekjente til stede. Flere av informantene delte bopel med andre, så det var ingen garanti for at vi kunne snakke uforstyrret hjemme hos dem. Samtidig er kaféen et hyppig samlingspunkt i denne aldersgruppen, og et sted som av mange forbindes med gode samtaler og refleksjoner rundt hverdagslivet. På denne måten håpet jeg at kaféen skulle invitere til en avslappet og uformell atmosfære i intervjuene. En ulempe med å gjennomføre intervjuer i det offentlige rom, er at det ikke er et privat sted. En fare er dermed at intervjupersonene holder igjen svarene sine i frykt for at andre skal høre dem. Jeg opplevde imidlertid ikke at informantene ble hemmet av situasjonen. De snakket åpent, og hadde mye å fortelle. Et av intervjuene ble gjennomført hjemme hos informanten, da det var mest praktisk. Dette intervjuet var på mange måter roligere, mer konsentrert enn de andre intervjuene. I den forstand kan man si at intervjuer i hjemmet kan være mer effektivt. Samtidig var det mitt siste intervju, og intervjueteknikken var mer spisset enn i de første intervjuene.

Før intervjuet startet informerte jeg alle informantene om formålet med studien, uten å gå for mye inn på tema for masteroppgaven, da jeg ønsket minst mulig bundne svar. Jeg presiserte at min interesse lå i deres erfaringer og meninger, og at det var ingen riktige eller gale svar på spørsmålene mine. Dette opplevde jeg som viktig å fremheve. Målet var at informantene skulle få lov til å snakke så fritt som mulig, uten å føle noen form for påvirkning fra min side.

Jeg prøvde å følge et naturlig samtaleforløp, selv om det medførte at jeg til tider måtte ta noen «omveier» og komme tilbake til spørsmål senere. Ved å tillate digresjoner ønsket jeg å skape flyt i intervjuet og gjøre rom for de temaer informanten selv la vekt på. Jeg merket imidlertid at ønsket om å tilfredsstille intervjupersonen gjorde at jeg til tider viet mye oppmerksomhet til temaer som kanskje var lite relevante for forskningsspørsmålene. Det kunne være krevende å finne balansen mellom å gå i dybden på hvert tema og få dekket alle temaene intervjuguiden,

uten å avbryte informantene for mye. Erfaringen i ettertid er at jeg kunne vært mer styrende i rollen som intervjuer og utfordret informantene mer på utsagnene deres.

Når man skal intervju mennesker om deres liv dukker det opp en rekke etiske utfordringer. I intervjuet er de etiske spørsmålene knyttet til «... forskerens avveininger om hvor personlige og nærgående spørsmål hun eller han kan stille» (Thagaard, 2009, s. 106). Det innebærer at forskeren må vise respekt for informantenes grenser, slik at de ikke føler seg presset til å dele informasjon som de ikke ønsker å diskutere. Dette var situasjoner jeg forsøkte å unngå ved å la informantenes grad av åpenhet være ledende for min spørsmålsstilling. Jeg ønsket å gi dem muligheten til å dele sine tanker, uten å presse dem for hardt på sensitive temaer.

Et annet etisk dilemma knytter seg til intervjuets innvirkning på den intervjuede. Et intervju er alltid en *intervensjon*, og kan føre til endringer i intervjupersonens oppfattelse av seg selv og verden. Derfor er det viktig at intervjuene legges opp på en måte som ivaretar informantenes integritet (Thagaard, 2003). Jeg forsøkte å forsikre meg om at informantenes opplevelse var god. Intervjuene ble alltid avsluttet med det Kvale og Brinkmann (2009) kaller en *debriefing*: man spør informanten om deres opplevelse av intervjuet. Alle ga uttrykk for at de synes det var fint å delta. Selv opplevde jeg intervjuprosessen som hyggelig og lærerik.

Rett etter hvert intervju skrev jeg ned mine umiddelbare tanker og inntrykk. Disse notatene ble senere utvidet til et refleksjonsnotat for hvert intervju. Refleksjonsnotatene tok for seg de mest sentrale funnene innen temaene i intervjuguiden. Transkriberingen ble gjort fortløpende mellom intervjuene. Slik kunne jeg lære av hvert intervju før jeg gikk videre til det neste.

3.6 Transkripsjon og tolkning av data

Transkripsjon er transformasjonen fra muntlig intervjusamtale til skriftlig tekst. Det er prosedyren som gjør intervjuene tilgjengelig for analyse (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 186).

I mitt prosjekt innebar dette å transkribere lydfilene til tekst, slik at det skulle bli enklere å disponere datamaterialet i analysen. Samtidig er transkripsjonen en fortolkningsprosess der forskjellene mellom talespråk og skriftspråk innebærer en rekke praktiske, vitenskapelige og etiske problemstillinger (Kvale og Brinkmann, 2009).

Hvordan man velger å skrive muntlig tale vil ha innvirkning på det senere arbeidet, og er i seg selv en del av analysen. Man må blant annet vurdere om man skal skrive ned pauser, endring i

intonasjon og uttrykk som latter og sukk. Valgene man tar bør avhenge av hva transkripsjonen skal brukes til. Ettersom jeg planla en tematisk analyse og ikke en konversasjonsanalyse eller diskursanalyse ville tolkningen være mindre bundet av transkripsjonsmåten (Braun og Clarke, 2006). Jeg måtte imidlertid vurdere transkripsjonens reliabilitet og validitet.

Transkripsjonens reliabilitet eller pålitelighet sier noe om i hvilken grad den skriftlige teksten stemmer overens med det som ble sagt i den muntlige samtalen. Ifølge Kvale og Brinkmann (2009) kan man styrke transkripsjonens reliabilitet ved å la to personer hver for seg skrive ned de samme uttalelsene, men det hadde jeg ikke mulighet til. Ved å lytte gjennom lydopptakene flere ganger har jeg imidlertid kunnet kontrollere mine egne nedskrivinger noe. I tilfeller hvor noe var utydelig, markerte jeg dette i transkripsjonene.

Å vurdere transkripsjonens validitet (gyldighet) er noe mer komplekst enn å anslå reliabilitet. Transkripsjoner er ikke en ordrett gjengivelse av virkeligheten, men sosiale konstruksjoner, skapt for å passe med våre verdensanskuelser og teoretiske antakelser. Lydopptaket er i seg selv en abstraksjon, der toneleie, intonasjon og kroppsspråk går tapt (Kvale og Brinkmann, 2009). Under transkripsjonene noterte jeg derfor latter og emosjonelle uttrykk som nølende svar eller bestemte utsagn. Slike markeringer skulle hjelpe meg å huske den emosjonelle atmosfæren i intervjuet. Samtidig hørte jeg mye på lydopptakene og ble på den måten bedre kjent med informantene, deres uttrykksform og formuleringer.

Jeg transkriberte intervjuene forholdsvis ordrett. Det var flere grunner til det. For det første visste jeg at det kunne ta lang tid før jeg kom til analysedelen, og jeg ønsket så utdypende transkripsjoner som mulig. For det andre gjorde ordrette transkripsjoner det lettere for meg å kjenne igjen utsagnene fra intervjuene. For å øke lesbarheten fjernet jeg imidlertid gjentatte fyllord som «liksom» eller «på en måte» der det virket lite meningsbærende for utsagnet. Det var først og fremst meningsinnholdet i intervjuene som var viktig, ikke språket i seg selv. En fortetting av utsagnene ville bidra til å gjøre innholdet mer eksplisitt.

For å sikre deres konfidensialitet valgte jeg å anonymisere informantene (og andre) allerede i transkripsjonsfasen. Dette var særlig viktig med tanke på at to av informantene er bloggere og dermed offentlige personer. Samtidig forsøkte jeg å unngå for mange tykke beskrivelser, for å unngå gjenkjennelse av informantene i deres utsagn.

3.7 Analyse og tolkning av data

Analyse av kvalitative data er krevende fordi det finnes få standardiserte analysestrategier, i motsetning til for talldata (Ringdal, 2013). Ifølge Braun og Clarke (2006) starter analysen idet forskeren begynner å legge merke til eller se etter meningsmønstre i materialet, ofte lenge før datainnsamlingen starter. Tolkning skjer *underveis*, ikke etterpå.

I denne studien har jeg benyttet meg av en *tematisk analyse*. Innenfor rammen av en tematisk analyse har jeg valgt en *induktiv* innfallsvinkel, som kan begrunnes slik; med utgangspunkt i datamaterialet har jeg tolket informantenes utsagn i lys av seg selv og i relasjon til hverandre, uten å knytte dataene til forhåndsbestemte teoretiske begreper. Der *deduksjon* gjerne har som formål å teste en teori (top down way), søker jeg å belyse informantenes utsagn ved hjelp av teori (bottom up way). Spørsmålet om tilnærming er komplekst fordi narsissismebegrepet har fungert som en teoretisk paraply for prosjektet siden begynnelsen. Jeg vil likevel argumentere for at min datanære tilnærming gir en induktiv inngang til materialet. Samtidig må man som forsker erkjenne at ingen kommer tomhendt til en forskningsprosess. Mine forhåndskunnskaper om temaet vil være styrende for mine analytiske beslutninger.

Tematisk analyse gir en fleksibel tilnærming til tolkning av kvalitative data, og kan defineres som «... a method for identifying, analysing and reporting patterns (themes) within data» (Braun og Clarke, 2006, s. 79). Tematisk analyse er særlig egnet til semistrukturerte intervjuer fordi det gir en direkte representasjon av individenes «... own point of view and descriptions of experiences, beliefs, and perceptions» (Butcher, Holcup, Park & Maas, 2001, s. 474). Den tematiske metoden gjør det mulig å behandle data uttrykt med vanlig språk på en systematisk måte, uten å transformere data til kvantitative størrelser. En av fordelene med den tematiske analysen er at den ikke krever en detaljert teoretisk og ideologisk tilnærming, men gir en mer tilgjengelig, fleksibel form for analyse (Braun og Clarke, 2006).

Sentralt i tematisk analyse er utformingen av *temaer*. Et tema fanger noe vesentlig i dataene i henhold til forskningsspørsmålene og representerer «... some level of *patterned* response or meaning within the data» (Braun og Clarke, 2006, s. 82). Et tema må ikke være dominerende for å være relevant. Ideelt sett vil det være flere tilfeller av et tema, men hyppighet alene sier ikke noe om hvorvidt tema er av betydning. Relevans må ses i lys av forskningsspørsmålene og formålet med studien.

Det finnes flere måter å utføre en tematisk analyse på, men det anbefales at man beveger seg frem og tilbake mellom hele datamaterialet og de kodede utdragene (Butcher et al. 2001). Jeg har tatt utgangspunkt i Braun og Clarkes (2006) seks steg for tematisk analyse, her oversatt til norsk: 1) gjøre seg kjent med datamaterialet, 2) generere innledende koder, 3) søke temaer, 4) revidere temaer, 5) navngi temaer og 6) produsere en rapport. Jeg har også brukt det Kvale og Brinkmann (2009) kaller *meningsfortolkning*, forstått som en utvidelse av datamaterialet via fortolkning.

Kodingsfasen

Etter å ha klargjort transkripsjonene og gjort meg kjent med datamaterialet, gikk jeg videre til å generere innledende koder. I denne fasen identifiseres de mest grunnleggende elementene i dataene som kan vurderes å ha relasjon til fenomenet som studeres. Utforming av kodene vil avhenge av hvorvidt analysen er mer dataorientert eller teoretisk orientert (Braun og Clarke, 2006).

Jeg begynte med å lese gjennom alle transkripsjonene og markere de mest sentrale ordene og delene med markeringstusj. Det ble tatt notater underveis og «preliminary topics» (innledende koder) ble etablert. «A preliminary topic is a descriptive label or code listed as either a phrase or word summarizing the grouping together of compatible or common themes» (Butcher et. al 2001, s. 474). Ettersom jeg hadde en induktiv tilnærming var mine koder datanære, formulert med informantenes egne ord. De var heller ikke drevet av teoretisk interesse. Noen eksempler på innledende koder i min analyse var; «jeg har ofte dårlig samvittighet» eller «det er viktig å utnytte tiden godt». Viktige utsagn ble kodet flere ganger, da de viste seg å ha bred betydning. Jeg fant flere gjennomgående temaer, blant annet stress, dårlig samvittighet og opplevelser av forventningspress, og mer positive temaer som valgfrihet og følelser av å være privilegert. De innledende kodene gjorde det mulig for meg å se likheter og ulikheter mellom informantene.

I neste omgang leste jeg gjennom transkripsjonene på nytt med en intensjon om å identifisere mer overordnede og abstrakte koder, som på en bedre måte kunne fange helheten i materialet. Med andregangskodingen forsøkte jeg å *rekode* frasene jeg hadde markert i første runde. Selv om de nye kodene var bredere, ble det likevel tydelig at enkelte av de innledende kodene ikke «passet» med de nye kodene. En av årsakene til det var at flere av førstegangskodene ikke var representative for alle informantene, eller at de tematisk skilte seg ut fra resten av dataene. For å ivareta bredden i datamaterialet måtte jeg derfor utvide de nye kodene ytterligere. Eksempel på kodingsprosessen kunne være slik:

Jeg kan klare det meste så lenge jeg jobber hardt nok (førstegangskode)

+

Selvdisiplin er viktig (førstegangskode)

+

Å mislykkes er det verste som kan skje (førstegangskode)

=

Jeg har alle muligheter (andregangskode)

Jeg vil understreke at koding i min analyse ikke må forstås som koding slik det utføres i for eksempel innholdsanalyse eller grounded theory. Kodene er ikke kvantifiserte, men viser til en systematisk *kategorisering* av datamaterialet uten bruk av dataprogrammer. Et valg som kan begrunnes i at materialet er relativt lite, og jeg anså det som overkommelig å få oversikt ved hjelp av enkle fargekoder og markeringer. Slik har jeg plassert utsagnene i kategorier jeg finner interessante i henhold til forskningsspørsmålene og/eller som er gjennomgående. Disse kategoriene må likevel ikke forveksles med *temaene*, som ble utviklet i neste fase.

Tematiseringsfasen

Tematiseringen besto i å plassere kodene i ulike kategorier og deretter navngi dem. Noen ble slått sammen, andre delt inn i mindre enheter. Der kodene virket lite relevante for forskningsspørsmålene, eller det var lite data som kunne underbygge dem, ble de forkastet. Jeg forsøkte imidlertid å være trofast mot datamaterialets helhet. Ifølge Braun og Clarke (2006) sin teori er det viktig å ivareta kontrastene i materialet. Dette var spesielt relevant for meg ettersom mine informanter har ulik bakgrunn og forskjeller i seg selv kunne representere viktige funn.

Til slutt gjorde jeg en overordnet vurdering av temaene opp mot *hele* datamaterialet. I enkelte tilfeller gikk jeg også tilbake til refleksjonsnotatene og transkripsjonene, og noen ganger lyd-filene, for å forsikre meg om at analysen stemte overens med konteksten i intervjuene. En slik tilnærming kan forstås som en hermeneutisk frem- og tilbakeprosess hvor forskeren hele tiden beveger seg mellom del og helhet i materialet. Denne sirkulære bevegelsen er grunnleggende i hermeneutisk tradisjon, og skal bidra til en dypere forståelse av meningen med teksten.

Den tematiske analysen førte frem til fire hovedtemaer: *tidspress*, *kroppspress*, *kjøpepress* og *press fra sosiale medier*. En svakhet ved temaene kan være at de ikke evner å inkludere noen av de mer positive funnene i datamaterialet. Derfor har jeg forsøkt å gjøre datafremstillingen

så transparent som mulig. Ved å inkludere rike og noen ganger motstridende utsagn, har jeg prøvd å gjøre rom for alternative tolkninger.

Tolkningsfasen

Temaene ble grunnlaget for en dypere *meningsfortolkning*: «Fortolkeren går utover det som blir direkte sagt, og finner frem til meningsstrukturer og betydningsrelasjoner som ikke fremtrer umiddelbart...» (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 214). Jeg gikk fra en *dekontekstualisering* av utsagnene i kategoriseringen til en større *rekontekstualisering* av utsagnene i fortolkningen. Dette førte til hva Kvale og Brinkmann (2009, s. 214) kaller en tekstutvidelse, der resultatet formuleres med flere ord enn i de opprinnelige utsagnene, og i en bredere forståelsesramme.

Når man skal tolke data kan det være vanskelig å styre unna det Silverman (2011) kaller en *romantisk tilnærming* til data. Det vil si at forskeren leter etter en slags «egentlig mening» i materialet, i stedet for å se dataene i lys av sin egen kontekst. Det er også en fare for at man reduserer sin tolkning til *anekdoter*, der informantenes utsagn presenteres som et «bevis» på eksistensen av et fenomen, uten at forskeren har forsøkt å analysere motstridende eller mindre tydelige data. Dette er fallgruver jeg har forsøkt å unngå ved å bevege meg mellom de enkelte utsagnene og datamaterialet som helhet. Samtidig har jeg prøvd å ivareta motsigelsene i data ved å inkludere funn som avviker fra den dominerende historien til informantene.

Med utgangspunkt i Geerts (referert i Silvermann, 2011) sitt prinsipp om tykke beskrivelser forsøkte jeg å sette informantenes utsagn inn i en større meningssammenheng. Der en «tynn» beskrivelse kun gjengir det som sies, vil en tykk beskrivelse også inkludere en fortolkning av hva informanten kan ha ment å formidle, og den fortolkningen forskeren selv har. «En «tykk» beskrivelse inneholder altså et meningsaspekt» (Thagaard, 2003, s. 38). Det krever samtidig at forskeren er oppmerksom på utsagnenes kontekst, ettersom fortolkning innebærer en utvidelse av informantenes tanker. Samtidig kan man tenke seg at informantene er mer identifiserbare i vår tid fordi det er blitt enklere å avsløre identitet ved hjelp av personinformasjon på Internett. Jeg måtte altså unngå å inkludere for mye av utsagnenes kontekst, og derfor ble beskrivelsene langt fra så tykke som de kunne ha blitt, og som jeg opprinnelig hadde planlagt.

3.8 Spørsmålet om validitet i kvalitativ forskning

Spørsmålet om validitet i kvalitativ forskning er mye diskutert i vitenskapelige miljøer. Noen forskere ser konseptet om validitet som irrelevant i kvalitative studier. Andre ser validitet som et verdifullt konsept også i kvalitativ forskning, men deres meninger er varierte når det gjelder akkurat *hva* validitet da skal være (Kleven, 2008). Det ser likevel ut til å være enighet om at validitet slik det brukes i kvantitativ metode ikke er direkte overførbart til kvalitativ metode. Som et resultat har man fått en rekke alternativer til begreper som validitet og reliabilitet, for eksempel «bekreftbarhet» og «troverdighet», som er termene Lincoln og Guba (2005) bruker. Grunnen til denne utviklingen er ifølge Kleven (2008) at validitet slik det brukes i kvantitativ forskning sies å ha røtter i *positivisme*. Dermed antar mange forskere at et klassisk validitetsbegrep ikke egner seg i kvalitativ forskning, selv om mange anerkjente validitetssystemer er basert på et kritisk realistisk syn, som deles av mange kvalitative forskere. I den forbindelse argumenterer Kleven (2008) for at validitet i kvantitativ metode baserer seg på et ontologisk og epistemologisk syn som også er relevant i kvalitativ forskning.

Videre presiserer Kleven (2008) at validitet er en *egenskap ved slutninger*. God validitet vil avhenge av slutningene som er trukket, ikke hvorvidt dataene er kvalitative eller kvantitative. «Validation is, in both qualitative and quantitative research, mainly a rational discussion of alternative interpretations, even if quantitative research makes use of some statistical procedures and some research designs as a help to rule out some alternative interpretations» (Kleven, 2008, s. 223). Det innebærer at begrepsvaliditet, statistisk validitet, indre validitet og ytre validitet er relevante innen *både* kvantitativ og kvalitativ forskning - selv om strategiene for validering vil variere mellom retningene. Statistisk validitet må likevel i mindre grad antas å være aktuelt i store deler av kvalitativ forskning. Relevansen av validitetstypene vil avhenge av hvilken slags type slutninger som trekkes.

3.8.1 Undersøkelsens validitet

Kildekritikk vil innen både kvalitativ og kvantitativ metodologi handle om refleksjoner som andre har gjort seg når de har behandlet dataene sine. Det er dermed mulig å la seg inspirere til å komme med kritiske refleksjoner, selv om de kommer fra en annen vitenskapsteoretisk tradisjon. Videre bør validitet i kvalitativ forskning være basert på en rasjonell diskusjon av mulige feilkilder (Ringdal, 2013).

Reliabilitet

Reliabilitet står for troverdighet og formuleres gjerne som et spørsmål om hvorvidt man ville kommet frem til det samme resultatet ved å gjenskape studien. Det er også et spørsmål om i hvilken grad personen ville svart annerledes i intervju med en annen forsker, eller med samme forsker i et annet intervju. Man kan blant annet stille et spørsmålstegn ved hvorvidt guttene i denne undersøkelsen ville vært mer åpne med en intervjuer av samme kjønn. Jeg opplevde til en viss grad at jentene delte mer av seg selv og sin historie enn hva guttene gjorde. Det kunne nesten virke som om det kostet dem mer å ta seg tid til å være med på intervjuet, og at de var mer opptatt av å utnytte tiden på best mulig måte ved å dele så mye de kunne. Guttene tok nok lettere på situasjonen, og behovet for å dele sine personlige bekymringer var kanskje ikke like presserende. Samtidig kan man kjenne igjen jentenes beskrivelser av stress fra andre studier om unge, og mine funn er i tråd med annen forskning.

For å ivareta reliabilitet er det viktig at de metodiske og analytiske grep som er gjort i studien gjøres eksplisitt i den skriftlige fremleggelsen. Leseren bør være i stand til å vurdere om andre forskere ville fått lignende funn. Likevel må man erkjenne at forskerens person har innflytelse på de data som samles inn. Derfor er det avgjørende at forskeren underveis i transkriberingen, i intervjuet og analysen gjør en systematisk kontroll av sin egen innvirkning på forskningsprosessen (Kvale og Brinkmann, 2009). I dette metodekapittelet har jeg forsøkt å gjennomgå mine metodiske beslutninger på en grundig måte.

Spørsmålet om reliabilitet i transkripsjonsfasen er blitt drøftet i et tidligere avsnitt. Her ble det lagt vekt på viktigheten av korrekt transkribering. I intervjuet er reliabilitet spesielt knyttet til tilstedeværelse av ledende spørsmål, som kan påvirke resultatet (Kvale og Brinkmann, 2009). Ved å gjøre meg kjent med grunnleggende prinsipper for god spørsmålstilling, både gjennom litteratur og metodekurs, har jeg jobbet med å formulere solide og relevante spørsmål. Det vil imidlertid alltid finne sted en utviklingsprosess, og spørsmålsstillingen var nok bedre i de siste intervjuene enn i det første.

Validitet

I kvalitativ forskning vil validering grovt sett være en diskusjon om hvorvidt undersøkelsen måler det den er ment å måle (Ringdal, 2013, s. 248). En viktig forutsetning for validitet i min forskning har vært en kontinuerlig kritisk bevissthet omkring mine egne fortolkninger. I løpet

av arbeidet har jeg hatt mange samtaler med min veileder og studenter som følger forskningsseminaret Samfunnsrettet Pedagogikk (SRP). Deres innspill og alternative tolkninger har ledet meg til å revurdere egne tolkninger. På den måten kan man si at jeg har testet mine påstander gjennom en *kommunikativ validering*, forstått som en testing av gyldigheten i en påstand i en samtale (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 324).

For å ivareta forskningens validitet i intervjusituasjonen har jeg benyttet meg av det Kvale og Brinkmann (2009) kaller «på stedet kontroll». Ved å komme med avkreftende og bekreftende oppfølgingsspørsmål til informantenes utsagn, jobbet jeg med å klargjøre innholdet i det som ble sagt i intervjuet. I situasjoner der betydningen var uklar forsøkte jeg å gjengi det aktuelle budskapet og «sende» det tilbake til intervjupersonen, i håp om å få en umiddelbar reaksjon eller utdypelse av min egen fortolkning. Dette var ofte oppklarende. Jeg hadde likevel en del vanskeligheter med å forstå meningsinnholdet i utsagnene til én av informantene. Informanten hadde en tendens til å gardere seg i uttalelsene sine, og når jeg forsøkte å «sende» budskapet tilbake til informanten fikk jeg sjelden noe annerledes svar. Kontrollspørsmålene var ment for å forsikre meg om at jeg hadde forstått det informanten forsøkte å fortelle, og i situasjoner der informanten ønsket å gardere seg er dette å forstå som et funn.

Generalisering

Generalisering handler om i hvilken grad resultatene i en undersøkelse kan overføres til andre personer, situasjoner, tider, steder (Kvale og Brinkmann, 2009). Mitt forskningsdesign basert på intervjuer med seks informanter av ulik bakgrunn gir ikke grunnlag for generalisering, men kan gi innblikk i hvordan noen personer synes det er å være ung i Norge, som kanskje kan gi grunnlag for hypoteser om hvordan det vil være for andre.

4 Presentasjon av intervjudata

Det er gjennomført intervjuer med fire jenter og to gutter i alderen 21 til 28 år. Informantene defineres som *unge voksne*. Bakgrunnen for kjønnsdelingen er at selvfremsstillingskulturen ser ut til å treffe jenter særlig hardt. Mine data støtter antakelsen om at det er sterkt forventningspress i samfunnet, og at presset er størst overfor jenter. Informantene har variert bakgrunn og de representerer sin generasjon fra forskjellige ståsted. Det er likevel noen fellestrekk: de er unge, norske og i ferd med å etablere seg i voksenlivet. To av informantene har foreldre med utenlandsk opprinnelse. Tre av dem er studenter. Alle sammen har skapt sin identitet i dagens moderne, høyteknologiske og prestasjonskrevende samfunn.

Forskningsdesignet gir ikke grunnlag for generalisering. Resultatene sier først og fremst noe om hvordan oppvekst erfares av *mine informanter*, og er i liten grad representative for andre. Erfaringene kan være annerledes hos andre informanter.

I resten av kapittelet presenteres funnene i datamaterialet. I utdragene fra intervjuene har jeg valgt å bruke pseudonymer for informantene. Mine utsagn er markert som forsker (F).

Presentasjon av informantene

Viktor er i begynnelsen tjueårene og kommer fra Oslos **Vestkant**. Hun har fagbrev fra restaurant- og matfag, og jobber som kokk hos en velrenommert restaurant. Hun har sin egen blogg og tar sporadiske oppdrag som modell.

Birgitte er i begynnelsen av tjueårene og en av Norges mest leste **Bloggere**. Hennes største lidenskap er trening og hun trener 5-7 ganger i uka. Hun er student og i ferd med å fullføre en bachelorgrad.

Siri er i midten av tjueårene og **Student** ved profesjonsstudiet i medisin. Ved siden av studiet har hun en rekke verv og engasjementer. Hun er glad i å reise og drømmer om å arbeide med globalt helsearbeid i utlandet.

Dina er i slutten av tjueårene og utdannet **Danser** og dansepedagog. Nå videreutdanner hun seg ved Norges Helsehøyskole. Dina har tidligere vært diagnostisert med utbrenthet over en lengre periode. Hun er opptatt av selvrealisering og selvutvikling.

Thomas har fagbrev som **Tømrer** og murer. Han er samboer med Line, og sammen har de en sønn i barnehagealder. For tiden holder de på å bygge hus utenfor byen. Thomas drømmer om å starte eget byggefirma i fremtiden.

Nasid er verken student eller arbeidstaker, men driver en del selvstendig arbeid. Han falt ut av videregående som sekstenåring og har inntil nylig fått stønad fra **NAV**. Han driver sin egen organisasjon og arrangerer diverse tilstellinger for fred og frihet.

Jeg har bedt informantene definere hvordan det er å være ung i Norge i 2015. Svarene deres avslører til dels store kjønnsforskjeller. Jentene formidler i hovedsak det samme budskapet om økt press på tid, kropp, penger og sosiale medier, mens guttene først og fremst beskriver goder og muligheter. De er enige i at kravene til vellykkethet har økt, men er ikke i nærheten av å oppfatte prestasjonsjaget like anstrengende som det jentene gjør. Generelt gir intervjuene et bilde av en tid der selvfremstilling er i fokus, og hvor idealet om vellykkethet oppleves så selvfølgelig at det er blitt selve mønsteret. I et samfunn hvor alle presterer over evne ønsker man simpelthen å være; *en helt vanlig ener*.

4.1 Tidspress

Jentene beskriver *tid* som noe dyrebart og ettertraktet, og for de aller fleste av dem er det mangel på tid som er den største utfordringen. Det er mye som er viktig og de ønsker ikke å gi avkall på noe. Mangel på tid fører til en kontinuerlig vurdering og prioritering av hva som er viktig, hva som er nyttig og hva som er gøy. Problemet er ikke først og fremst at de har mye å gjøre, men at det har så mye som *må* gjøres. Siri beskriver årsaken til tidspresset slik:

Man må på en måte hele tiden henge med, føler jeg. Det skjer veldig mye hele tiden, både type med sosiale ting, med studiene, med sosiale medier. Alt sånn hele tiden. Veldig mange impulser... og du skal trene og du skal spise lunsj med mamma, eller du skal liksom alt mulig ting. (Siri)

Alle jentene gir uttrykk for dårlig samvittighet når de sløser med tiden. Selv når hun er syk føler Birgitte at hun må gjøre noe fornuftig. Dina kjenner på mye av det samme. Det kan være vanskelig for henne å sitte i sofaen og se på TV uten å føle at hun burde vært der eller gjort det. Dina har selv vært utbrent og vet hva det vil si å gape over for mye. «Når jeg ble utbrent så var det jo fordi jeg hadde lyst til å tilfredsstille på alle arenaer». Hun forklarer utmattelsen som et resultat av kravene hun satte til seg selv og som hun trodde samfunnet satte til henne. Ønsket om å fremstå flink gjorde at hun presset seg selv for hardt og kroppen sa stopp. «Du

føler deg så stressa at du ikke vet hvor du skal gjøre av deg, og du føler at du liksom ikke strekker til». I dag er hun blitt flinkere til å roe ned og ta vare på seg selv, og det er noe hun jobber kontinuerlig med. Dina opplever ung voksen-fasen som krevende og tror det er mange som sliter med press og høyt stressnivå. «Jeg har selv opplevd det og ser og hører om veldig mange som har det på den måten, eller har hatt det sånn».

Siri er den som i størst grad sliter med å få tiden til å strekke til. Hun er også den med minst fritid. Medisinstudiet er krevende og hun har en rekke verv og engasjement ved siden av. Hun synes det er utfordrende å finne tid til alt og føler hele tiden at hun ligger litt etter. Likevel tror hun ikke at hun hadde vært like fornøyd om hun ikke hadde fått mulighet til å engasjere seg så mye. Da hadde hun nok kjedet seg. Siri kjenner seg tydelig igjen i resultatet fra Ung i Norge-undersøkelsen. Beskrivelsen av en seriøs og ambisiøs ungdomsgenerasjon treffer henne godt. Hun ønsker å gjøre en god jobb både på og utenfor studiet, og er nok ikke alltid like flink til å ta vare på seg selv. «Hvis jeg vet at det er noe som må gjøres, så får jeg på en måte ikke helt fred i sjela før det er gjort». Det med stress kjenner hun også på selv. Hun er mye sliten og kan fort få hodepine.

Jeg tror nok at jeg bruker mye energi på at alt det her, sånne småting som skulle vært gjort, å bekymre seg. Jeg blir nok sikkert sliten av det og selvfølgelig blir man påvirket av det og kanskje mer stresset og sånn. (Siri)

Det Siri ønsker seg aller mest er mer tid. Likevel gjør hun alt hun kan for ikke å få det. Hun fyller timeplanen med verv, foreningsarbeid, jobb og studier. Dagene går i ett og det er hele tiden noe som skal gjøres. Det kan være vanskelig å forstå hvorfor Siri er så fast bestemt på å fylle tiden med gjøremål, når det hun ønsker seg mest i hverdagen er tid til å reise, være med venner, gå tur, lese bøker, tegne, male og slappe av. Når jeg spør hva som skal til for at hun har det godt med seg selv, er svaret at hun trenger tid til å roe ned og koble ut. «Jeg tror på en måte for at jeg skal være fornøyd og ha det bra, så trenger jeg litt tid bare til å på en måte ikke gjøre noe».

Viktoria ønsker seg også mer tid. Som kokk er hun på jobb inntil tolv timer hver dag og tidspresset er større nå som hun er kommet ut i arbeidslivet. Hun får ikke truffet venner like mye som før og har mindre tid til å blogge. Hun savner det veldig. Som blogger ble hun invitert på tilstelninger med andre bloggere. Det var sosialt og hun ble kjent med andre mennesker, fikk kontakter og nye lesere. Viktoria fremstår motløs, nesten resignert. Hun er glad i jobben sin,

men opplever at arbeidet tar mye plass. «Jeg liker å møte nye mennesker, men jeg har ikke så veldig mye tid til det da, for å si det sånn».

Når du kommer ut i det virkelige liv og blir litt eldre og har jobb og sånne ting, så har du ikke tid til å blogge lenger Det er ikke sånn at du drar til byen, tar på deg fine klær og drikker kaffe med venninner, liksom. Det er ikke det du har tid til. (Viktoria)

Mange lurar nok på hvordan unge jenter finner tid til å blogge hver eneste dag. Å drive en blogg på egenhånd kan være tidkrevende. Viktoria forteller at hun pleide å sitte på skolen å skrive blogginnlegg. Hun tok bildene hjemme og gjorde resten i skoletiden. «Du har en skolepc og sitter på dataen og blogger i stedet for å følge med i timen. Det var det jeg gjorde. Det er ingen som sjekker det, ikke sant. Du kan gjøre hva du vil». Hun kjenner flere bloggere og vet om mange som bruker flere timer daglig på bloggen. «Det er bloggere nå som har det som jobb og bare sitter på rommet sitt og blogger og tjener penger på det».

Sitatet overfor illustrerer hvordan sosiale medier tar over tid til skole og andre aktiviteter. Det forteller også noe om hvordan mange unge velger å disponere tiden sin. Kan det tenke seg at selvframstilling og overvåking av andres selvframstilling tar over for politisk involvering og frivillig arbeid? Jeg har spurt informantene om deres samfunnsengasjement, og med unntak av Siri og Nasid, er svaret som regel at de ikke er interesserte eller ikke har tid. De er opptatt med å innfri forventningene de setter til seg selv og som de føler at samfunnet setter til dem. Samtidig tror informantene at dagens unge er mer bortskjemte og selvopptatte enn tidligere, uten at det er noe skam i det. De er generelt fornuftige og jobber hardt for å nå sine mål.

F: Tror du vi blant ungdom ser en redusert interesse for fellesskapet?

Jeg tror kanskje at vi prøver og prøver, men at innerst inne så er det seg selv man tenker på. (Thomas)

Ja, men det er fordi vi er selvopptatte... Vi forventer veldig mye og det er fordi vi får veldig mye. (Viktoria)

Jeg tror det er en redusert interesse for å gi penger til politikere som prater og til statskassa, men jeg tror det er en genuin interesse for en forandring fordi folk driver jo og våkner opp og tar mer ansvar i de sosiale medier. (Nasid)

Jeg vet ikke om jeg kan snakke for det generelle, men jeg kan bruke meg selv som eksempel i politikken. Veldig lite engasjert. Før hvert valg må jeg nipugge i to dager for å vite hva jeg skal velge Synes det er gørrkjedelig og har egentlig nok med meg og mitt, og mine venner. (Dina)

Jeg har aldri vært interessert i sånn i det hele tatt, så mulig det har litt med interesse å gjøre.. jeg hjelper jo mine besteforeldre, det er jo mine nærmeste da, men jeg hjelper gjerne de med å vaske en gang i måneden og sånne ting. (Birgitte)

Jeg føler jo ofte at folk ikke engasjerer seg nok... men samtidig så er det veldig mange som engasjerer seg i mye forskjellig så jeg tror bare det er litt sånn en viss personlighetstype som engasjerer seg Det kommer så an på hva man studerer og hva man driver med og hva som er viktig for en i livet. (Siri)

Hva er fritid?

Tidspresset synes for jentene å være et spørsmål om viktighet. Det er viktig at tiden fylles med noe som er verdifullt. Fritid er heller ikke å forstå som tid til å ligge på sofaen og spise potetgull, men er ment å fylles med utviklende og meningsskapende aktiviteter. Både Dina og Siri forteller at det er hard konkurranse i arbeidslivet, og de er avhengig av å sikre seg ekstra kunnskap ved siden av studiene. De ønsker å samle så mange erfaringer som mulig, slik at de står bedre rustet i møtet med samfunnet og kravene som finnes der. Det gjelder også Birgitte. Hun er opptatt av at tiden skal fylles med ulike aktiviteter, og for Birgitte er det mye som er viktig. Uunnværlig, nesten.

Jobb er viktig for meg. Skole er viktig for meg. Trening er viktig for meg... At jeg bruker litt tid på familie. Så liker jeg veldig godt å ha kjæreste da, og venner. Så det synes jeg er viktig. Å ha liksom noen du trives godt med... det er viktig å møte nye mennesker... veldig viktig å beholde det sosiale, for det tror jeg er kjempeviktig at vi har. Og ja, å bare kunne slappe av i hvert fall en gang i uka. Og jeg tror det er viktig å ta vare på seg selv... også er det veldig viktig for meg å kunne være selvstendig og ikke være avhengig av noen, egentlig... viktig for meg å få en god jobb. En jobb jeg trives i, men også en jobb jeg tjener godt i, for å kunne være selvstendig. (Birgitte)

Birgitte er fulltidsstudent. Hun jobber ved siden av studiene, trener rundt 5-7 ganger i uka og driver en blogg hun oppdaterer jevnlig. Hun har en stor vennekrets og er i et forhold. Hun jobber hardt for å mestre tidspresset og lar seg inspirere av andre som gjør det samme. «Jeg følger jo mange Instagramere og jeg blir veldig inspirert av de som er som meg, som studerer og trener og jobber og gjør litt forskjellig». Leserne hennes lurer ofte på hvordan hun får det til, men Birgitte synes ikke tidspresset er like vanskelig å håndtere som de andre jentene. Hun trives med å ha mye å gjøre og er høyst motivert for alt hun driver med. Et unntak er studiet som hun ikke synes er så spennende, men som hun er fast bestemt på å fullføre likevel.

Jeg synes det er gøy å gå på skole fordi da føler jeg at jeg gjør noe som, altså, jeg føler at jeg gjør noe bare. Jeg får veldig dårlig samvittighet hvis jeg går en dag og ikke føler at jeg har gjort noe som helst... så det å studere det gir meg en god følelse. (Birgitte)

Nasid og Thomas har et annet syn på tid enn det jentene har. De er mindre opptatt av at det de gjør skal være verdifullt i form av erfaring, og hva de velger å bruke tiden sin på er nok mer lystbetont. Nasid er den som har mest fritid. Han er verken student eller arbeidstaker, og det

er sjelden noe han *må* gjøre. Samtidig er han opptatt av å formidle at han har mye å holde på med, der mesteparten er jobbrelatert. Nasid har en alternativ måte å definere jobb på. Han er leder for sin egen organisasjon, men det kan være vanskelig å få tak i hva de gjør og hvordan de tjener penger. Selv beskriver han organisasjonen som et møte mellom kunst, kultur og humanitært arbeid. De gjør en del frivillig arbeid, men setter også opp egne konserter og tilstelninger. Dagene i organisasjonen er fylt til randen med planer og prosjekter og de er alltid i prosessen med å starte noe nytt. Han trives godt, men forteller også at mye arbeid og lite fritid har ført til at andre muligheter har måttet vente. Det er en del han må takke nei til, som for eksempel jobbtilbud. Nasid forklarer tidspress som grunnen til at han ikke alltid får gjort det han har mest lyst til, slik utdraget nedenfor gir uttrykk for.

F: Nevn en ting du må gjøre før du dør?

Skal ha vært i USA... Jeg har takket nei til veldig mye jobbtilbud der nede, fordi jeg har drevet med det arbeidet her, men jeg har hatt lyst til å dra ned dit for å jobbe. Men jeg har takket nei til alt mulig Hollywood og sånn...

F: Tror du at du kommer til å benytte deg av noe av det?

Ja. Må jobbe med å få ting organisert her først, også gjør jeg det. (Nasid)

Thomas har et stort ansvar hjemme. Familielivet er hektisk og det kan være vanskelig å få tiden til å strekke til, men han opplever det mer som en tidsklemme enn et tidspress. Thomas forteller at det som regel er hans oppgave å hente i barnehagen. I utgangspunktet bør sønnen hentes i god tid før barnehagen stenger. Det er spesielt viktig for samboeren hans, som ikke ønsker at deres barn skal være den siste som blir hentet. Selv er han ikke så opptatt av det. Han opplever at sønnen har det fint i barnehagen og ser situasjonen som uproblematisk. Generelt tyder intervjuet på at Thomas og samboeren har ulik tilnærming til fordeling av tid. Der Thomas gir seg selv mer handlingsrom ved å bekrefte barnehagen som et positivt sted for sønnen å være, gjør samboeren hans det omvendte. Hun påfører seg selv mer press ved å legge føringer på hvordan tiden bør fordeles.

F: Men det er du som henter i barnehagen?

Som oftest. Vi prøver på det. For at hun skal ikke gjøre alt. Men skjer det noe på jobben så er det jo liksom, det er ikke alltid du rekker å være hjemme da, og vi har litt forskjellig synspunkt på når det er greit å hente i barnehagen. Selv om det er oppe til fem, så mener ikke alle at det er greit å hente fem på fem.

F: Når synes du det er greit å hente da?

Det kommer helt an på når han er i barnehagen på morran. Man det er også noe med å vite at har han det bra i barnehagen, trives han, som du får inntrykk av når du kommer og henter og han har ikke lyst

til å dra hjem for han driver og leker, så synes ikke jeg det er noe stort problem å hente nærmere halv fem. Litt over halv fem. Og i en travel hverdag så må du det. (Thomas)

Er mangel på tid blitt et tegn på status?

Informantene forteller meg at de har lite tid. Særlig Nasid er opptatt av at han har veldig mye å gjøre. Det kan ha sammenheng med at lite tid kan oppfattes som en akseptert unnskyldning i situasjoner der man egentlig ønsker å melde frafall. Det er lettere å takke nei til et jobbtilbud i utlandet fordi man har forpliktelser hjemme i Norge, enn fordi man kanskje ikke tør eller vil, og det er lettere for Siri å takke nei til en kveld ute fordi hun må lese til eksamen, enn fordi hun er sliten og har lyst til å bli hjemme. I en tid hvor Internett har gjort arrangementer mer tilgjengelige, står man overfor flere invitasjoner og forespørsler. Det er med andre ord mer å takke nei til. Sosiale medier har også gjort hendelser mer synlige og man er i større grad nødt til å begrunne sin tidsbruk overfor andre. Mye å gjøre kan oppfattes som gyldig fravær.

Lite tid kan også forstås som et tegn på status. En full timeplan forteller andre rundt at informantene har mye i livet sitt som er viktig, og det er ingenting de er villig til å gi avkall på. På den måten er tidspress blitt et tegn på selvrealisering, et signal om at man mestrer alle krav og realiserer seg selv samtidig. Jentene er i tillegg opptatt av å ha et fornuftig og bevisst tidsbruk. Det er mye de har lyst til å gjøre, men de ønsker å prioritere de riktige tingene først. Siri kunne blant annet tenke seg å ta et år i utlandet, men kommer nok ikke til å gjøre det. Hun tenker på utdanningen sin som er seksårig, at hun ikke vil miste kullet som hun går med og på ønsket om å starte familie i fremtiden. Det er flere gode grunner til å bli værende i Norge og følge den planlagte progresjonen på studiet. Det kan virke som det nå er riktige og gale måter å bruke fritiden sin på. Vi ser altså en standardisering av hverdagslivet.

4.2 Kroppspress

Jentene som er intervjuet formidler i hovedsak det samme budskapet om kroppspress, både fra et skjønnhetsperspektiv og et helseperspektiv. To av dem forteller om spisevansker, en tredje har bakgrunn med utbrenthet. Guttene opplever ikke kroppspresset like sterkt. De er enige i at kravene til kropp er blitt mer ekstreme, men de er ikke videre opptatt av det. For dem handler fysisk aktivitet først og fremst om å ha det morsomt.

Jentene forteller at kropp og helse er temaer som opptar dem. Noen av dem trener mer enn andre, men alle beskriver seg selv som aktive. De er generelt opptatt av å spise sunt og holde seg i form. Når jeg spør Birgitte hva som skal til for at hun har det bra med seg selv, er svaret i stor grad trening. Det er avgjørende for at hun skal føle seg frisk og opplagt. På den måten er kropps fokuset blitt mer helseorientert. Det synes informantene er bra. Samtidig erfarer jentene at kropp som tema tar mye plass. Det dreier seg om kosthold og metoder som skal være med på å øke forbrenningen i kroppen og bidra til vekttap eller definerte muskler. Det holder ikke bare å være tynn. Man bør i tillegg trene ofte og spise sunt. Hvordan jentene svarer på kroppspresset avhenger av hva slags forhold de har til kroppen sin og helse for øvrig. Dina og Siri studerer medisinske fag. De interesserer seg for helse, og kan mye om hva det betyr å ha en frisk kropp. For Siri er det vel så viktig å være sunn som å være tynn eller trent. Hun synes det er for mye fokus på utseende.

Det handler mye om de idealene man har og man skal være slank og pen ... Jeg synes blir for mye og jeg tror jo veldig sann at hvis man bare bruker sunn fornuft og beveger på seg og spiser normalt og variert, så tror jeg på en måte det er nok for de aller, aller fleste. Man kompliserer ting så mye med alle de her diettene. (Siri)

Siri har lært mye om sin egen kropp gjennom studiet og vet at hun har nokså god helse. Hun skulle gjerne trent litt mer, men stresser ikke med det. Likevel tror hun at hun er ganske bevisst på sin egen kropp. Hun merker fort om noe er galt. I likhet med Siri har Dina et godt forhold til kroppen sin, selv om hun nok er mer preget av presset enn hva Siri er. Hun skulle gjerne gått ned noen kilo før sommeren, men prøver å holde det litt på avstand. Derimot opplever hun at kroppspresset krever mye av danseelevne hennes. «Jeg har barn ned i 12-årsalderen som på en måte synes de er feite, også er de tynne som spiker, som liksom klager over magefettet og ikke vil ha på seg magetopp på dansinga». Hun opplever det hele som et hysteri om å ha minst mulig kropp og viser til en artikkel i Aftenposten der mødre snakker om presset på å føde tynneste mulig babyer. Ifølge allmennlege Kari Løvendahl Mogstad (referert i Dommerud, 2014), er barn i større grad blitt et statussymbol der et pent og perfekt barn passer godt inn i det øvrige bildet mange ønsker å fremstå i; sunn, sprek og vellykket.

Trenden der kvinner søker å gå minst mulig opp i vekt under svangerskapet, forsterkes av ukeblader og nettsteder som roser kvinner og kjendiser for å komme raskt tilbake i form etter fødsel. Et søk på #fitmom på bildedelingstjenesten Instagram gir omtrent halvannen millioner treff. Det vil si bilder av mødre som legger ut treningsbilder av seg selv og hva de spiser under og etter svangerskapet for å holde seg i form.

Promoterer sosiale medier kroppspress?

«Folk studerer hverandre mer enn før», sier Viktoria. Hun er blitt mer oppmerksom på hvordan andre ser ut og sammenligner seg mer med andre. Selv trener hun ofte og er opptatt av kost og vektreduksjon. Samtidig er hun kokk og hverdagen handler mye om å smake på mat. Det har bidratt til at hun ofte får dårlig samvittighet når hun spiser noe hun ikke burde. Både hun og kjæresten har klare mål for kroppen sin og sammen er de ganske ekstreme i matveien. Noen ganger spiser de masse, gjerne dyr mat og god vin. Andre ganger går de på diett, nesten sulter seg og trener hele tiden. De har lyst til å se bra ut og ønsker å være et attraktivt par. Sosiale medier er også mye av grunnen til at de jobber så hardt for å holde seg i form, slik sitatet nedenfor gir bilde av.

Det er jo for at folk skal tenke at vi ser bra ut og sånn. Det er jo det. Altså, alle gjør jo det. Det er veldig få som bare gjør det for seg selv. Da hadde man ikke tatt bilder av det og skrytt av det. Jeg gjør det jo mest for meg selv fordi jeg har lyst til å trives med den jeg er, men jeg gjør det også fordi jeg vil høre at jeg ser bra ut. Det er jo helt normalt. (Viktoria)

Om sitt eget forhold til kroppen sin sier Viktoria at hun sliter med å like sin egen kropp.

Jeg har alltid hatt et veldig anstrengt forhold til kroppen min og veldig problemer med å på en måte like den. Jeg har aldri følt at kroppen min er en del av meg, hvis du skjønner, så jeg har alltid prøvd å oppnå ting med den. (Viktoria)

Birgitte tror kroppspresset kommer av at man klikker seg inn på sosiale medier og ser det andre gjør som man selv også burde ha gjort, som for eksempel å trene. I likhet med de andre jentene tror hun sosiale medier bidrar til kroppspress og hun opplever det selv.

Hvis du åpner Instagramen din også ser du gjennom der, også er det ti stykker som skriver at nå har de vært på treningsstudio og løpt en mil hver, da tror jeg du får du litt press på deg. Jeg tror de fleste kjenner litt på det. (Birgitte)

På samme tid føler hun at fokuset har tatt en mer positiv retning. En ny trend forteller at man skal konkurrere med seg selv, ikke med alle andre. Det synes hun er mer positivt.

Jeg føler det på en måte har utviklet seg fra at før skulle du være tynn, også var ikke det kult i det hele tatt, så skulle du være trent, og nå føler jeg bare det er sånn at du på en måte skal være så god du kan. Du skal være den beste versjonen av deg selv. (Birgitte)

Birgitte har tidligere hatt spiseforstyrrelser. Det forteller hun åpent om og beskriver en periode med overdreven trening, oppkast og spisevegring. Spiseproblemene ble forsterket av

at hun fulgte profiler på Instagram som hun i virkeligheten ikke kunne måle seg med. De var gjerne treningsguruer eller personlig trenere, og dokumenterte en enorm progresjon. «Jeg følte at jeg måtte bli litt tynnere, litt sterkere, litt raskere hver uke». I ettertid har hun lært mer om hva det betyr å være sunn, og hun er mer kritisk til hvem hun velger å følge. Hun trener fortsatt mye, men har valgt seg andre forbilder. Forbilder hun synes er mer riktige for henne. Likevel tror hun det er mange som sliter med lignende problemer, flere enn man tror.

Som blogger er Birgitte selv et forbilde for mange og hun ønsker å formidle en positiv livsstil til leserne sine. Hun er blant annet opptatt av å oppfordre til en variert hverdag der man kan trene og studere, men også være sosial og nyte livet. Likevel forstår hun at bloggen kan være med på å skape press, uten at hun er alt for bekymret for det. Hun prøver å sette et godt eksempel og får mye fin tilbakemelding fra leserne, som forteller at de liker det hun skriver.

Selvfølgelig så vet jeg at jeg er med på å skape alt mulig press Jeg legger jo ut bilder i stramme treningsklær og viser det jeg har klart ... men jeg skriver og at jeg går på skole, og da tenker jeg at det kan være et bra press. At flere tenker at det går faktisk an å trene, gå på skole og jobbe. (Birgitte)

Thomas og Nasid opplever ikke kroppspresset like sterkt som jentene gjør. For dem dreier fysisk aktivitet seg mest om å ha det gøyalt sammen med kompiser. Ingen av dem trener fast, men de spiller fotball begge to. Thomas har aldri vært særlig glad i styrketrening og har derfor drevet lite med den slags. Derimot har han en kjæreste som trener mye. «Hun har vært opptatt av å komme tilbake i form etter graviditet og få tid til å trene ved siden av familielivet». Han forstår at trening betyr mye for henne. Han tror kroppspresset er verst for jenter. I motsetning til Thomas har Nasid holdt en del på med styrketrening. Det var en tid der han hadde tanker om å satse på en fotballkarriere, men i dag trener han mest for sin egen del. «Spiller du fotball så sett deg et umulig mål og si at du vil bli best, men når det kommer til kroppshysteri så alt med måte».

Skaper sosiale medier virtuelle superidealer?

Informantene forteller meg at mediene dyrker frem et ideal som bidrar til press, ikke nødvendigvis hos dem selv, men hos andre. Det kan ha sammenheng med at Internett i stor grad er et sted hvor forbilder skapes og velges, uten at disse vurderes som realistiske eller urealistiske for den som ser på. Birgitte forteller selv at uoppnåelige forbilder i sosiale medier var grunnen til at hun utviklet spisevansker, og at dette var forbilder hun valgte selv. På den måten er sosiale medier et sted hvor man velger hvem man sammenligner seg med. Der kan

man følge mange fra et bredt spekter og plukke sine forbilder fra øverste hylle. Faren er at man velger enere på alle felt og skaper superidealer som er vanskelig å leve opp til.

Sosiale medier har også vært med på å gjøre kroppspresset mer visuelt. Nå er det for mange helt greit å legge ut bilder av kroppen sin som ville vært nesten utenkelig for bare kort tid siden. Både Viktoria og Birgitte forteller at de legger ut «formbilder» for å dokumentere fremgang i treningen sin, og at disse bildene kan bidra til kroppspress.

4.3 Kjøpepress

Informantene beskriver en tid hvor det å ha det nyeste og fineste utstyret, enten det er vesker, møbler eller tøy, er blitt så viktig at det skaper press. De tror heller ikke presset avtar om man får bedre råd. At man har mer penger gjør bare at man ønsker seg flere ting. Generelt tyder intervjuene på at sosiale medier har gjort pengebruk mer synlig og at det har medført et økt press på bestemte produkter og merker. Flere av informantene peker på at mange blogger og artikler i stor grad handler om å vise frem nye innkjøp og artikler. På den måten er Internett blitt et sted hvor man kan vise frem sine materielle verdier for andre.

Viktoria er fra vestkanten i Oslo. Hun snakker mye om hvordan det er å vokse opp i et velstående miljø og om kjøpepresset i ungdomstiden. Som ungdom maste hun gjerne på moren sin om å få den samme dyre jakken som alle andre hadde. Kravet om penger var tøft og er det fortsatt. Birgitte gir uttrykk for det samme. Hun forteller at det er mye press på å ha det dyreste og nyeste utstyret, særlig til trening. Det er mye man bør ha, som for eksempel smarttelefon, designvesker og treningstøy fra merker som 2XU eller Nike. «Man kan ikke velge hvor man kommer fra», sier Viktoria og forklarer at kjøpepresset på vestkanten er av den kostbare typen. «Hvis du på en måte ikke har råd til alt det alle andre har så er det veldig vanskelig». Selv har hun vært heldig med en mamma som har gitt henne det hun har lyst på, men hun tror det er tøft for mange, uavhengig av bosted.

Uansett hvor du kommer fra og uansett hva du liker å gjøre og hvordan du er, så tror jeg det er vanskeligere og vanskeligere fordi det blir så sykt stort press på penger uansett. Å ha de klærne og de klærne og det er sikkert mye annet, men det er i hvert fall det med penger og mobiltelefoner og hvor rik familien din er som er problemet her. (Viktoria)

For Viktoria er penger helt grunnleggende for at hun skal ha et godt liv. Sammen med kjæresten er hun glad i å shoppe, reise og gå på fine restauranter. Begge har dyre vaner og de

er avhengig av god økonomi for å leve livet de ønsker seg. Når jeg spør Viktoria om penger kan gjøre noen lykkelig, svarer hun ja. Hun blir selv lykkelig av å ha masse penger. «Det er en grense for hvor lykkelig du kan bli, men nå til dags må du ha penger for å gjøre nesten alt. Du kan jo nesten ikke leve uten penger». I likhet med Viktoria er Dina vokst opp vest i Oslo, men familien hennes har aldri hatt mye penger. Moren har tatt opp lån for å ta henne med på ferie og de har hatt perioder uten penger til varme i huset. På den måten kan man si at Dina danner den andre siden av historien til Viktoria. Begge er vokst opp under kjøpepresset på vestkanten, men der Viktoria har stått på innsiden av et rikt miljø, har Dina som regel stått utenfor. Felles er beskrivelsen av en materialistisk statuskultur hvor det er om å gjøre å henge med på de samme trendene som alle andre gjør.

Fra jeg var tretten år har jeg bare bodd på vestkanten i Oslo. Vokst opp med disse fireåringene på dansinga som har sko til seks tusen kroner, Canada Goosejakke til ti tusen kroner Det presset på å ha om ikke helt det samme, så noe tilnærmet likt. (Dina)

Selv har Dina aldri vært særlig opptatt av trender, men hun har en kjæreste som er det. Kjæresten hennes kommer fra en velstående familie og hun har alltid vært motebevisst. Det har smittet litt over på Dina, som er blitt mer interessert i møbler og design. Mange år med dårlig økonomi har gjort at hun higer etter ting hun aldri har hatt.

Jeg liker ikke helt at det utvikler seg til at jeg vil ha mer og mer ting. Jeg er plutselig blitt den som er veldig opptatt av design og jeg har ikke penger, men jeg skal akkurat i morgen gå å kjøpe meg det der spisebordet til tolv tusen kroner. (Dina)

Det er også noe av grunnen til at hun har valgt å sette seg tilbake på skolebenken. For selv om Dina er lykkelig nå, vet hun at det ville lettet på mye av stresset dersom hun og kjæresten hadde hatt en bedre økonomi. Høyere utdanning kan gi dem den muligheten.

Det er jo noe av grunnen til at jeg ikke fortsetter med dans som hovedgren. Det er på grunn av inntektene. Jeg er kommet til et punkt hvor jeg vil ha penger og samfunnet forteller meg at jeg må ha en utdanning for å gjøre det. (Dina)

I likhet med Viktoria og Dina beskriver Birgitte et enormt kjøpepress på alt fra vesker til klær og ting, men hun opplever presset i mindre grad selv. Som blogger får hun tilbud om en mengde gratis produkter og tjenester. Hun har sine egne sponsorer og får stadig varer fra aktører som ønsker at hun skal promotere produktene deres. Som oftest er det slik at hun får tilsendt en vare i posten som hun prøver ut og etterpå skriver hun kanskje et innlegg om det på bloggen. På samme tid er hun opptatt av at det hun promoterer skal være ordentlig og tester

alltid produktene før hun anbefaler dem selv. Hvis hun skriver eller tar bilde av ting hun har fått gratis, merker hun det alltid som sponset.

Når jeg får noe i posten og skriver om det på bloggen, så skriver jeg jo alltid «sponset» for det er liksom det riktige å gjøre. Det er sann uskreven regel at du skal gjøre det. men så er det likevel mange som, jeg vet ikke om de ikke skjønner hva sponset betyr, men som kanskje ikke tenker på at det har jeg fått gratis og det er ikke noe alle har råd til. (Birgitte)

Sitatet overfor sier noe om hvordan kjøpepress oppstår og hvor det kommer fra. Det sier også noe om hvorfor mange aktører velger å inkludere bloggere i markedsføringen sin. Når Birgitte skriver om et produkt på bloggen sin skaper det kjøpelyst hos leserne hennes. På denne måten har aktørene et enormt utbytte av å bruke bloggere i markedsføring, fordi bloggere kan hjelpe dem å selge flere produkter. At produktet er merket som sponset er redelig og gir bloggeren troverdighet, men det endrer ikke leserens interesse. Det sier først og fremst noe om at leseren i motsetning til bloggeren må betale for produktet selv.

Der Viktoria, Birgitte og Dina beskriver kjøpepress som en stor del av det å være ung i Norge, er ikke kjøpepress et begrep som dukker opp i intervjuet med Siri, Nasid eller Thomas. Ingen av dem opplever at penger kan gi dem noen form for status og de gir i mindre grad uttrykk for at mer penger kan gjøre livet deres bedre. «For min del så er det ikke penga det går i. Om jeg har ti millioner eller ti kroner har ikke så mye å si» (Nasid). Det har nok sammenheng med at de ferdes i miljøer hvor de fleste har egen familie eller driver med frivillig arbeid. Penger gir ikke samme status blant deres venner. Siri kunne for eksempel mye heller tenke seg å jobbe for en hjelpeorganisasjon i utlandet, enn å tjene masse penger her hjemme i Norge. Hun har selvsagt lyst til klare seg greit, men høy lønn har aldri vært særlig viktig. Det kan nesten virke paradoksalt at Siri som er så lite opptatt av penger, er den av informantene som utdanner seg til høyest lønn. Legeyrket gir generelt god inntekt. «Jeg tror jo ikke at lykke er penger heller. Hvis jeg skulle valgt så ville jeg mye heller hatt mer tid med venner enn mer penger». Kjøpepresset er altså ikke så nærværende for Siri. Det er tidspresset som dominerer.

Hvem er «alle andre»?

Flere av informantene peker på at kjøpepress kommer av ønsket om å ha det andre har. På den måten er kjøpepress en konsekvens av at man sammenligner seg selv med andre. Samtidig har sosiale medier gjort sammenligning mer aktuelt. Det er rett og slett enklere å finne folk å måle seg med. Det er imidlertid slik at de fleste i hovedsak deler positive ting som skjer i livet og

man får et ensidig inntrykk av andres velstand. På den måten konstruerer sosiale medier en virkelighet som er umulig å måle seg med. Blant annet kan sponning av bloggere bidra til å skape urealistiske økonomiske idealer. Birgitte sier selv at hun ofte legger ut bilder av nye ting hun har fått gratis og at dette er ting mange av leserne hennes i realiteten ikke har råd til. Å skulle måle seg med en blogger blir dermed som å konkurrere med en idrettsutøver på steroider. Begge har fordeler motstanderen ikke har, og de er umulig å slå.

Informantenes svært ulike opplevelser av kjøpepress sier også noe om at vi selv velger hvem vi sammenligner oss med. Verken Siri, Thomas eller Nasid føler særlig kjøpepress. Det kan ha noe med at de ser opp til personer som måler vellykkethet på en helt annen måte enn de andre jentene og deres venner gjør. Der Viktoria kan legge ut et bilde av sin nye skinnjakke på Instagram og mottar umiddelbar positiv respons, vil ikke Siri være i nærheten av å høste samme mottakelse. Hun har et annerledes publikum og må finne sine egne måter å hevde seg på, for eksempel gjennom foreningsarbeid eller på studiet.

4.4 Press fra sosiale medier

Informantene opplever at forventningspresset i stor grad kommer fra sosiale medier. Det har nok sammenheng med at vi i dag har et mye større innblikk i andres liv og dermed måler oss mer med andre. Samtidig er det slik at de fleste deler det positive og ikke det negative som skjer i livet, og man får kun servert høydepunktene. Det kan medføre en illusjon om at andres liv er bedre enn hva de egentlig er, som igjen kan føre til at man selv blir misfornøyd med eget liv. Når alle fremstår som om de har et perfekt liv er det lett å bli selvkritisk.

Jeg tror jo det er sosiale medier som påvirker oss. Folk deler bare det positive med seg selv og alle fremstår veldig bra, også sitter du der og vet om dine negative sider og alt det negative med deg selv, og setter det opp mot alt du ser på sosiale medier. (Birgitte)

Som dansepedagog har Dina et førstehånds innblikk i barn og unges bruk av sosiale medier. Elevene hennes kommer ofte gråtende hvis de ikke får nok respons på bildene sine, de bytter profilbilde for å høste flere «likes» og poster utfordrende innlegg for å skape oppmerksomhet rundt profilene sine. Hun tror det er vanskelig å være seg selv og tøft å gå imot det andre gjør. «Jeg ser jo hvordan den ene legger ut bilde av seg selv i rosa bikini, så kommer det to til i rosa bikini etterpå». Som ung voksen kan hun fortsatt kjenne på trykket fra sosiale medier og samfunnet for øvrig. Hun skal prestere i studiet, i yrket og hjemme. På samme tid skal hun

besøke familien sin med jevne mellomrom og være sosial med kollegaer og venner. Hun tror sosiale medier har gjort oss mer synlig overfor andre og hun opplever det selv. «Stiller du ikke opp, så blir det lagt merke til».

Hvis du ikke har mange venner eller hvis du ikke har mange venner til og med på Facebook, eller hvis du ikke stiller opp på den middagen med jobben, så føler jeg at det blir litt sånn, da tenker man litt. Det blir litt betenkt av de rundt. (Dina)

I likhet med Dina erfarer Birgitte at sosiale medier har gjort henne mer eksponert overfor andre. Som blogger har hun over tusen lesere daglig som følger med på det hun skriver og tar bilde av, og det er mange som har noe å mene. Hun prøver å være ærlig i det hun legger ut, men legger ikke skjul på at hun ønsker å fremstille seg selv i godt lys.

Selvfølgelig, hvis jeg har blitt dumpa og har virkelig hjertesorg så skriver ikke jeg det, men da har jeg kanskje en dag hvor jeg ikke blogger. Jeg tror ikke jeg lyver, men jeg skriver ikke det mest private Jeg hadde nok ikke skrevet det hvis jeg strøk på eksamen, men jeg kan godt skrive at jeg spiser sjokolade eller chips, men det er en del av det å være et godt forbilde. (Birgitte)

Som en til dels offentlig person er hun forsiktig med å være for personlig på bloggen. Hun skriver om interessene sine, men deler få sterke meninger. Bordet fanger på sosiale medier.

Jeg har blitt litt redd for å skrive mine egne meninger på bloggen, i hvert fall veldig tydelig. Jeg skriver jo litt hva jeg mener, men jeg prøver å holde det til et minimum.

F: Er det fordi du er redd for responsen?

Kanskje ikke redd for responsen, for hvis jeg får en negativ kommentar så er det ikke sånn at jeg sletter den. Da publiserer jeg den. Men redd for at det er det de husker om meg. Hvis jeg skulle skrive noe... så er det, jeg kan ikke forklare at jeg ikke mente det, for de husker fortsatt at jeg sa det og det er det de på en måte husker hvis det vekker oppsikt da, tenker jeg. Det er litt vanskelig å slette noe, kanskje. (Birgitte)

På samme tid er hun opptatt av å formidle at sosiale medier er morsomt og inspirerende, og hun trives med å kunne dele av seg selv til andre. «For meg er det inspirasjon å fortelle om det jeg driver med, å se at folk er interesserte, at folk leser og at folk liker». Hun opplever sosiale medier som et sted man kan gå for å finne motivasjon og oppmuntring hos andre. Der kan man alliere seg med de man synes er gode forbilder, som har de samme målene og interessene som en selv. Dessuten opplever hun at jenter som regel er snille med hverandre på sosiale medier. Hun legger ut bilder nesten daglig og det er langt mellom hver negative kommentar. «Det er på en måte litt utrendy å være den som rakker ned på andre, og snakker stygt om

andre». Hun vet at det er mye press fra sosiale medier, men tenker også at det er litt opp til hvem man selv velger å følge.

Hvordan ville livet vært uten sosiale medier?

Selv om informantene opplever at sosiale medier har uheldige sider, er de også opptatt av at det er mange fordeler. Internett er et sted hvor de kan utveksle opplevelser og hente motivasjon. Der kan de bygge nettverk og skape kontakter. Det er også et sted for selvfremstilling. Flere av informantene peker på at mange bruker sosiale medier for å fremstille seg selv positivt og de gjør det selv også. «Du legger ikke ut at guttungen slo seg vrang og skreik i en time, men du legger ut at nå er det sol og vi sitter her og koser oss» (Thomas). Når jeg spør hvordan livet ville vært uten sosiale medier, er svaret som regel at det ville vært mer tungvint, men også enklere fordi de ville hatt mer tid og følt mindre press.

Viktoria tror livet ville vært annerledes uten sosiale medier. Det ville i hvert fall vært mindre kjøpepress og motepress. Hun tror det er sosiale medier som påvirker oss mest.

Jeg tror det hadde vært et helt annet liv. Da hadde det ikke vært så mye press på mote og penger heller, fordi du blir jo påvirket av blogging. Hvis du er 14 år og elsker en blogger med masse klær så blir du påvirket av det, så da hadde det sikkert vært veldig lett å leve. (Viktoria)

Birgitte bruker Facebook og Instagram daglig og hun trives med å kunne få og gi positiv respons til andre. Hun tror det ville vært mindre forventningspress uten sosiale medier.

Jeg tror ikke jeg ville vært like interessert i mote. Jeg tror ikke jeg ville trent like mye. Jeg tror jeg ville vært fornøyd med meg selv sånn jeg var før jeg begynte å trene Jeg hadde nok vært flinkere på skolen, selv om jeg synes jeg gjør det greit. Jeg hadde hatt mer tid. Mye mer tid. Et blogginnlegg tar jo gjerne minst en time. Ja, det hadde ikke vært like mye press, sånn generelt tror jeg. (Birgitte)

Siri er ikke så begeistret for sosiale medier, men hun bruker Facebook mye i forbindelse med jobb og foreningsarbeid. Det er sånn de kan nå ut til andre. Noen ganger skulle hun ønske hun ikke var på Facebook i det hele tatt. Det blir ofte til at hun bruker tiden på det i stedet for å gjøre noe mer fornuftig. Samtidig er det en nyttig i kommunikasjonsform.

Jeg bare tenker hvordan skulle jeg invitert folk til en event når vi ikke har Facebook? Samtidig hadde man kanskje truffet hverandre mer skrevet mailer, meldinger, ringt hverandre kanskje vært mer aktive og gått rundt... nei, jeg tror det ville vært deilig. (Siri)

Dina trives godt med sosiale medier og hun nyter å kunne dele sine opplevelser med andre

som betyr noe for henne. På den måten kan hun holde kontakten med mennesker hun ikke har sett på lenge, men som hun har en eller annen relasjon til.

Hvis jeg ikke skulle blitt føret med disse små impulsene fra venner som er rundt omkring i verden, så ville jeg rett og slett bare hatt en mye mindre omgangskrets... men jeg synes at det krever litt mye av oss. Det gjør jeg. (Dina)

Thomas er lite på sosiale medier. Han bruker Facebook en sjelden gang, men ikke noe mer enn det. Når han likevel poster et innlegg blir det mest skrytebilder fra ferie og turer. Thomas tror sosiale medier har gjort oss mindre sosiale og mer innadvendte.

Det er reelt tap for det sosiale. Om du sitter hele familien eller en vennegjeng rundt et bord, spiller kort, spiller monopol, så er det mye mer sosialt enn at du sitter i sofaen, ser på TV og sitter på Facebook. Du ser jo det på hytta. Alle har med seg en iPhone eller en iPad. Jeg husker for 4-5 år siden, da var det kort, da var det ut å finne på gøy. (Thomas)

Nasid bruker sosiale medier aktivt, både privat og i jobbsammenheng. Det er et bredt spekter på det han legger ut, men han prøver å holde seg innenfor visse normer. Han har blant annet valgt å slette en del bilder etter nachspiel og sene fester. For ham er sosiale medier simpelthen en del av tiden vi lever i.

Det er litt sånn det er blitt, men samtidig det at man kan poengtere det, så kan man jo også eventuelt hvis man ønsker å være med å forandre det så kan man være med på å få et tiltak som nyanserer det, men jeg tenker jo, for min egen del, så er det en del av, jeg sitter mye på, jeg har to telefoner her selv, så jeg skal ikke si noe. (Nasid)

Skaper sosiale medier strømlinjeformet ungdomskultur?

Informantene opplever at forventningspresset i stor grad kommer fra sosiale medier og idealene som skapes der. Det kan ha sammenheng med at sosiale medier er et sted hvor alle kan utgi seg for å være litt bedre enn de egentlig er. Der trenger man ikke å vise seg med mindre man har noe interessant å vise til. Ta Thomas eller Siri som eksempel. Du merker ikke at Thomas er din Facebookvenn før han er på ferie, og du registrerer ikke at Siri er på sosiale medier før hun inviterer deg til et av sine arrangementer. På den måten gir sosiale medier inntrykk av at det skjer ting hele tiden og man får mer å leve opp til.

Sosiale medier kan også oppfattes å gjøre informantene mer strømlinjeformet. Der du tidligere fikk oppmerksomhet hvis du gjorde noe galt, får du nå oppmerksomhet for å gjøre det som er riktig. Både Birgitte og Dina beskriver sosiale medier som et sted hvor man skal

støtte hverandre, heie på hverandre og gi positive tilbakemeldinger til de man følger, og som følger deg. På den måten gir sosiale medier umiddelbar positiv respons i form av «likes» og kommentarer. Der kan man sikre seg lynrask og synlig skryt fra et hav av mennesker. Negativ tilbakemelding kan forekomme, men da først og fremst i form av lite respons og få «likes».

Man kan også tenke seg at mer sosial overvåking og mindre privatliv har gjort behovet for en enhetlig identitet mer gjeldende. Flere av informantene peker på at de har foreldre, kollegaer og potensielle arbeidsgivere som følger dem på sosiale medier, og selv Nasid sier at han har slettet bilder etter sene nachspiel og fester. Bidrar sosiale medier til å skape strømlinjeformet og konform ungdom?

4.5 Oppsummering av data

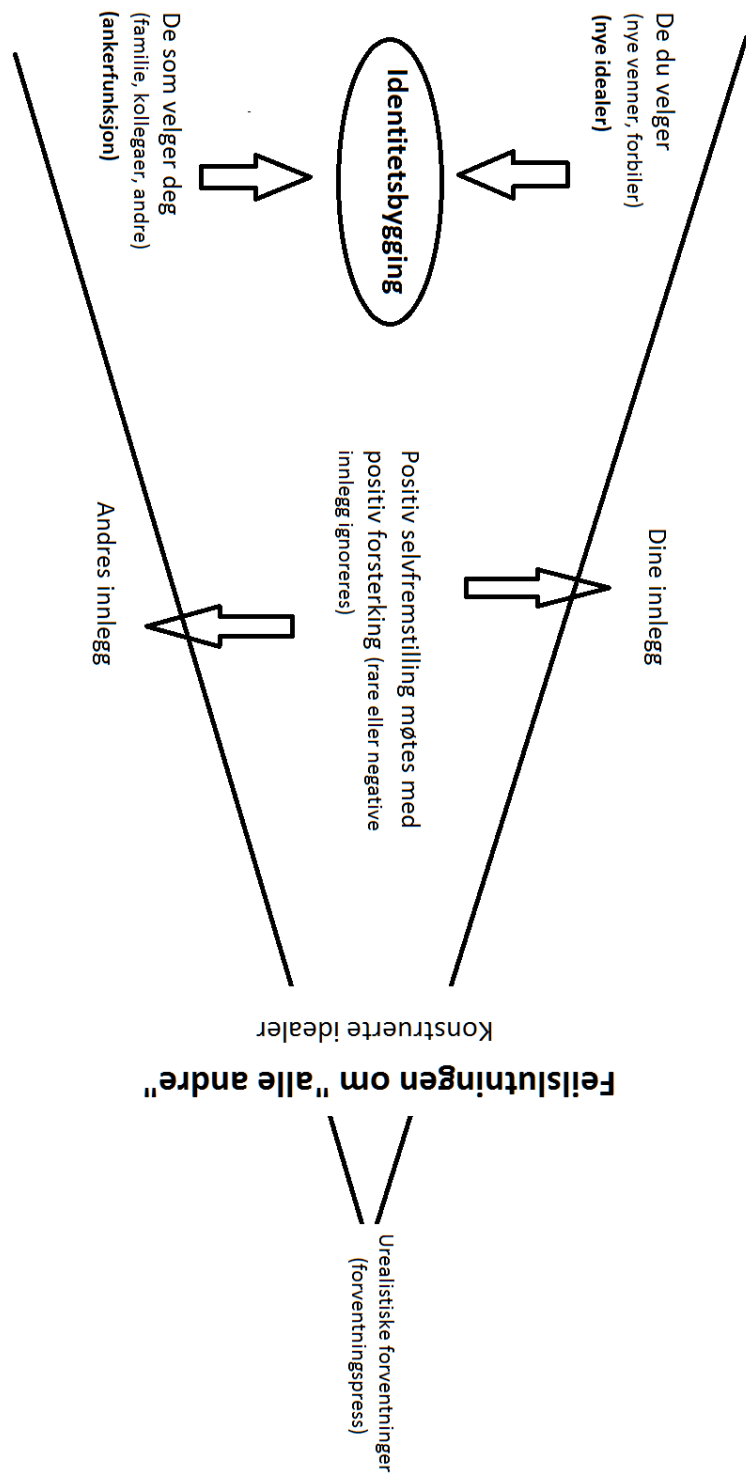
I dette kapittelet har jeg presentert de mest vesentlige temaene i datamaterialet. Et sentralt funn har vært hvordan jentene ser ut til å skape sine egne forbilder som kan føre til press. Mye av dette skjer gjennom sammenligning i sosiale medier. Der kan de selv velge hvem de skal sammenligne seg med. Slik konstruerer informantene en egen virkelighet. Samtidig formidler sosiale medier en overflod av budskap om vellykkethet, og man ser sine rollemodeller nesten utelukkende fra et positivt hold. På den måten bidrar sosiale medier til å skape et ideal som er vanskelig å måle seg med. Et annet funn er hvordan alle jentene beskriver en eller annen form for dårlig samvittighet; Viktoria når hun spiser noe hun ikke burde, Birgitte og Dina hvis de ligger på sofaen uten å gjøre noe fornuftig, Siri hvis hun ikke bruker nok tid på studiene.

Et annet sentralt funn er ulikhet mellom kjønnene. Guttene ser ut til å være betraktelig mindre preget av prestasjonspress enn jentene. Det kan virke som om de er mindre sammenlignende i sosiale medier og de klarer lettere ikke å bry seg om hva andre synes. Samtidig konkurrerer de mer med seg selv og mindre med andre.

Til sist ser det ut til tidsklemma gir en form for status og fritid er blitt mer styrt. På den måten har vi fått et nytt dannelsesideal; Man skal være en streber, en med mye å gjøre og lite fritid, men som likevel presterer over snittet. Man skal rett og slett være *en helt vanlig ener*.

Hovedtrekkene i datamaterialet kan oppsummeres i en tidslinje over sosiale medier.

Figur 1: Sammendragsmodell over sosiale medier

Sammendragsmodell som viser faktorer som virker inn på identitetsbyggingen i sosiale medier, samt hvilke konsekvenser sosiale medier får for utvikling av forventningspress.

Venner og følgere. Selv om Facebook og Instagram gir sine brukere mulighet til å godkjenne og avvise venner eller følgere, vil mange ha vanskelig for å avslå forespørsler fra blant annet foreldre, søsken, kollegaer eller barndomsvenner. Til sammen utgjør disse en *ankerfunksjon*, hvor ens tidligere identitet er forankret. Senere kommer det andre følgere til, og man får nye *idealer*. Dermed får man en følgerskare bestående av personer man velger, og personer som velger deg. I mellomrommet mellom disse oppstår nye muligheter for identitetsbygging, hvor det handler om forsøk på å skape ny identitet, uten å gjøre brudd på den gamle.

Andres innlegg er innlegg, bilder og oppdateringer venner legger ut. Disse er i hovedsak en dokumentasjon av positive hendelser i livet til andre, kombinert med noen tilfeldige innlegg. Sammenlagt kan disse gi en ensidig fremstilling av andres liv og medføre en *feilslutning* om at «alle andre» presterer noe hele tiden.

Positiv forsterkning. Når andre deler sine opplevelser og erfaringer, er trenden at man møter disse med ros, «likes» og oppmuntrende kommentarer. Rare innlegg ignoreres. På den måten kan god oppførsel gi positiv forsterkning, og muligens bidra til mer strømlinjeformet konform atferd.

Dine innlegg er innlegg, bilder og oppdateringer du selv legger ut, og sammen er disse med på å skape forventninger til hva dine fremtidige innlegg kommer til å innebære. *Løper du en mil i morgen også?* På den måten kan egne innlegg være med på å skape stress. Stress fører ofte til lite fritid, og lite fritid kan bidra til status, men også engstelse, utbrenthet og lignende.

Positiv forsterkning. Samtidig kan positiv respons på egne innlegg gjøre det lettere å presse seg litt hardere i konkurransen mot «alle andre».

Slutning. Illusjonen om at «alle andre» presterer hele tiden, kan bidra til forventningspress og lite realistiske forventninger til egne prestasjoner. Kombinasjonen av egne og andres innlegg gjør at man ikke lenger konkurrerer mot virkeligheten, men mot ulike *konstruerte idealer*.

Utfall. Som en mulig konsekvens får man utfall av stress, utbrenthet, spisevansker og dårlig samvittighet. På den måten er målet om å bli en *helt vanlig ener* lite realistisk, typisk for vår tid og kanskje litt narsissistisk.

5 Diskusjon

I diskusjonen ser jeg nærmere på sentrale trekk ved ung voksen-fasen i dag. Disse tar for seg presset informantene beskriver i lys av fenomener som er typiske for vår tid, og i lys av teori om narsissisme. Utviklingstrekkene kan sammenfattes i fire kategorier 1) kampen om fritiden, 2) det moderne kroppsidealet, 3) identitetsbygging i forbrukersamfunnet, og 4) feilslutningen om «alle andre». I utgangspunktet var det ikke min målsetning å skrive en oppgave om sosiale medier, men fordi det har vært et gjennomgående tema hos informantene vurderte jeg det som nødvendig å gi dette perspektivet mer plass enn opprinnelig planlagt. Like fullt er ikke sosiale medier tema for oppgaven i seg selv. Jeg har derfor ikke gått inn på forskjellene mellom ulike sosiale medier, eller hvilke sosiale medier de ulike informantene bruker. Sosiale medier er for informantene et verktøy, og kan forstås som et sted hvor selvframstilling skjer.

5.1 Kampen om fritiden

Mine informanter gir uttrykk for at de som unge voksne i Norge i dag har flere muligheter og mer valgfrihet enn de som kom før dem. De som studerer trekker særlig frem utdanning som et gode, og tanken om at man kan klare hva man vil så lenge man jobber hardt nok er sterkt implementert hos alle. De opplever seg selv som privilegerte. Det viser seg imidlertid at bildet i praksis er mer fragmentert. Selv om de opplever frihet gir de og uttrykk for en standardisert individualisering. De kan riktignok velge å gjøre hva de vil, men forventningene til hvordan de skal bruke denne friheten er mer standardisert. Blant annet synes jentene fritid er viktig, men denne tiden er på ingen måte ment til å ligge på sofaen og spise potetgull. Hvis de sløser med tid får de dårlig samvittighet. «Skolen må mestres, kroppen trenes, helsen være god» (Hegna et al. 2013, s. 376) - og handlingsrommet er kanskje ikke så stort likevel.

På samme tid fremstår mangel på tid som et tegn på suksess. Det sier noe om at informantene får til mye og at ambisjonsnivået er høyt. Særlig Nasid er opptatt av å formidle at han har mye på planen. Det kan ha sammenheng med hans bakgrunn som klient hos NAV. Nasid har ikke jobb i tradisjonell forstand og han har ikke fullført videregående opplæring, og man kan tenke seg at han har mer å bevise enn de andre. En fullstappet timeplan vil kunne si noe om at også han har lyktes i prestasjonssamfunnet.

I januar 2015 gikk allmennlege og idrettslege Skylstad Kvernebo (referert i Halvorsen, 2015) ved Volvat Medisinske Senter i Oslo ut i Dagens Næringsliv for å varsle om en økning i unge pasienter med tilsynelatende uforklarlige muskel- og skjelettplager. Han beskriver pasientene som «utbrente små voksne». Han opplever at foreldre tror det er status å ha unger med mye å gjøre. Andre fysioterapeuter ser lignende tendenser. «Et typisk eksempel er et ungt talent som spiller på tre ulike lag, i tillegg til å gå på idrettslinje» (Gulliksen sitert i Næss, 2015, del 1). Man kan kjenne igjen noe av den samme tankegangen hos informantene. Å ha mye å gjøre er noe de i stor grad utmaler som et tegn på at noen har høye ambisjoner, og rastløshet betegnes som en positiv egenskap. Rastløshet forteller andre rundt at man er målbevisst og alltid sulten på noe mer.

5.1.1 Kravet til formell kompetanse

På 1970-tallet kunne teoritrøtte 16-åringer hoppe av skolekarusellen og dra til sjøs eller ta seg jobb i den lokale butikken. I dag finnes det få alternativer til skole. Et godkjent vitnemål fra videregående opplæring er nærmest blitt en forutsetning for et velfungerende voksenliv. Det er også billetten til utdanningssystemet. Utdanning er for de unge blitt et middel til frihet, til mestring og suksess. Det er bra fordi det gir sosial mobilitet, selv om den sosiale utjevningen ikke er like høy som mange skulle ønske. Man ser imidlertid at minoritetsjenter i større grad tar høyere utdanning. Det økte kravet til formell kompetanse innebærer likevel en risiko ved at muligheten for en fremtidig yrkeskarriere faller bort dersom man ikke mestrer de kravene skolen setter. I tillegg har innføringen av Kunnskapsløftet (Kunnskapsdepartementet, 2006) innført flere tester i skolen, som i stor grad er en arena hvor unge måles på sine prestasjoner. Der har man «ansvar for egen læring» og den totale arbeidsmengden har økt (Hegna et al. 2013; Ødegård referert i Knapstad, 2013).

Dagens unge trenger utdanning – og det vet de. Dina sier rett ut at hun har valgt å ta en ny utdanning fordi yrkeslivet som danser er økonomisk krevende og arbeidstidene lite gunstige. Når jeg spør Birgitte hvilke ambisjoner hun har for fremtiden er svaret at hun skal ta «masse utdanning». Hva hun skal studere vet hun ikke helt. Det er heller ikke det viktigste. Guttene gir ikke uttrykk for den samme tankegangen, men uavhengig av kjønn mister man tilgang til store deler av arbeidslivet dersom man faller ut av skolen. Thomas er imidlertid opptatt av at han har planer om å starte firma i fremtiden. Han skal ikke «bare» være tømrer.

Av informantene er Nasid den eneste som ikke har fullført videregående opplæring, men om man ser på andel elever som dropper ut, er han ikke alene. I Norge er det relativt mange som ikke fullfører videregående opplæring i sammenligning med andre land. Tall fra 2012 viser at i gjennomsnitt fullfører 70 prosent av elevene videregående på normert tid i OECD-landene. Tilsvarende tall for Norge er 57 prosent. Etter to år øker fullføringsgraden til 85 prosent for OECD-landene og 72 prosent for Norge. Det betyr at elever som ikke har fullført etter fem år ligger opp mot 30 prosent. Frafall er i stor grad et yrkesfagfenomen. Ved studieforberedende linjer fullfører 83 prosent på fem år, uavhengig av kjønn. For jenter er tallet 4 prosentpoeng høyere (87 %) og for gutter fire prosentpoeng lavere (79 %). Ved yrkesfag er frafallet større, der 57 prosent fullfører på fem år, men det er markante forskjeller mellom studieretningene. Frafallet er lavest ved musikk, dans, drama (hvor størsteparten av elevene er jenter) der rundt 12 prosent av elevene faller fra, og høyest ved trearbeidsfag (hvor størsteparten er gutter) der 65 prosent ikke fullfører i løpet av fem år. Generelt er det store gruppeforskjeller, der jenter fullfører i større grad enn gutter og majoritetsungdom klarer seg bedre enn minoritetsungdom (Utdanningsforbundet, 2012; SSB, 2011, 2014).

I det siste har man også sett en oppblomstring av det som omtales som *naving*. Nøyaktig hva dette innebærer er uklart, men hovedsakelig dreier det seg om unge mennesker som får stønad til livsopphold fra NAV etter å ha droppet ut av videregående skole, til tross for at de kunne ha gjort noe inntektsbringende. For noen er dette en aktiv handling. De takler ikke skolen og ønsker ikke å jobbe, og ser naving som en løsning på sine problemer. En 18 år gammel gutt fra Notodden sier følgende om livet som naver til Dagbladet: «Jeg har muligheten til å være mye sammen med venner, «skru» bil, kjøre, bare sitte en kveld og skravle, gjøre hva jeg vil når jeg vil» (Hauge referert i Landsend og Monsen, 2015, del 1). Han sier at livet som naver er midlertidig til han får fullført skolegangen sin. Inntil det skjer er han ikke videre interessert i å jobbe. Arbeidsmarkedet er vanskelig uten utdanning, og han ønsker ikke å ta hva som helst av jobber. «Det er ingen vits, da ville jeg bare slurve og ikke gjøre en god nok jobb» (Hauge referert i Landsend og Monsen, 2015, avsnitt 2). Det kan nesten virke som han opplever det som sin samfunnsrett å få en jobb hvor han kan drive med noe som er gøy. Å ta en jobb kun for å tjene penger fremstår ikke som et alternativ.

Blant mine informanter er det Nasid som representerer naveren. Han sier rett ut at han har navet selv, selv om han ikke identifiserer seg som naver nå. Ifølge Nasid handler naving om «å drite litt i det», men han tror samtidig det er mye potensiale i navere. Han setter ofte opp

konserter og har med seg flere navere på laget. «Veldig mange av artistene er navere og den styrken de viser på scenen, det er en selvtillit de ikke har med seg inn på NAV». Selv havnet han på NAV etter å ha droppet ut av ungdomsskolen. Han var ikke spesielt glad i skolen og tenkte at han kom til å klare seg greit uten skolegang. Samtidig hadde søsteren hans gjort det bra som artist og han hadde ambisjoner om en karriere som fotballspiller. «Jeg levde jo litt i den bobla med en søster som gjorde suksess. Jeg scora mål på fotballbanen og tok meg mye fri. Det var ikke skole som var tingen, det var venner og gøy». Kan det tenkes at naving er en konsekvens av en større dreining mot behovet for *mening*? Lasch (2006) sin karakteristikk av *det terapeutiske menneske* innebærer en idé om at man ikke skal sette andres interesser foran sine egne emosjonelle behov. I den forstand vil det å skulle nave i påvente av drømmejobben være mer forsvarlig, og på mange måter fornuftig for den som velger det. Ziehe (1982, 2004) er også tydelig på at behovet for mening medfører en avvisning av målrasjonaliteten. I en tid hvor man søker mening og følelsesmessig berikelse, vil ikke de unge lenger svare på en kald mål-middel-pedagogikk.

Ifølge Hegna et al. (2013) legger frihetsidealet lokk på det faktum at karakterer, yrkesvalg, politisk deltagelse og frafall i skolen ikke er jevnt fordelt mellom samfunnsgrupper. Valgene man gjør skjer ikke i et vakuum, men er kulturelt, sosialt, økonomisk betinget. «... det er ikke slik som man blir fortalt, at man kan nå så langt man vil bare man jobber hardt nok. Verden er ikke så rettferdig, men denne livsløgnen synes å stå sterkt hos dagens unge» (Ødegård sitert i Knapstad, 2013, avsnitt 11). Tankegangen om at alt er mulig har positive og negative sider. På den ene siden kan det føre til at man strekker seg lenger i prosessen med å skape og nå ambisjoner. På den andre siden kan det føre til at skuffelse og nederlag blir vanskeligere å akseptere. Kan det tenkes at dagens unge er dårlige på å gjøre det dårlig, eller i det hele tatt dårlige på å gjøre det bare middels bra?

5.1.2 Fremtidsdisiplinering som prosjekt

Akkurat nå ser informantene på sin posisjon i arbeidslivet som den viktigste indikasjonen på personlig suksess. Det kommer til syne i hvilke kriterier de tenker at arbeidsgivere ser etter. De tenker at arbeidsgivere søker deres egenskaper mer enn deres kunnskaper. Hva de gjør og hvordan de disponerer tiden sin oppfattes derfor som avgjørende for deres karrieremuligheter. Dermed er ikke ung voksen-fasen lenger en tid for å teste grenser, men for fremtidsbygging

og forberedelse til voksenlivet. Hvis tiden kan fylles med meningsfulle aktiviteter og relevant erfaring, kan det gi verdifull kapital for fremtiden (Ødegård referert i Knapstad, 2013).

Utdanning er nødvendig, men ikke tilstrekkelig (Frønes og Brusdal, 200, s. 57). Både Dina og Siri sier at de er avhengig av å ha erfaringer andre ikke har for å hevde seg i arbeidsmarkedet. Birgitte forteller at hun ikke er særlig begeistret for studiet sitt, men hun tar tenkt til å fullføre. Hun studerer for å studere, for å investere i fremtiden og fylle tiden med noe som er verdifullt. En blogg kan også forstås som en slik erfaring. Både Birgitte og Viktoria forteller at de har fått muligheter de aldri ville fått dersom de ikke var bloggere.

Det kan virke som om alle forsøker å nå opp på et eller annet elitenivå. Det holder ikke å være dyktig i matematikk eller god på fotballbanen – nå må man være flink i alt. Informantene gjør det ganske klart: du skal være sunn, trent, flink, trendy og unik. Å sitte i kassa på Rema 1000 kvalifiserer ikke lenger som en skikkelig deltidsjobb. Man bør helst engasjere seg i en frivillig organisasjon, drive foretak, ha egen blogg eller være praktikant i en kul bedrift. Man skal også være lykkelig. Når jeg spør informantene hvilke forventninger foreldrene deres har til dem, er svaret i stor grad det samme: de ønsker at de skal trives og være lykkelige. Noen sier også at foreldrene vil at de skal ta utdanning og få en god jobb, men det er ikke i nærheten like viktig som at de har det godt med seg selv – men hva skal man gjøre for å leve opp til det? Samtidig er sosiale medier med på å skape en illusjon om at «alle andre» gjør og får til veldig mye. Der viser man kun frem det man har lykkes med, og mange sitter igjen med et feilaktig inntrykk av andres suksess og lykke.

Denne utviklingen kan forstås som økt fremtidsdisiplinering som endrer premissene for fritid. Ung voksen- fasen er på mange måter blitt forlenget i begge ender, og den er proppet full med voksne elementer og seriøse beslutninger.

5.1.3 Frihet på timeplanen

For jentene er mønsteret at man skal fylle tiden med noe som er fornuftig og fremtidsrettet, samtidig frigjørende og givende på et personlig plan. Den overordnede tanken er at man skal være den «beste versjonen av seg selv», slik Birgitte uttrykker det. Man skal være vellykket og alltid på vei mot noe som er bedre. Det samsvarer med selvrealiseringsbegrepet og Ziehe (1982) sin teori om *kravet til subjektivering*, forstått som en lengsel etter at situasjoner man befinner seg i skal gi en form for følelsesmessig berikelse. I tråd med hva samfunnet utpeker

som verdifullt, er jentene interessert i selvrealisering - men de er kanskje enda mer opptatt av *selvutvikling*. Et trekk som gjenspeiles i den enorme økningen i selvhjelpslitteratur. Dersom man skriver inn «selvutvikling» i søkefeltet på nettsidene til Norli bokhandel får man 613 treff, deriblant *Alt om selyfølelsen* av Mia Törnblom og *Hva er lykke?* av Einar Øverenget. Coaching er blitt en milliardindustri i den vestlige verden. Man ønsker å leve rikere liv, være mer tilstede, stå sterkere i motgang. Tanken bak selvutvikling er å oppfordre individet til å finne svarene i seg selv. Ifølge Brinkmann (2015) kan dette individfokusert også ha en negativ virkning, fordi det sender et budskap om at når man ikke føler seg lykkelig eller presterer bra nok, er det en selv det er noe galt med.

I det individualiserte samfunn står *den kulturelle frisetting* som Ziehe (1982) beskriver sterkt. Informantene er samstemte i at de kan klare alt så lenge de vil det hardt nok. Viktoria vet ikke hva hun har lyst til å gjøre i fremtiden. Hun vet bare at hun ikke ønsker å være kokk resten av livet. Det samme gjelder Birgitte. Hun har ikke vanskelig for å bestemme seg for at utdanning er det rette valget for henne, men det er en ambivalens knyttet til hvilket studie hun bør velge. Problemet er heller ikke at hun ikke tror hun vil lykkes med det hun velger. Hun kan klare det meste så lenge hun bestemmer seg for det. Ambivalensen ligger i valget mellom stabilitet på den ene siden og risiko på den andre. Hun kunne blant annet tenke seg et yrke innenfor media, men opplever det som et risikofylt valg. «Jeg kunne godt tenkt meg det, men jeg vil også være selvstendig og ha en god jobb som jeg tjener bra på, og kunne klare meg selv». Frihetsidealet står støtt, men det gjør også bevisstheten om at når alt er mulig, står alt på spill. På den måten er budskapet om at man kan bli hva man vil også en melding om at man er sin egen (u)lykkes smed. Det er et krevende budskap for dem som faller utenfor, eller som ikke vet hva de skal velge (Skartveit, 2014).

Selvutvikling kan knyttes til mantraet om å være «den beste versjonen av seg selv». Det er på mange måter en umulig oppgave – man kan alltid bli bedre i konkurransen mot seg selv. Det er ikke noe sluttstrek. Dersom man kniver med kompisen om å være rasket på 60-meteren er målet konkret, konkurransen etablert. Når man kjemper mot seg selv er målsetningen alltid å være bedre enn hva man var i går. Det kan bli tungt i lengden og kanskje føre til stress, dårlig samvittighet, spisevansker og utbrenthet, som er noe av det jentene forteller om. Blant mine informanter er guttene mer delt i synet på selvrealisering. Thomas har generelt lite kjennskap til selvrealisering som begrep. Jeg får lite respons når jeg spør om dette er noe som er viktig for ham. For Nasid er det annerledes. Han synes selvrealisering er kjempeviktig, men det er

ikke noe han må jobbe *aktivt* med. Han er mer av den oppfatning at mulighetene alltid ligger der, og alt kan skje. Om han skulle bestemme seg for å dra til USA i fremtiden for å satse på en karriere i Hollywood kan han gjøre det, om det er den retningen livet skulle ta. Det betyr ikke at guttene ikke er ambisiøse, men de bekymrer seg kanskje litt mindre for fremtiden og driver noe mer dank på fritiden.

5.1.4 En «sykt seriøs» ungdomsgenerasjon

Det er nærliggende å tenke at tidspresset som informantene beskriver er resultat av et ideal om vellykkethet og perfektjonisme. Det *perfekte* er ikke alltid definert, og vil variere fra person til person, men karaktertrekk som flink, sunn, trent og utadvendt er egenskaper informantene peker på som attraktive. Høyest står kanskje det å være målrettet, å jakte på egne ambisjoner. Jentene synes for eksempel at det er viktigere å være flink enn pen. Ifølge forfatter, professor og anerkjent psykiater med spiseforstyrrelser som ekspertområde, Finn Skårerud (referert i Knapstad, 2013) har sosiale medier gjort «flinke jenter» mer synlige.

Det er bra å være flink. Det lærer man fra ung alder: *Så fin tegning du har laget! Så flink du er som hjelper mamma med å dekke bordet! Så pen du er i den kjolen!* Flinkhet viser disiplin og styrke - egenskaper de fleste oppfatter som attraktive og i tråd med idealet om vellykkethet. I intervjuene sier jentene at det å mislykkes og ikke få til noe, vil være et enormt nederlag. Det kan oppfattes som at de måler seg selv (og andre) etter hva de presterer, mer enn hvem de er. Der man tidligere måtte være rakkerunge eller pøbel for å få oppmerksomhet, er det nå gode karakterer og bra oppførsel som gjør at andre vender blikket mot deg. Anerkjennelse kommer også hyppigere enn før. Før dekket man av bordet og unngikk på den måten kjeft. I dag gjør man det samme og får ros. Om du i tillegg legger ut bilde av middagen din på sosiale medier vil du kunne høste «likes», heiarop og skryt fra andre. Et barn måles og veies før det er blitt født. Etterpå følger kartlegging i barnehagen, prøver i skolen, kåringer på idrettsbanen også videre. Matboksen i sekken forteller de andre barna at den lille seksåringen er «verdens beste datter» og hennes bror er «verdens beste sønn». Disse eksemplene er harmløse, men det sier noe om vår kultur når alle små gutter og jenter plutselig er blitt prinser og prinsesser.

Det økte fokus på vellykkethet gjenspeiles i resultatene fra Ung i Norge-undersøkelsen, og det Hegna et al. (2013) døper en «sykt seriøs ungdomsgenerasjon». Studien går tilbake til 1992 og er en landsdekkende spørreundersøkelse om ungdoms levevilkår og livsstil. Forskningen viser at ungdom over de siste årene er blitt stadig mer skikkelige og veltilpassede. De bruker

mindre rusmidler, er mindre kriminelle og gjør det bedre på skolen. Noen ser ut til å gjøre det så bra at de blir syke av det. Befolkningsstudier som måler unges psykiske helse indikerer at stress, bekymringer og søvnløshet øker blant tenåringer. I Ung i Oslo-studien fra 2012 svarte mer enn halvparten av jentene at de «bekymrer seg for mye for ting» og «at alt er et slit». Til sammenligning svarte mellom 30 og 35 prosent av guttene det samme. Der man på 1980- og 90-tallet bekymret seg for rus- og problematferd, er man i dag bekymret for at de unge kjører seg selv for hardt (Hegna et al. 2013).

Vellykkethetskulturen kan også knyttes til et tettere bånd mellom generasjonene. Der de unge før levde sine liv utenfor de voksens rekkevidde, har ikke dagens unge den samme distansen til voksenlivet. At generasjoner kommer nærmere hverandre betyr ikke at foreldreautoriteten er borte, men at forholdet mellom unge og voksne er mer preget av likevekt og forhandling. Et eksempel på den type forhandling så man da Justin Bieber skulle holde en gratiskonsert på Operataket i Oslo i 2012. Konserten tok sted i skoletiden, hvilket førte til at mange foreldre ba lærerne om at ungene skulle få fri fra skolen. Noen foreldre fulgte også tenåringsbarna sine til konserten for å passe på sikkerheten, noe de hadde god grunn til. Flere besvimte og havnet på sykehus på grunn av utmattelse, dehydrering og pusteproblemer (Kvilesjø, Nipen, Gimse, Mjaaland, Gjestad, 2012).

Situasjonen sier noe om samfunnets endrede forhold til normer og regler. For tjue år siden hadde man aldri spurt sine foreldre om lov til å slippe skolen for å dra på konsert. Man hadde skulket og tatt sin kjeft i etterkant, men dagens unge skulker sjelden skolen eller står opp mot autoriteter. Det vil være i strid med idealet om vellykkethet. På den måten ser vi en tendens til mindre normbrudd og større fokus på personlige behov. De fleste kan være enige om at en konsert med Justin Bieber ikke er god grunn til å droppe skolen, selv om ønsket om å dra dit er sterkt. Forskjellen i dag er at man ber foreldre og lærere om å legge til rette for slike behov, med en intensjon om å unngå brudd på regler. Man har sett lignende tendenser i relasjon til russefeiringen. Flere lærere, foreldre og politikere er av den oppfatning at eksamen bør legges *før* russetiden, slik at den ikke kommer i veien for elevenes resultater på eksamen - eller omvendt, at eksamen ikke ødelegger for feiringen.

De siste årene har vi også sett en økende trend der flere velger å hoppe over russefeiringen til fordel for aktiviteter som reising og lekser. Russetiden koster mye penger og kan ødelegge for avsluttende eksamenskarakterer, som kan bli avgjørende med tanke på studiemuligheter. 18 år gamle Emilie Levang fra Tønsberg planlegger å droppe russetiden og spare pengene i stedet.

På den måten kan hun stå bedre økonomisk rustet når hun til høsten flytter til hovedstaden for å studere. «Flere jeg kjenner har fortalt meg at de angrer på at de brukte så mye penger når de nå sitter igjen med stor gjeld. Det er viktig å tenke fornuftig og logisk, sier Levang» (referert i Klevan, 2014, avsnitt 1). Fører idealet om vellykkethet til mindre normbrudd og mer konform ungdom?

Det kan virke som tendensen man snakket mye om for noen år siden, der «alle» skulle ta et friår og reise på backpacking, hvor fritidsaktiviteter ble til yrkesvalg, er i ferd med å stagnere. Ingen av mine informanter har tatt seg et friår og kun Nasid har gått på folkehøyskole. Alle andre har gått direkte ut i jobb eller studier etter videregående skole. Siri kunne tenke seg å ta ett år i utlandet, men har valgt å legge det på is. Det kan ha noe å gjøre med at hun ikke føler det er riktig måte å bruke tiden på, og at hun ikke har gjort seg fortjent til et reiseår. Hun har reist mye tidligere i livet og har vanskelig med å skulle rettferdiggjøre et slikt valg nå.

Man ser også at søkertallene til typiske «hobbystudier» går ned, mens studier hvor samfunnet etterspør arbeidskraft går opp. I 2015 hadde mediefag en nedgang i antall søkere for tredje år på rad. Samtidig opplevde vernepleie en økning på 21 %, mens pedagogiske fag, sykepleie og informasjonsteknologi økte med nesten 18 %. Søkertallene til realfag fikk også et oppsving med 11 % flere søkere enn i 2014 (SO, 2015). Noe av årsaken kan ligge i at arbeidsledigheten har økt og det er blitt vanskelig å få innpass på boligmarkedet, særlig for førstegangskjøpere. Der man på 1980-tallet opplevde enorm optimisme med tanke på økonomi og jobbmuligheter, fremstår dagens marked mer usikkert. Ulrich Beck (1992) sin karakteristikk av moderniteten som et *risikosamfunn* har på mange måter fått en betydning. Det kan ha sammenheng med at de unges nærhet til voksenlivet har gitt dem et større innblikk i hvilke konsekvenser det får dersom man faller utenfor.

Til slutt kan tidspress forstås som konsekvens av krav til formell kompetanse og vellykkethet. På den måten er fritiden blitt en ny arena for prestasjoner. Der skal man bruke tiden til å høste erfaringer og gjøre de rette valgene. Samtidig har fokuset på selvutvikling skapt en idé om at man hele tiden skal bedre seg selv. Disse utviklingstrekkene kan forstås som pedagogisering av hverdagen, der fritiden er blitt mer styrt.

5.2 Det moderne kroppsidealet

Jentene gir uttrykk for at samfunnets rådende kroppsidealer skaper et utseendefokus som fører til kroppspress, selv om de kjenner på dette i ulik grad selv. Fokuset kan beskrives som et «... opplevd press mot å ha en bestemt type kropp, en perfekt kropp, slik den oppfattes å være av mange i dag» (Rysst og Roos, 2014, s. 13). En bekymring er at kroppsfokuset ser ut til å spre seg nedover i yngre aldersgrupper, samtidig som antall unge med spiseforstyrrelser fortsetter å øke (Rysst og Roos, 2014). Dina, som er dansepedagog, forteller at hun har elever helt ned i 12-årsalderen som synes de er tjukke og som misliker kroppen sin. Birgitte forteller om en tid med spiseforstyrrelser, mens Viktoria generelt beskriver et vanskelig forhold til kropp og mat.

Runi Børresen og Jan H. Rosenvinge (sitert i Rysst og Roos, 2014), som begge forsker på spiseforstyrrelser skriver at «spiseforstyrrelser kan betraktes som et ekstremistisk uttrykk for våre kulturelle idealer om utseende, spisevaner, kosthold og selvbilde» (s. 13). Utseende og kropp definerer skjønnhet, og i stor grad evne. En trent og slank figur signaliserer styrke og selvdisiplin, mens en utrent kropp kan oppfattes som latskap. Ifølge Ingela Lundin Kvaalem (2007), førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo, oppfatter man gjerne mennesker som ikke passer med egne kroppsidealer som at de er late, udisiplinerte eller mindre intelligente. Slik blir en tynn og trent kropp et av de fremste tegnene på vellykkethet. Etter at Høyre-politiker Sveinung Stensland gikk ned rundt 22 kilo på 3 måneder uttalte han i VG at «... overvektige bare mangler vilje til å gå ned, og at de må ta ansvar for sin egen fedme» (Stensland sitert i Skarvøy, Mosveen og Bringedal, 2015, del 1). En betraktning som kan tenkes å bygge opp under tankegangen om at fedme kan sidestilles med mangel på viljestyrke. Utsagnet førte til mye diskusjon i radio og aviser.

5.2.1 Rollemodeller i sosiale medier

Årsakene til kroppspresset er mangesidige, men man antar at reklame, medier og ukeblader spiller en sentral rolle. «Forskning indikerer for eksempel at reklamens tekst og ikke minst bilder har innflytelse på hvordan folk tenker om attraktive og ikke så attraktive kropper, og egen kropp i forhold til dominerende idealer» (Rysst og Roos, 2014, s. 13). Birgitte sier rett ut at hennes spisevaner var resultat av urealistiske forbilder i sosiale medier. I ettertid har hun tatt et oppgjør med seg selv og valgt bort de Instagramkontoene som gjorde at hun begynte å presse kroppen sin for hardt. På den måten har hun endret hva som påvirker henne og funnet

nye idealer. Denne måten å handle på kan forstås som en slags interkognitiv prosess hvor hun vurderer seg selv reflektivt. En tankegang som stemmer godt med det Ziehe (1982) beskriver som *dagligdags metabevissthet*, og Giddens (1997) som *refleksiv handlingsovervåking*.

Kroppspress kan forstås som en følge av at kroppsidealet som dominerer i sosiale medier ofte fremstår naturlig og normalt, også når dette ikke er tilfelle. I dag finnes flere applikasjoner og redigeringsprogrammer som er enkle å bruke, og som kan læres av personer utenfor mediebransjen. Du kan bli så pen du bare gidder på Internett. I den forstand har sosiale medier gjort «den vanlige kroppen» mer synlig, men man kan i større grad styre sitt uttrykk til å passe med den oppfattede idealkroppen. Som konsekvens får man idealer som har lite rot i virkeligheten, og som kan være vanskelig å innfri. Skjønnhetsidealet kan antas å forsterkes av at praksiser som blant annet hårfjerning og selvbruning fremstår selvfølgelig og naturlig for mange. I det ligger en oppfatning om man ikke er attraktiv om man ikke forandrer og bedrer kroppen sin.

Susan Bordo (referert i Rysst og Roos, 2014) illustrerer medienes makt ved det hun kaller for «the empire of images», og hvordan bilder påvirker mennesker med sin tilstedeværelse, uten at man tenker over eller er bevisst denne påvirkningen. «Images speak to young people not just about how to be beautiful but how to become what the dominant culture admires, how to be cool, how to get together (Bordo sitert i Rysst og Roos, 2014, s. 13). På denne måten kan man tenke seg at sosiale medier ikke bare promoterer et kroppsideal, men en hel livsstil, der en perfekt kropp blir synonym med et perfekt liv. Det kan også forstås som det Ziehe (1982) kaller *kulturelle ekspropriasjoner*, der ny teknologi utløser bilder og standarder i individets bevissthet, som senere erfaringer må forsøke å leve opp til.

Her i landet skapte rosablogger Caroline Berg Eriksen (2013) oppmerksomhet da hun la ut et bilde av seg selv med flat mage fire dager etter fødsel. «Jeg føler meg feit fordi Fotballfrue har født», svarte bloggkollega Susanne Aabel (2013). Hun uttrykte bekymring for hva bildet til bloggeren ville gjøre med selvtilliten til unge jenter og mødre. Senere skapte det opprør da det viste seg at Eriksen «pynter på sin egen kropp» ved å redigere på bildene av seg selv. Men at en blogger som tjente 1 043 258 kroner i 2013 (Skatteetaten, s.a.) velger å redigere bildene av seg selv, bør ikke være særlig overraskende. Bloggen til Eriksen er en profittddrevet bedrift på lik linje med den til andre aktører. Problemet er at nettopp *bloggen* visker ut skillelinjene mellom fiksjon og virkelighet. Den offentlige og private sfære flyter over i hverandre, og man får det Lasch (2006) kaller *antibekjennelser*; hun redigerer på bildene sine, men later som hun ikke gjør det, hun er forretningskvinne, men profilerer seg som privatperson. Det at så mange

lesere lar seg sjokkerte av at bildene på bloggen til Eriksen ikke er «ekte», sier også noe om at mange ikke reflekterer over bloggernes rolle som markedsfører og produsent.

Guttene gir ikke uttrykk for lignende erfaringer. Det kan ha noe å gjøre med at de i mindre grad er opptatt av ytre prestasjoner, selv om de også avslører et ønske om å fremstå vellykket. Thomas sier blant annet at han er opptatt av ikke å fremstå som «den superstressa barnefaren som skriker og kjefter» når han er ute blant folk sammen med familien sin. Nasid forteller at han har slettet et par drøye bilder på Facebook etter sene nachspiel, fordi han mener at disse ligger utenfor normen for hva som er greit å legge ut på Internett. Det kan forstås som at han ønsker å holde en riktig fasade overfor de som følger ham. Guttene er imidlertid lite opptatt av kroppen som prestasjon. De er samkjørte i beskrivelsen av trening som noe man gjør for å ha det kult sammen med kompiser. Samtidig er det interessant hvordan begge mener de har vært heldige med en naturlig slank kropp og dermed «slipper» å trene så mye. Det samme kan sies om Siri. På grunn av medisinstudiet vet hun at hun har rimelig bra helse og trenger derfor ikke «å stresse så mye med det». I så fall kan man tenke at kroppspresset også er nærværende for dem.

5.2.2 Fra slankepress til treningspress

Hva som definerer en perfekt kropp er kulturelt og historisk betinget (Rysst og Roos, 2014). Det tynne kvinneidealet kan kanskje spores tilbake til den britiske artisten og supermodellen Twiggy som regjerte på 1970-tallet, og videreført av blant annet Kate Moss på 1990-tallet. Moss (sitert i Costello, 2009) sin uttalelse; «Nothing tastes as good as skinny feels», har på mange måter blitt stående som et symbol på 2000-tallets glorifisering av «size zero», og et kroppsbilde som av mange oppfattes som sykt. I dag kan man få inntrykk av at idealkroppen er i ferd med å bevege seg i retning av en mer trent og muskuløs figur. Informantene forteller om et økt fokus på fitness og kroppsbygging. Man skal fortsatt være smal, men samtidig trent med litt former. Det er også en oppfatning blant jentene om at man skal være fornøyd med seg selv slik man er, og man skal jobbe for å være tilfreds med sin egen kropp, mer enn man skal måle seg med andres. Tankegangen om at et sunt selvbilde henger sammen med indre trivsel, står sterkt. Paradokset er at de ikke føler seg vel i egen kropp med mindre den er veltrent og noenlunde slank.

En intervjuundersøkelse av 20 menn og kvinner (18 til 60 år), foretatt ved SIFO i 2009, viste at de fleste, uavhengig av alder, beskrev en vakker og sexy kropp i samsvar med den kroppen

som promoterer i media. «Kort fortalt skulle denne være tynn, passe trent, passe muskuløs for begge kjønn, og det å være overvektig ble betraktet som stigmatisert» (Rysst og Roos, 2014, s. 17). Et slikt kroppsideal stemmer overens med hva mine informanter beskriver, selv om de i noe større grad vektlegger trening og sunne matvaner som viktig. Et annet fellestrekk i SIFO sin studie var også at idealkroppen ikke skulle være *for* trent. Man skulle ha en veltrent kropp, men det var samtidig viktig å vedholde det feminine og kvinnelige. Ser vi en endring i idealer, bort fra det overdrevent tynne som dominerte for noen år siden, til dagens veltrente og slanke? Birgitte, den av informantene som trener mest sier at hun opplever et sunnere kroppspress nå enn for noen år siden. For å si det med hashtags; vi har gått fra #thinspiration til #fitspiration.

5.2.3 Det store treningsparadokset

Økt fokus på trening er positivt, men ifølge informantene har det ikke gjort kroppspresset mindre gjeldende. Å være slank med former, samtidig muskuløs, er et vanskelig budskap. Nå holder det ikke lenger bare å være slank. Man bør i tillegg trene 4-6 ganger i uka og vise til et sunt kostholdsregime. Viktoria trener jevnlig. Hun ønsker å føle seg vel og se bra ut. Det kan også oppfattes som en effektiv måte å motvirke dårlig samvittighet på. Hun jobber med mat og sliter med å ha et normalt kosthold. Trening kan tenkes å lette på samvittigheten.

I dagens samfunn har man fått polariseringer mellom «den sunne» og «den usunne». Flere får spiseforstyrrelser og flere sliter med overvekt og fedme. Aldri før har det vært flere nordmenn på trening (SSB, 2013), og aldri før har vi levd mer stillesittende liv. Det er motsetninger som kan føre til mye dårlig samvittighet. Birgitte gir uttrykk for at dersom man åpner Instagram og ser at «alle andre» har vært på trening og løpt en mil hver, da slår samvittigheten inn. I tillegg har hurtigmat som boller og kioskmatt blitt mer tilgjengelig. Det samme har bøker om dietter og detoxkultur. I dag finner du dårlig samvittighet *overalt*.

Mange trener jevnlig, men vi har generelt en mindre aktiv hverdag. Man kjører bil til trening, tar heis på jobben og rulletrapp mellom butikkene. Der man tidligere brukte kroppen som et redskap i arbeid og lek, har man nå fått flere apparater i hverdagen, som elektroniske sykler og gressklippere. Spontan og naturlig fysisk aktivitet oppfattes ikke lenger som trening. I dag snakker man om trening som noe som skjer på treningssenter eller andre steder der organisert aktivitet foregår. Å sykle på en ergometersykel er trening, mens det å sykle til butikken ikke er det (Aglen, 2015). Man har fått det Lasch (2006) kallet et *ekspertområde*. Å bevege seg er blitt profesjonalisert. Det kan ha sammenheng med at grunnlaget for fysisk aktivitet har endret

seg. Før beveget man seg av nødvendighet, for å få noe gjort. I dag beveger man seg først og fremst for å bygge muskler og se bra ut (Aglen, 2015). Helse er fortsatt en motivasjonsfaktor for trening, men det kan oppfattes som mer sekundært. Viktoria sier rett ut at hun trener fordi hun ønsker at andre skal tenke at hun ser bra ut, selv om hun også gjør det for helsen. Det er for henne en helt normal tankegang. Det fordrer spørsmålet: om man tar en løpetur og *ikke* poster det på Internett. Teller det da?

5.3 Identitetsbygging i forbrukersamfunnet

Det er rimelig å anta at kjøpepresset jentene beskriver i stor grad er resultat av økt velstand i befolkningen. Viktoria sier rett ut at når man har mer penger ønsker man seg flere ting. Dina, som nå befinner seg i en bedre økonomisk situasjon enn da hun var yngre, opplever en større interesse for interiør og trender. Det samme gjelder Birgitte. Hun får mye gratis fra sponsorer, men sitter fortsatt på Internett og ser etter ting hun kan kjøpe selv. Det kan ha sammenheng med at rikdom endrer individuelle vaner og behov. Det som i tidligere samfunn var beregnet for noen privilegerte få, er nå alminnelig. I dag vil en iphone oppleves selvfølgelig for mange, en designerveske helt nødvendig. Når Viktoria føler at hun trenger penger til «alt», kan det forstås som en naturlig konsekvens av hennes tid, der forbrukerbehovet er mye større enn i tidligere samfunn. Sammen med kjæresten liker hun å gå på dyre restauranter og de shopper mye. Disse behovene fremstår for henne elementære og pengebehovet øker.

Velstand er også med på å utvide horisonten for hva som er uunnværlig, og man har fått nye standarder for hva som skal til for å leve et «fullverdig liv» (NOU 2001: 6; Frønes, 2006). Blant annet er reiser blitt viktigere og man investerer mer tid og penger i produkter som kan skape opplevelser, som for eksempel alpinutstyr eller båt (Frønes, 2006). Denne måten å leve på finner man igjen i Lasch (2006) sin beskrivelse av *det gode liv*, der det umiddelbare behov ikke lenger er noe som må legitimeres overfor andre. Når Viktoria sier at hun trenger penger for å være lykkelig, ligger det ingen skam bak. Det er hennes behov og det er ingenting galt ved det. Konsekvensen av en slik tankegang er ifølge Lasch (2006) at når perfeksjonisme og velvære er så tilgjengelig, blir fiasko og nederlag vanskeligere å akseptere. Man kan tenke seg at hvis smarttelefonen går i stykker vil det føles det uutholdelig og man må umiddelbart dra til butikken for å handle seg en ny.

Når jeg spør informantene om penger er viktig for valg av yrke, er svaret som regel at de må tjene «nok penger», men utover det er det mindre viktig. Likevel er trygghet en faktor. Dina sier rett ut at hun har valgt å ta en ny utdanning fordi hun ønsker seg bedre økonomi.

5.3.1 Forbruk som symbol på status

I et samfunn med særegent fokus på individet vil forbruksvarer inngå som en essensiell del i iscenesettelsen av seg selv. På den ene siden kan forbruk uttrykke fellesskap og likhet ved at man har de samme produktene som de man ønsker å identifisere seg med. På den andre siden er det en måte å separere seg fra massen på. I det moderne samfunn er det også en viktig del i dannelsen av det *unike selv* (NOU 2001:6). Blant mine informanter er det det nok behovet for likhet som fremstår mest gjeldende. Jentene forteller om et sterkt ønske eller et krav om å ha de samme tingene som «alle andre». Birgitte gir uttrykk for at det er mye man må ha. En slik tankegang er naturlig. Likhet gjør det mulig å opprettholde felles meningsgrunnlag og sosial tilhørighet. Det kan også forstås som en konsekvens av usikkerhet og behovet for bekreftelse. Ziehe (1982) sin tankegang om at det moderne mennesket nok en gang søker etter totalitet og tilhørighet kan si noe om at likhet skaper en følelse av å høre til. I et samfunn hvor man hele tiden er under oppsyn kan det kanskje virke betryggende å velge de samme tingene som andre har valgt før deg, og som allerede er akseptert av massen.

Forbruk er også en måte å etablere status på. Penger og klær definerer sosiale posisjoner, og forbruk kan signalisere status og makt. Det innebærer at det er mulig å klatre høyere opp på den sosiale rangstigen ved å etterligne de med høyere status enn seg selv (NOU 2001:6). En effektiv måte å gjøre dette på er å gå til innkjøp av statusobjekter, enten det er treningstights eller en veske. På samme tid er sosiale medier med på å skape inntrykk av at «alle andre» har designerveske og Canada Goosejakke, som igjen kan forsterke følelsen av at om man ikke har dette står man utenfor normen for hva som er normalt og kult.

5.3.2 Det kostbare skjønnhetsidealet

Felles for det moderne samfunnets skjønnhetsideal er at det krever bestemte typer forbruk og er tidkrevende. Det koster rett og slett penger å opprettholde en perfekt kropp, og slik skaper kroppspress rom for kjøpepress (Rysst og Roos, 2014). Det økonomiske presset forsterkes av rosablogger og jenteblander som oppfordrer sine lesere til å *sikre sesongens trender* eller *gjøre kroppen klar for stranden* eller *fornye garderoben* også videre. I dag ser man og en utvikling

der markedet endrer seg raskere og hver sesong har egne trender. Det innebærer en idé om at det man kjøper skal skiftes ut etter en tid, som regel før det er gått i stykker (NOU 2001:6).

Informantene er samstemte i at kjøpepress i stor grad kommer fra blogger og sosiale medier. Det gjelder også guttene. De påvirkes lite av dette selv, men uttrykker en viss bekymring for at mediebransjen kan bidra til kjøpepress blant ungdommer. I dag er det særlig jenteblader og rosablogger som setter fokus på forbruk. Noen av de mest leste bloggene for jenter dreier seg om mote, skjønnhetstips og hva man kan gjøre for å bedre sitt utseende (Rysst og Roos, 2014, s. 21). Det som skiller blogger fra annen markedsføring, er at bloggere gjerne fremstår som en av oss. De er ordinære mennesker med ordinære liv. Det kan skape en illusjon om at deres forbruk, klesstil, kropp også videre bør være oppnåelig for den alminnelige leser, som ikke alltid er rimelig. Birgitte sier selv at hun blir sponset med alt fra klær til sminkeprodukter og skjønnhetsbehandlinger, og at dette er ting leserne hennes sannsynligvis ikke har råd til.

Kjønnsforsker Sanna Sarromma (2013) fulgte 20 tenåringsjenter i deres hverdag, og resultatet viste at jenter bruker mer tid på uteseende enn lekser og lesing til sammen. Utseendearbeidet ble beskrevet av jentene som et prosjekt på lik linje med for eksempel skole eller jobb. De var minst fornøyd med puppene og mest fornøyd med ansiktet, det vil si; de var *minst misfornøyd* med ansiktet. Det er også den delen av kroppen det er enklest å endre på, ved hjelp av sminke og hudpleieprodukter. Jentene i studien var heller ikke fremmed for plastisk kirurgi. For dem kan alt ved kroppen fikses og forbedres. Kroppen er *gjørbar*, som Ziehe (1986) formulerer det. Med andre ord; jentene er sjelden bra nok og kan alltid bli bedre. Dette er gjørbarhetens største konsekvens: det moderne skjønnhetsidealet er så uoppnåelig at det er en kontinuerlig prosess å skulle nå disse (Rysst og Roos, 2013, s. 18). Slik inngår utseendet i arbeidet med å være den «beste versjonen av seg selv». Man kan tenke seg at på samme måte som man aldri er ferdig dannet, kan man aldri bli pen nok. Tanken er heller at man alltid skal strekke seg litt lenger i arbeidet med å bedre seg selv. Samtidig har man en skjønnhetsindustri som jobber for å gjøre forbrukerne usikre. Kommersielle aktører kan hente store penger hos unge jenter som tviler på sitt eget utseende, og som ønsker å endre kroppen sin. Som eksempel kan man tenke seg at et stort marked forsvinner dersom kvinner slutter å benytte seg av behandlinger for hårfjerning. Kan det være slik at jenteidealet er at man ikke skal være *for* fornøyd med seg selv slik man er?

Sarrommaa (2013) kobler utseende til kapitalbegrepet ved at skjønnhet kan virke som estetisk og erotisk kapital. Å investere i eget utseende kan lønne seg karrieremessig, pengemessig og

maktmessig - og øke sjansen for å få venner, kjæreste, en god jobb også videre. I et land som Norge, der inntektsforskjellene er små, blir andre typer kapital viktigere. Forbruk, utseende og klær blir en tydeligere klassemarkør og måte å hevde seg på. På den måten kan det å investere penger i utseende oppleves naturlig, til og med nødvendig. Blant jentene i Sarrommaa (2013) sin undersøkelse var det en klar oppfatning om at pene jenter hadde flere fordeler, blant annet ved jobbsøking. På den måten er dagens samfunn annerledes, ved at utseendet har blitt et yrke du kan leve av. Felles for glamourmodeller, bloggere, instagramere, YouTubere, og til en viss grad deltagere i reality-TV, er at de er sin egen merkevare. Deres utseende og selvframstilling kan fungere som levebrød, og estetisk kapital blir viktigere.

5.3.3 Velstand og risiko

I Norge blir vi stadig rikere, men ikke lykkeligere (Frønes, 2006, s. 37). Noe av årsaken kan ligge i at velstand skaper nye behov for materielle goder og følelsesmessige opplevelser. En tankegang som stemmer godt overens med Lasch (2006) sin karakteristikk av samtiden som *terapeutisk*, og et samfunn som dyrker individets følelsesliv. Konsekvensen av dette er ifølge Frønes (2006) at skillelinjene mellom «sykdom» og «livet selv» viskes ut. Kategorier endrer seg, for eksempel ved at det som tidligere ble omtalt som mistrivsel, nå gjerne kategoriseres som utbrenthet. Målet til Frønes (2006) er ikke å hevde at følelser av stress ikke er virkelige, eller at det ikke kan være krevende å rekke å hente i barnehagen før klokken slår fem, men at ordinære strevsomheter får en form for diagnose. At man har mer betyr ikke at bekymringer forsvinner. I det terapeutiske samfunn «... blir selv det tryggeste liv fylt av nye risikoforhold» (Frønes, 2006, s. 38). Det stemmer overens med Lasch (2006) sin beskrivelse av *det oppgitte syn på fremtiden*, der usikkerhet fører med seg et spesielt behov for å fylle livet med mening.

Noe av grunnen til at flere av mine informanter bestemte seg for å bli med på dette prosjektet, var det de beskriver som et ønske om å fortelle noen om hvor beinhardt de opplever at det er å være ung i dag. Birgitte forteller at hun ofte får henvendelser om å stille på intervjuer, men at hun som regel takker nei. Grunnen til at hun ble med denne gangen var at det er hardt å være ung - og det kan hun fortelle mye om. Frønes (2006) sitt poeng her er at selv om livet fremstår usikkert, krevende og mer presset enn tidligere, er det lite sannsynlig at det moderne livet er mer brutalt enn fortiden som fiskerkone eller gårdsarbeider. Historisk sett har vi aldri hatt det bedre.

Et annet poeng er at selv om informantene beskriver seg selv som heldige, gir de også uttrykk for en type nostalgi. Thomas ser tilbake på en enkel oppvekst på hytta, uten Internett og Ipad. Siri skulle ønske at hun bare kunne slippe hele Facebook. Informantene er tydelige på at de er privilegerte som har «alle muligheter», men antyder samtidig at mye var bedre før.

5.4 Feilslutningen om «alle andre»

Det er nærliggende å tenke at presset informantene erfarer delvis er resultat av sosiale medier, noe de også gir uttrykk for. Sosiale medier er en arena hvor tyngden ligger på utseende og det perfekte dyrkes. Selvfølelsen utfordres ved at man sjelden klarer å nå idealene som herjer der. Man lever midt i andres perfektion og sosial sammenligning har fått flere bein å stå på. Det ligger også en utfordring i å skulle leve opp til sin egen virtuelle identitet. Dersom alle bilder man legger ut illustrerer en solbrun kropp, høye hæler og daglige joggeturer, vil det etableres en forventning om hvordan man ser ut og oppfører seg utenfor sosiale medier.

På samme tid har sosiale medier gitt de unge en ny sosialiseringsarena. I en hverdag hvor det meste utspilles under de voksnes granskende blikk, trenger de unge et nytt sted som er deres. Sosiale medier kan forstås å utgjøre en slik funksjon. Samtidig må man anta at mange barns første møte med sosiale medier i stor grad er underlagt foreldrenes kontroll. Tenåringen som spør foreldrene sine om lov til å komme på Facebook får et ja, men kun dersom hun legger til mamma som venn. På dette tidspunktet har foreldrene større forståelse for de digitale kodene enn barnet, og mange voksne ønsker å holde et øye med barnas atferd på nett. Etter hvert som barnet blir eldre vil det imidlertid forbigå sine foreldres digitale kompetanse, og når de voksne trekker til Facebook, hopper ungdommen til Instagram eller Snapchat, eller finner andre måter å gjemme seg unna på. På den måten kan sosiale medier være en sosialiseringsarena der unge kan føle tilhørighet og fellesskap ved å være sammen på Internett. Birgitte beskriver det som et sted hun kan gå for å finne inspirasjon og motivasjon hos likesinnede. Dina synes de nye mediene har gitt henne en unik mulighet til å holde kontakt med andre som bor langt unna. Nasid og Siri bruker det mye i jobbsammenheng.

På den andre siden skaper sosiale medier trykk på ytre prestasjoner, og feilslutningen om at «alle andre» presterer over evne er blitt mer tilstedeværende. Samtidig har Internett har skapt en ny arena for sosial overvåking – et tema som utdypes i neste avsnitt. Flere av informantene erfarer at de studeres mer enn før, og at det de gjør eller ikke gjør dømmes av andre. I tillegg

forventes det at man «hele tiden skal eksponere seg og gi anerkjennelse til at andre eksponerer seg», som Dina uttrykker det.

5.4.1 Sosial overvåking

I Ung i Norge-studien i 1992 (Heggen og Øia, 2005) ble respondentene spurt om hvor mange ganger de hadde hengt på et gatehjørne i løpet av den siste uken. I 2015 har spørsmålet mistet sin kontekst. Dagens unge henger ikke rundt. De er inne og gjør lekser, og sosiallivet utspiller seg først og fremst i et virtuelt fellesskap gjennom smarttelefoner, datamaskiner og nettbrett. Det har ført til mer sosial overvåking og økt foreldrekontroll, samtidig mindre handlingsrom for rusmisbruk og lovbrudd - mamma og pappa er også på sosiale medier (Hegna et al. 2013). Informantene forteller at de har familie og kollegaer som venner på Facebook, og at dette er et sted hvor roller smelter sammen. Der unge på 1990-tallet helt enkelt kunne lyve til foreldrene sine om hvor de skulle, for så å løpe ut døra og stikke på fest, har ikke dagens ungdom den samme muligheten til «å komme seg unna». Med mobiltelefonen i lomma er de alltid under oppsyn, samtidig som mange forventer at andre er kontaktbare til enhver tid (Berg, 2013).

Akiah Ottesen Berg (2013), postdoktor ved Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Oslo, skriver i en kronikk i Aftenposten at når noen foreldre i tillegg installerer GPS i barnas mobiltelefoner, er friheten borte som fenomen. Slike tiltak kan være nyttige dersom noen forsvinner eller det skjer et uhell, men i hverdagen er det hva Berg (2013) kaller en unødvendig kontroll over en hel ungdomsgenerasjon, basert på foreldrenes frykt og uro. Samtidig tilbringer barn og unge mer tid i pedagogiske institusjoner, hvor de også er under oppsyn av voksne ledere. Dermed får man en dobbel overvåking, der de unge voktes både fysisk og virtuelt av alle som kan se dem; foreldre, lærere venner også videre. Den eneste som ikke tilbringer noe særlig tid i pedagogiske institusjoner, er Nasid, Etter at han bestemte seg for å avstå fra støtte fra NAV, svarer han ikke lenger til andre enn seg selv. Han er fortsatt ansvarlig for organisasjonen sin, men der er han sin egen sjef.

Denne eksponeringen av eget liv overfor andre krever en kontinuerlig selvbevissthet omkring ens rolle som datter, venn, kollega og kjæreste, og hvorvidt disse harmoniserer med hverandre på en måte som er i tråd med hvordan man ønsker å fremstå. Der Ziehe (1982) formulerer den *kulturelle frisetting* som en mulighet til å prøve ut, endre og stilisere sin identitet, har inntoget av sosiale medier i stor grad redusert muligheten til å trekke sin identitet tilbake. Valgene man tar i sin identitetsutvikling blir mer bindende når de er så synlige. Samtidig har smarttelefonen

gjort at hvem som helst kan ta bilde av hva som helst når som helst - og dele det med verden i løpet av sekunder. Det som dokumenteres blir lagret på verdensveven til evig tid. Mye vil nok forsvinne i mengden, men man må kunne anta at mange arbeidsgivere i fremtiden vil se på nettprofilen til sine kandidater før de ansetter noen. I den forstand er hver dag et jobbintervju og *uansvarlighet* får mye større konsekvenser enn tidligere. I mediesamfunnet kan alle bli en stjerne, enten de vil eller ei, og det er alltid en risiko for at ens handlinger, ytringer, meninger, klesvalg også videre dokumenteres av andre. Her ligger noe av opphavet til den narsissistiske kultur som fenomen. Når andre følger med på deg til enhver tid blir man mer opptatt av hva andre mener, og selvopptatthet kan til en viss grad oppleves *nødvendig* og *naturlig* for den som studeres.

Også fravær av aktivitet blir synlig med sosiale medier. Det så vi da kjendisparet Tone Damli og Aksel Hennie gikk fra hverandre i 2013. Ingen av dem hadde offisielt bekreftet bruddet, men de sluttet å kommunisere med hverandre i sosiale medier og det satte i gang en flom av rykter. Deres stillhet var i aller største grad en fortelling om at de ikke lenger var et par, og da Aksel sluttet å følge Tone på Twitter var bruddet så godt som sant. Man ser noe av det samme i informantenes liv. Hva de gjør, hvem de er sammen med, hvilke fester de er invitert på - alt synliggjøres, og om de *ikke* er blant de inviterte, blir det mer tydelig ved at de kan følge med på bildene fra festen på datamaskinen. Det blir som å stå utenfor, med nesa trykt mot vinduet og titte inn på selskapet man ikke er del av (Skartveit, 2014).

Nasid forteller at selv om han aldri har hatt ønske om å studere, skulle han gjerne opplevd fellesskapet i studietiden. At han har innblikk i en verden han ikke er del av gjør hans rolle som utenforstående så mye mer tydelig. Man kan argumentere for at det alltid har vært en forskjell på de som lykkes og de som ikke gjør det, men andres vellykkethet blir kanskje vanskeligere å bære når den er så synlig (Skartveit, 2014).

Det finnes lignende tilfeller av mobbing på nett. Der utfrysing og mobbing før tok slutt hvis man bare kom seg trygt hjem fra skolen, kan mobbingen nå fortsette i sosiale medier. I noen tilfeller er den også vanskeligere å avdekke, og kanskje å definere. En lærer kan ikke tiltale elever fordi de holder igjen «likes» og kommentarer på Facebook, men ekskludering i sosiale medier er også en form for mobbing, ved at det kan føre til ensomhet og en følelse av ikke å høre til. Samtidig kan mobbingen fort bli råere når den ikke er synlig. Dersom en stor gjeng går sammen mot et mobbeoffer i skolegården blir det gjerne oppdaget, men på Internett kan flere titalls kamerater komme sammen uten å bli avslørt av voksne. Mobberen vil også kunne

gjøre seg selv mer anonym, ved å opprette kontoer med fiktivt navn eller fjerne innlegg etter de er publisert. Mange vil likevel kunne avsløres hvis offeret melder fra om det som foregår.

Til slutt kan sosial overvåking bidra til en overdreven opptatthet omkring ens egen person, og det Goffman (1992) omtaler som individets «rollespill til daglig» blir mer sentralt gjennom kravet til en enhetlig identitet. I lys av Ziehe (1982) sitt syn på moderne ungdom som særlig *metapsykologisk bevisste* kan man si at det oppstår en situasjon der de unge hele tiden ser seg selv utenfra gjennom sosiale medier. Det kan tenkes å bidra til et mer refleksivt syn på seg selv, men samtidig virke utmattende og føre til et voldsomt fokus på sosial sammenligning.

5.4.2 Hele verden er en scene

Sosiale medier medfører et annerledes forhold til berømmelse. Der man tidligere måtte være kjendis eller veldig populær for å ha en fanskare, har informantene et stort antall venner som holder øye med det de legger ut, hvem de vanker sammen med og hvordan de fordeler tiden sin. På den måten kan man tenke seg at det moderne informasjonssamfunnet nærmer seg det førmoderne bondesamfunnet, hvor alle kjenner alle, og alle ser alt. Forskjellen er at mens de unge i tidligere samfunn kunne reise inn til storbyen for en kveld, vekk fra landsbygda og alle som kjenner dem, har ikke dagens unge den samme muligheten til anonymitet. I det moderne samfunn får man virtuelle naboer, eller «digitale nabokjerringer» for å videreføre Stoltenberg sitt uttrykk fra nyttårstalen 2011 (Regjeringen, 2012).

Berømmelse krever en kontinuerlig bevissthet omkring hvorvidt deres ytringer kan brukes mot dem senere. Birgitte forteller hun er blitt mer tilbakeholden med å dele sine personlige meninger på bloggen, fordi hun er redd for at det hun skriver skal misforstås av andre. *Hva skal naboene tro?* Har du synspunkter må du begrunne dem godt. I et samfunn hvor alle er blitt kjendiser, hele verden en scene, kan det kanskje føles tryggere å dele bilder av kaffekopper og løpeturer, hvor risikoen for netthets er mindre og sannsynligheten for positive tilbakemelding større. En tankegang som stemmer overens med det Ziehe (1982) betegner som *økt følsomhet overfor eget selvverd*. I stedet for å søke til muligheter som kan gi en form for utvidet lærdom (som politiske ytringer), søker man seg til situasjoner som er forbundet med bekreftelse (som feriebilder) på en eller annen måte. På den andre siden har sosiale medier senket terskelen for å engasjere seg politisk. Det er ikke lenger nødvendig å gå i demonstrasjonstog for å vise hva man står for.

Ifølge den amerikanske forskeren Danah Boyd (2014), som har ungdom og sosiale medier som hovedfelt, har ungdommers selvpresentasjon i sosiale medier likhetstrekk med hvordan offentlige personer jobber. De må tenke nøye over hva de sier og gjør. «Just like journalists and politicians, teens must imagine the audience they're trying to reach. In speaking to an unknown or invisible audience, it is impossible or unproductive to account for the full range of plausible interpretations» (Boyd, 2014, s. 31). Selv om man kontrollerer sine innlegg før man poster dem, vil man aldri kunne ta høyde for alle tolkninger. Da en 16 år gammel jente fra Nederland skulle invitere et par venner til fest hjemme hos seg selv, spredte invitasjonen seg til tusenvis av mennesker. Det endte det med at 4 000 personer møtte til fest i en by med 18 000 innbyggere. Politiet var sjanseløse mot hordene av mennesker som gikk løs på alt fra butikker til biler (Fjelstad, 2012).

5.4.3 Den virtuelle heilagjengen

Sosiale medier kan være et sted hvor man heier på hverandre. Flere av jentene forteller om en kultur der normen er at man skal støtte og motivere hverandre til å bli bedre på det man holder på med, enten det er trening eller studier. Birgitte er med i en nettgjeng som støtter hverandre og «liker» hverandres innlegg. Flere av disse er også bloggere og de «backer hverandre opp». Hvor viktig denne støtten er, kan man se man i hvor stor betydning Birgitte selv legger i det. Hun erfarer miljøet som positivt og synes det er langt mellom hver negative kommentar. Dina forteller om mye av det samme. Hun nyter delegleden. Denne måten å forsterke hverandre på vil i lys av teorier om narsissisme kunne oppleves som en type bekreftelse eller anerkjennelse.

Heilagjengkulturen kan også oppfattes som en måte å markere sosial status på. Artister støtter andre artister, bloggere linker til andre bloggere, populære elever deler bildene til andre som er populære, og sammen utgjør de en elite. Business Network International (BNI) kaller dette for «givers gain»: du må gi for å kunne få. I et sosiale medier-perspektiv kan man tenke seg at «likes» høster «likes». Hvis man skryter av andre kan man selv få skryt og muligens stige i popularitet og få kontakter. På den ene siden er dette bra fordi det bygger selvtillit og skaper relasjoner. På den andre siden kan det gjøre tilbakemeldinger lite nyanserte ved at alt man gjør møtes med hjerter og smilefjes. Samtidig blir det ekstra tydelig for de som står utenfor at de ikke er del av dette fellesskapet.

5.4.4 Sosiale medier i et selvframstillingsperspektiv

Sosiale medier har drastisk økt antall arenaer der man kan snakke om seg selv til andre, og slik er sosiale medier blitt narsissismens første kanal. Der kan man dyrke sin narsissisme uten skam. Det kan virke som unges oppmerksomhetsbehov er endret, samtidig som skamfølelsen virker mindre regulerende enn før. Det er ikke noe nytt i at man ønsker å dele store hendelser som fødsler, dåp, bryllup og skolegang med familie og venner. Nytt i dag er at man deler *alle* bragder, fra middagsretter til fjellture. Det kaster nytt lys over Lasch (2006) sin utredelse om *den attraktive berømmelsen*, der medienes dekning av offentlige personer har gjort mennesket tiltrukket av status og oppmerksomhet. Forskjellen i dag er at de unge selv er blitt kjendiser. I tidligere samfunn ville man aldri drømt om å legge ut et bilde bare fordi man har klart å bake en sjokoladecake, men i dag er dette en viktig del i arbeidet med å gjøre seg selv attraktiv for andre, også for arbeidsgivere. En annen grunn til at fortidens ungdom ikke delte sine bilder på samme måte er naturligvis også at de ikke hadde muligheten til det. Bidrar sosiale medier til å skape et narsissistisk behov der man er blitt avhengig av bekreftelse og beundring fra andre? Nyere forskning indikerer blant annet at «likes» og tilbakemeldinger utløser «dopaminbonus» i hjernen, og at denne bonusen blir enda større dersom den er knyttet til egen selvutlevering (Tamir og Mitchell, 2012).

I tillegg har man fått større fokus på *ytre prestasjoner*, gjerne dokumentert via sosiale medier. Der kan man måle sin popularitet og vellykkethet i «likes» og følgere, og det er enkel måte å hevde seg på. Ekstreme eksempler er deiligst.no eller Instagramkontoen «vi_rangerer_deg», hvor ungdom kan legge inn bilder av seg selv og bli vurdert av andre på en skala fra 1 til 10. Slik blir synlig arbeid (som utseende) viktigere enn usynlig arbeid (som selvfølelse), og man føler seg kanskje presset til å selvpromotere og holde en materialistisk livsstil. Ifølge Lasch (2006) vil *angsten for å være uvesentlig* gjøre individet mer sårbart, og kanskje også føre til at man strekker seg litt lengre i arbeidet med å oppnå oppmerksomhet og beundring fra andre.

Her ligger noe av opphavet til det mediene har døpt prestasjonssamfunnet. «Vi har fått et økt fokus på ytre prestasjon, og leter ikke lenger etter tryggheten i oss selv, men i bekreftelse fra omverden» (Skårderud sitert i Knapstad, 2013, del 7). En slik tankegang kan stemme overens med Kohut (1971) sin teori der individet befinner seg i en mangeltilstand og søker bekreftelse hos andre i stedet for i seg selv. Kanskje kan sosiale medier forstås som et speil, der individet får tilfredsstilt sitt behov for speiling og idealisering. Der kan man få bekreftelse og beundring

fra andre (jeg er perfekt) og speile seg i glansen av andres popularitet ved nærhet til personer mer suksessfulle enn seg selv (du er perfekt, men jeg er en del av deg).

Problemet er ifølge Skårderud (referert i Knapstad, 2013) at ytre prestasjon ikke nødvendigvis samsvarer med indre trivsel, slik mange ofte tror: «I verste fall kan man føle en ytelsestvang, som kan føre til symptomer som depresjon og spiseforstyrrelser» (Skårderud sitert i Knapstad, 2013, avsnitt 6) Han understreker imidlertid at et særlig fokus på seg selv er en rasjonell måte å forholde seg til et samfunn i hurtig endring på. Utseende, fremgang og ytre prestasjoner får økt betydning når andre elementer blir mer usikre. At jenter påvirkes mest av flinkhetskravet er naturlig fordi de er mer sensitive for den sosiale sammenligning enn gutter. «Jenter klarer seg bedre på skolen og lykkes på flere arenaer, men med stress som pris» (Skårderud sitert i Knapstad, 2013, avsnitt 7).

Det er paradoksalt at jenter som gjerne lykkes i større grad enn gutter (for eksempel i skolen), også er de som sliter mest. Blant mine informanter er det ingen tvil om at jentene er vellykket. De gjør det bra på mange områder. Likevel opplever de stress, dårlig samvittighet, utbrenthet og spisevansker. Det kan nesten virke som de driver en form for selvpisking ved at de krever mer av seg selv enn de gjør av andre. Når Thomas velger å hente sønnen i barnehagen senere enn samboeren gjør, kan det forstås som at han setter sine egne behov mer i sentrum, mens hun setter sine behov til side. Det sier også noe om at han bryr seg mye mindre om hva barnehagen måtte tenke om dem som foreldre enn det samboeren gjør.

Noe av årsaken kan ligge i det Fugelli (2004) beskriver som *perfeksjonismens gullstandard*, der mange føler at de ikke klarer å leve opp til sine egne og andres forventninger, og utvikler depresjoner som en konsekvens av dette. Videre sier Fugelli (2004) at når alle skal leve opp til perfeksjonismens idealer blir sannsynligheten for å mislykkes mye større. «Hvis vi holder oss med slike gullstandarder, er det jævlig mange som mister verdighet, som blir avvikere. Avvik og feil. Og det blir man faen ikke glad eller frisk eller trygg av» (Fugelli sitert i Henriksen, 2014, avsnitt 4).

6 Narsissisme – et fremtidsperspektiv

I denne oppgaven har vi sett at sosiale medier spiller en sentral rolle i de unges liv. Mange er positive til sosiale medier og ser på det som en sosial aktivitet. Samtidig er det en tidstyv som kan komme i veien for nære og private relasjoner. Det kan virke paradoksalt at tilstedeværelse i sosiale medier fremstår som en nødvendig del i arbeidet med å bygge sosiale forbindelser og nettverk, samtidig som det gjør at mange blir mindre tilgjengelig i sosiale situasjoner. Thomas ser tilbake på en barndom uten Facebook på hytta, og opplever at sosiale medier ødelegger for det sosiale samværet i familien. Noe av dette er nok et resultat av nostalgi, men man kan også tenke seg at det helt private blir mindre oppnåelig i en tid hvor mobiltelefonen sjelden er mer enn en selfiestang unna. For eksempel vil skilsmisser eller nye parforhold være hendelser som gjerne bekreftes og avkreftes gjennom Facebook. Noen vil hevde at sosiale medier kan utløse samlivsbrudd, fordi utroskap blir mer tilgjengelig. Man kan tenke seg at smarttelefonene gjør det enklere å flørte og ta opp kontakten med andre, og forholdet settes på prøve. På den måten gis partene en mulighet til å søke seg til noe bedre, mer spennende, og «flukten» fra forholdet gjøres enklere. En annen konsekvens av smarttelefonene er at mange søker seg til telefonen i sosiale situasjoner, og blir mindre tilstedeværende i øyeblikket.

Videre ser sosiale medier og blogger ut til å være en arena hvor forventningspress skapes og idealer dyrkes. Dette støttes av at de fleste kun deler det som er positivt ved sine liv, og som kan knytte dem til den gruppen de ønsker å identifisere seg med. En slik type selfremstilling oppleves av informantene som en viktig del i arbeidet med å gjøre seg selv attraktiv for andre. Med selfremstilling som norm har man også fått nye grenser for hva som er overdreven selvskryt, og hva som er normal (nødvendig) promotering av seg selv og sitt liv. På mange måter kan man si at det å skryte av seg selv og sine bragder, å fronte sin kropp og sin rikdom, er blitt et tegn på vellykkethet – og at de som utviser en slags skamløs (narsissistisk) selfremstilling, er de som av mange anerkjennes som flinke og vellykkede. På samme tid er det blitt populært å rose andre for deres gode prestasjoner. Denne skrytekulturen kan oppfattes som en form for indirekte selvskryt. Ved å heie på andre kan man selv få skryt, og samtidig assosiere seg med andres positive selfremstilling. Man kan tenke seg at en venninnegjeng er på stranden, men i stedet for å poste bilde av seg selv kan man poste bilder av hverandre, og på den måten sikre sin egen selfremstilling gjennom andre. Etterpå kan man «like» og dele de andre sine bilder for å skape oppmerksomhet omkring seg selv.

Ziehe (1982) skriver om kulturelle ekspropriasjoner og hvordan alt man erfarer er blitt ladet med bilder og forventninger. I dag står vi overfor en type ekspropriasjoner som Ziehe (1982) neppe kunne drømme om på 1980-tallet. Med Internett er ekspropriasjonene blitt dagligdagse faktiske bilder som forteller de unge hvordan de kan og skal være, hva de bør prestere og hva «alle andre» har klart å prestere før dem. Det er ikke noe nytt ved at mennesker sammenligner seg med andre, eller at de unge er spesielt utsatt for denne sosiale sammenligningen. Det som kanskje er nytt i vår tid er at andres vellykkethet blir ekstra påtrengende fordi den er så synlig. Samtidig kan det virke som om økt sosial overvåking, både i sosiale medier og i pedagogiske institusjoner, har bidratt til at mange er blitt mer opptatt av å leve opp til normen for hva som er ideelt. På den andre siden kan man forestille seg at det er noe enklere å være annerledes i et samfunn hvor man kan finne tilhørighet i subkulturer og forum på Internett. Folkeopplysning er også blitt enklere og informasjon mer tilgjengelig. Nå må ikke elevene lenger gå til helse-søster om de har behov for helse- og seksualopplysning. De kan spørre Google.

Dersom sosiale medier er et sted hvor tidspress, kroppspress og kjøpepress dannes, er det nærliggende å se på hvilke konsekvenser presset får. Blant jentene i denne undersøkelsen er stress og dårlig samvittighet en stor del av hverdagen. To av dem forteller om spisevansker, og en tredje har vært diagnostisert med utbrenthet. De er ikke representative for majoriteten, men om man går inn på Si D - Aftenposten sin debattsider for ungdom, vil man finne lignende historier fra mange unge som er slitne. Man ser det samme hos enkelte blogger og kjendiser. Listen er lang over personer som ønsker å *bekjenne* sin historie om hvor hardt det er å vokse opp i prestasjonssamfunnet. Ifølge Skårderud (2014) kan disse historiene leses som en form for overlevelseslitteratur. De har «vært der», men nå har de «kommet gjennom» og blitt litt flinkere til «å gi blaffen». En analogi som treffer flere av mine informanter godt.

Mine informanter er opptatt av *prestasjoner*. Jentene er i noe større grad opptatt av at deres prestasjoner skal være de «riktige» prestasjonene, det vil si at det de gjør og hva de velger å bruke tiden sin på helst bør ha en orientering mot fremtiden. De oppfatter denne fasen i livet som en tid hvor de skal styrke sin egen personlige kapital ved å hente inn erfaringer som kan gagne dem senere. De er nok også mer sensitive for den sosiale sammenligningen enn guttene er, men guttene er også opptatt av prestasjoner. Det kan imidlertid virke som de sammenligner seg mindre med andre, og er mindre opptatt av at det de gjør må ha nytteverdi utover seg selv.

Prestasjonene er sosiale i den forstand at det som presteres er ment for å vises frem for andre. Man kan si at prestasjoner gjør selvframstillingen mer berettiget, ved at man har noe konkret å

vise frem. Hva som er en prestasjon har også endret seg. Om man klikker seg gjennom sosiale medier eller leser rosablogger kan man få inntrykk av at dersom man har lakkert neglene, laget middag, bakt en kake, vært på fjelltur, fullført en treningsøkt, lest til eksamen eller vasket hus, er det å regne som prestasjoner. Det betyr ikke at disse prestasjonene er ekstraordinære, men det er nok til at man kan få ros og bekreftelse fra andre. «Man skyver noe vellykket foran seg, deler det, og venter på anerkjennelsen» (Skårderud, 2014, avsnitt 4). Den sosiale prestasjonen formidles ofte i sosiale medier, som i stor grad er en skrytekanal for unge flinkiser – men også for alle andre. Her deles glansbilder, mens det som er vanskelig gjerne skjules eller ignoreres. Man kan tenke seg at selvfremsstillingen (perfeksjonismen) er en konstruksjon, tildekket som hverdagsliv. Man kan stille spørsmålstegn ved om de unge klarer å se forbi konstruksjonen, eller om de oppfatter dette som en objektiv virkelighet. Mine informanter er tydelige på at de er klar over at sosiale medier ikke gjenspeiler virkeligheten, og at ingen er perfekte. Samtidig tror de at sosiale medier har en enorm påvirkningskraft, ikke alltid på dem selv, men på andre.

Man kan imidlertid ikke stille sosiale medier ansvarlig for prestasjonspresset alene. Selv om jentene i min undersøkelse er tydelige på at prestasjonspresset forsterkes av sosiale medier, er de også klare på at det først og fremst er resultat av at de stiller strenge krav til seg selv. Noen gir også uttrykk for at det er samfunnet som stiller kravene, men den overordnede tanken er at presset er konsekvensen av deres eget høye ambisjonsnivå. Presset er altså *personlig*. På den måten kan man tenke seg at nederlag også oppleves individuelt, som en brist i personligheten som følge av at man ikke er alt det man kan være i et samfunn av muligheter. Skartveit (2014) kaller dette for *det tause opprøret*. I stedet for å gå løs på samfunnets idealer, går de unge løs på seg selv. At nederlag skulle være et resultat av noe annet enn egne ufullkommenheter blir på mange måter utenkelig i en tid hvor alt er mulig - og hvor «alle andre» ser ut til å prestere over evne. Livet fremstår mer risikofylt, og det å følge normen virker kanskje som det sikreste og lureste man kan gjøre.

For noen kan sosiale prestasjoner gi stor uttelling i form av oppmerksomhet og anerkjennelse, men også jobbtilbud eller andre muligheter. For andre kan det kanskje føre til stress og dårlig samvittighet. Andelen ungdommer som rapporterer om psykiske plager i Ung i Norge 2012 er høy, der depressive plager er mest vanlig, og jenter mest utsatt (Øia, 2012). Når ungdomstiden ikke lenger er en tid for å sove lenge og henge rundt i påvente av voksenlivet, men en fase for erfaring og fremtidsbygging, har det ifølge Skårderud (2014) ført til et større prestasjonspress.

På samme tid som det finnes mange prestasjonssterke unge, er det også blitt flere som faller utenfor skole og arbeidsliv. Mange er flinke, trente, sunne, men frafallet i skole og arbeidsliv er høyt. Det kan virke som man har fått større polariseringer. De flinke er blitt «sykt flinke», mens mange andre faller gjennom. I dag snakker man gjerne om de skoleflinke jentene og de vanskeligstilte guttene. Jenter ved studieforbereidende linjer gjør det best i videregående skole, mens gutter ved yrkesfaglige linjer er de som oftest faller fra (SSB, 2014). Noe av årsaken til det kan ligge i at dagens skole er en teoritung skole, hvor de fleste må gjennom store mengder teori, uavhengig av om de skal bli leger eller mekanikere (Skartveit, 2014). Kunnskapsløftet (2006) har lagt opp til noe mer valgfrihet, men mål-middel-pedagogikken står sterkt.

Hvor er vi på vei?

I en tid hvor de beste bare blir bedre og de svake faller utenfor, hvor jenter suser forbi gutter i utdanningssystemet, og flere generelt er mer opptatt av ytre prestasjoner og sosiale normer for hva som er den «riktige» måten å være på. Hvor samfunnet i større grad enn før er tuftet på et terapeutisk verdisyn, der alt man gjør skal kunne begrunnes med at det har en slags egenverdi. Hvor er vi på vei? På den ene siden kan man tenke seg at kravet til terapeutisk forankring gjør valg mer krevende, ved at alt man velger må kunne begrunnes med at det er fremtidsrettet og veloverveid. På den andre siden innebærer det at alle beslutninger kan forsvares med at de vil kunne bidra til personlig velvære. Det er interessant hvordan deltagere i TV-programmer som *Ekstrem forvandling* eller *Plastisk Fantastisk*, der seerne følger mennesker gjennom prosessen med kirurgisk å endre sitt utseende, forklarer valget om kosmetisk kirurgi med at det vil bedre deres livskvalitet og mentale helse. Hva dette innebærer er uklart, men det sier noe om at hvis man føler at kosmetisk kirurgi kan ha egenverdi, er det mer akseptert. I SIFO sin undersøkelse (se avsnitt 5.2) mente mange av informantene at kosmetisk kirurgi var et godt alternativ for de som trenger det for å bedre sin fysiske eller psykiske helse og selvtillit. På den måten kan man tenke at fra et terapeutisk ståsted vil alt fra kosmetisk kirurgi, til innkjøp av forbruksvarer som designerveske eller ny bil, kunne forsvares ut fra et personlig behov.

Dreiningen mot subjektivering (Ziehe, 1982) og bevissthetsutvidelse (Lasch, 2006) har vært utslagsgivende for moderne livsstil. Når tenåringen ser inn i fremtiden vil han eller hun ifølge Frønes (2006, s. 51) se «Friends-fasen» med dens kule hverdag særpreget av utfordringer og muligheter, mens yrkesvalg og familieliv står mer fjernt. I dag vil man kunne si at tenåringen ikke lenger ser for seg Rachel og Ross med hver sin kaffekopp nede på caféen Central Perk,

men karakterene i TV-serien «Gossip Girl», med sine luksuriøse klær og frigjorte seksualitet, hvor personlige behov er selve drivkraften for handling. Siste tilskudd til TV-serier om venner i New York, er «Girls». En serie som illustrerer hvordan nåtidens unge vokser opp og innser at de likevel ikke er i stand til å oppnå alt de ønsker seg, slik foreldregenerasjonen nærmest lovet dem. Serien fanger en slags *privilegert angst* hos generasjonen som har alle muligheter.

Samtidig er det interessant hvordan informantene i en tid hvor selvutvikling står i sentrum, og det å leve et autonomt og originalt liv er noe av det de beskriver som det aller viktigste, i stor grad har de samme verdiene. Når jeg spør informantene hvilke drømmer de har for fremtiden, svarer alle at de ønsker seg familie og barn. I tillegg kommer ønsket om å sikre seg en jobb de kan trives i, og hvor de vil tjene nok penger til at de ikke behøver å bekymre seg for økonomi. For noen av dem er også karriere viktig, men de er i mindre grad opptatt av å skille seg ut, og mer opptatt av å passe inn. Deres selvfremstilling handler ikke først og fremst om å være unik eller annerledes, men om å være *en helt vanlig ener* – akkurat som alle andre. Det kan ha noe å gjøre med at det å skulle vike fra normen kan virke mer risikofylt i et samfunn hvor alt man gjør står i fare for å dokumenteres og vurderes av andre. Å gå ut døra uten å ha håret og stilen på plass kan føles utrygt, ikke bare fordi noen kan ta bilde av deg, men fordi det for mange vil stå i strid med slik de vanligvis fremstiller seg i sosiale medier. Informantene forteller meg at de er heldige som har mange muligheter, men samtidig gir de uttrykk for en følelse av å være veldig bundet av den sosiale normen og overvåkingen. De føler seg kanskje privilegerte som har så mye frihet, men denne friheten gjør ikke alltid at de føler seg noe friere. I dag snakker man gjerne om det individualiserte samfunn, men om man ser på begrepet til Ziehe (2004) er individualisering mer enn økning av muligheter. Det er også beslutningskonflikter, og en økt avstand mellom livsvirkelighet og kulturelt oppståtte forventninger.

Lasch (2006) skriver om terapeutisk følsomhet og et ekspertsamfunn bestående av klienter og hjelpere. Et fenomen som gjenspeiler seg i overfloden av tilbud om karriereveiledning, terapi, kurstilbud og selvhjelpsbøker, men også brukerundersøkelser og terningkast på nett. Internett og Google har gjort informasjon mer tilgjengelig, og hvis man skal bestille en ferie eller kjøpe ny gressklipper, kan man søke seg frem til vurderinger og tips fra andre. Slik informasjon kan være nyttig når man skal kjøpe noe nytt til hjemmet, men det kan også oppfattes å undergrave individets evne til å ta selvstendige beslutninger, for eksempel i forbindelse med karrierevalg eller barneoppdragelse. Er det lenger mulig å gjøre noe uten veiledning?

Dersom et menneske føler seg utilfreds er løsningen hovedsakelig den samme i psykiatrien som i ukebladene: eksperter som skal hjelpe pasienten eller konsumenten å nå ideal-selvet (Mortensen 2013). Disse oppfordrer individet til å fokusere på selvtillit og mental helse med en tanke om at det vil bedre deres livskvalitet. Intensjonen er ofte god. Det føles godt å være trygg på seg selv og det gjør mennesker glade. Hvis man bare tror på seg selv er alt mulig.

Problemet med denne tenkemåten er ifølge overlege i psykiatri ved St. Olavs hospital, Jørgen Assar Mortensen (2013) at lykkejaget støtter opp under en idé om at melankoli og realisme er sykdom og depresjon. Når *det perfekte mennesket* er den som klarer å innfri det kommersielle idealet - en lykkelig og populær konsument – gir det et signal om at dersom man ikke klarer å finne lykke i forbruk og livsstil, er man deprimert og trenger hjelp (Mortensen, 2013). Linnéa Myhre, forfatter og tidligere blogger i tjueårene, uttrykker det slik:

Det er ikke så uvanlig at jenter på min alder påstår at de er lykkelige, og det utelukkende på grunn av en pent anrettet kopp kaffe. De legger ut bilder av denne kaffekoppen og kaller det hverdagslykke. Det er jo til å le seg i hjel av, er det ikke? Hvorfor blir ikke jeg lykkelig av en kopp kaffe? (Myhre sitert i Knapstad, 2014, avsnitt 2)

Denne tankegangen er ifølge Mortensen (2013) et resultat av ekspertsamfunnet sin ideologi om at lykke er noe som kan læres, og dermed velges. Det er et vanskelig budskap for de som ikke blir lykkelige av en perfekt kopp kaffe, eller som har kommet frem til konklusjonen om at verden ikke er så vakker som den fremstår i sosiale medier. Fra et narsissistisk perspektiv kan man tenke seg at når de som er best på selvframstilling er de som dyrkes frem som helter, idoler og forbilder, er det vanskelig ikke å skulle være en del av denne kulturen.

Den nye Narkissos

Det finnes mange forsøk på å døpe generasjonen som er et resultat av Internettalderen; *den narsissistiske generasjon*, *meg-generasjonen*, *den terapeutiske generasjon*, *iGenerasjonen*, *mediegenerasjonen*, *generasjon prestasjon* også videre. Felles for denne generasjonen er at de har vokst opp med Internett og at de publiserer mer informasjon om seg selv enn generasjoner før dem. Hvorfor akkurat narsissismebegrepet har fått så stor oppslutning kan ha sammenheng med at det fanger en tosidighet ved menneskelig atferd, som strekker seg fra selvsikkerhet og tro på egne evner på den ene siden, til sårbarhet og depresjon på den andre. Dette er trekk som mange vil kunne oppfatte som typiske for vår tid. Det er mulig at narsissismebegrepet kun er et motebegrep, en forbigående trend i rekken av forklaringer på moderniteten, men det er også

en mulighet for at begrepet rommer en sannhet, fordi narsissismebegrepet gir en forklaring på kun halvt forståtte sammenhenger og problemstillinger i samfunnsutviklingen (Møller, 1983, s. 10). Det virker også naturlig at utdanningsvitenskapen låner mer fra psykologiens fagfelt i en tid hvor selvutvikling er mer sentralt, og individet er mer selvbestemmende enn før. Flere psykoanalytikere vil likevel hevde at narsissisme, som i hovedsak er et sykdomsbegrep, ikke lar seg overføre til andre disipliner. Lavik (2006) påpeker imidlertid at det var Ellis, og senere Freud, som «stjal» begrepet fra den greske mytologi og myten om Narkissos. Det innebærer at narsissisme kan forstås som et allmennkulturelt begrep tilgjengelig for alle kulturer, disipliner og personer i befolkningen.

Mens de unge blogger og poster selfies, sitter mange tilbake med en oppfattelse av at den nye kulturen er ødeleggende for det nære og private, så vel som det kollektive. Bak ligger en tanke om at når man bare er opptatt av seg selv og sitt, mister man det kollektive prosjektet av syne. En tankegang som i stor grad stemmer overens med teorier om narsissisme. Samtidig er det en myte at det kun er ungdomsgenerasjonen som utleverer seg selv i selvframstillingens tidsånd. De voksne poster kanskje ikke bilder av rosa trutmunner og bikinibilder, men når mor i huset deler bildet av «to glass rødt» på verandaen, eller barnebarna på helgebeseøk hos mormor, og far deler en statusoppdatering om den nye plattingen i bakhagen, er det også selvframstilling. Den er ikke like åpenbar som den til tenåringen, men den er der.

I tillegg vil mine informanter hevde at deres foreldre - som også er på Facebook, i stor grad mangler forståelse for hvordan man oppfører seg i sosiale medier. For å nå frem på Internett må man knekke de språklige og sosiale kodene for å bli lagt merke til, og få de rette følgerne. Eksempler på personer som har klart dette er Justin Bieber, som fikk platekontrakt gjennom YouTube, eller Wikileaks som fikk tilgang til store datasystemer og så avslørte konfidensielle dokumenter om krigen i Afghanistan. Her tar ungdommen rotta på moderniteten ved at de tar i bruk verktøy hvor den eldre generasjonen er sjanseløs. Ifølge Frønes (2006) er idealtypen en person som bruker sin selvrealisering til innovasjon og nyskaping, som for eksempel når «... den elektronikkfrelste musikkinteresserte ender med å utvikle Hifi-anlegg, hestejenta starter ridesenter eller fritids-tegneren blir designer» (s. 55).

Hvorvidt dagens unge bryr seg mindre om fellesskapet enn generasjoner før dem er vanskelig å skulle si noe om her, selv om arbeidet med å være «den beste versjonen av seg selv» ser ut til å være et tidkrevende prosjekt, som til tider kommer i veien for lekser og andre aktiviteter. Man kan også tenke seg at det blir mindre tid til å lese nyhetssaker eller pensum, når man kan

lese blogger og se på YouTube-videoer i stedet. Samtidig er det vanskelig å skulle kritisere en generasjon som i stor grad bruker fritiden på fremtidsbygging og trening. At de også velger å utlevere seg selv i sosiale medier gjør dem heller ikke til egoister, men de blir muligens mer avhengig av andres anerkjennelse og bekreftelse, som er knyttet til mengden og kvaliteten på deres ytre prestasjoner. Dette prestasjonskravet kan kanskje føre til stress, dårlig samvittighet, utbrenthet og spisevansker - sykdommer som ser ut til å bre om seg i befolkningen. En ting er i hvert fall sikkert: Narkissos hadde digget vår tid. I stedet for måtte gå helt ned til vannet for å nyte sin fullkommenhet alene, kunne han plukket opp smarttelefonen sin og delt en selfie i sosiale medier.

Litteraturliste

- Aabel, S. (2013, 28. november). Jeg føler meg feit fordi Fotballfrue har født. *Dagbladet, Meninger*. Hentet fra <http://www.dagbladet.no>
- Aglen, T. S. (2015, 25. mai). Det store treningsparadokset. *Adresseavisen, Pluss*. Hentet 27. mai 2015 fra <http://www.adresseavisen.no>
- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (2 utg.). Lund: Studentlitteratur.
- American Psychiatric Association. (1997). *Diagnostiske kriterier fra DSM-IV*. Oslo: Pilgrim Press.
- Beck, C. W. (1990). *Det organiserte vanvidd: Et kritisk blick på barns og ungdoms oppvekst i 90-åra*. Vallset: Opplandske.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: SAGE.
- Berg, A. O. (2013, 17. september). De unge er faktisk eldst. *Aftenposten, Meninger*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Hentet fra <http://www.danah.org/books/ItsComplicated.pdf>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. Doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Brinkmann, S. (2015). *Stå imot: Si nei til selvutvikling*. Oslo: Press.
- Business Network International. (s.a.). *About BNI*. Hentet 11. juni 2015 fra <http://www.bni.com>
- Butcher, K. H., Holkup, P. A., Park, M., & Maas, M. (2001). Thematic Analysis of the Experience of Making a Decision to Place a Family Member With Alzheimer's Disease in a Special Care Unit. *Research in Nursing & Health*, 24, (470-480).
- Costello, B. (2009, 13. november). The Waif That Roared. *Women's Wear Daily, Beauty*. Hentet fra <http://www.wwd.com>
- Dale, E. L. (2006). *Oppdragelse i det refleksivt moderne*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Denzin, L., & Lincoln, Y. (2005). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. I N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Red.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3 utg., s. 1-32). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Dommerud, T. (2014, 24. august). Slanking har nådd helt til livmoren. *Aftenposten, Helse*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Eriksen, C. B. (s.a.). *Caroline Berg Eriksen*. Hentet 2. juli 2015 fra <http://www.carolinebergeriksen.no/>
- Eriksen, C. B. [carolinebergeriksenno]. (2013, 28. november). I feel so empty, and still not 😊😊 4 days after birth 😊👶🌸🌸 [Instagrampost]. Hentet fra <https://instagram.com/p/hQc3DjAsc7/>
- Fjelstad, P. E. (2012, 22. september). Tusener på fest etter invitasjon på Facebook. *VG, Utenriks*. Hentet fra <http://www.vg.no>
- Folkehelseinstituttet (2008, 25. mai). *MMR-vaksinen mot meslinger, kusma og røde hunder i barnevaksinasjonsprogrammet*. Hentet fra <http://www.fhi.no/artikler/?id=69487>

- Forlaget Oktober. (s.a.). *Min kamp. Sjette bok*. Hentet 11. juni 2015 fra <http://oktober.no/Boeker/Skjoennlitteratur/Romaner-noveller/Min-kamp.-Sjette-bok>
- Freud, S. (1957). On Narcissism: An Introduction. I J. Strachey (Red.), *The Standard Edition of The Complete Psychological Works Of Sigmund Freud Volume XIV (1914-1916)* (s. 67-102). London: Hoghart Press. Originalverket utgitt 1914 med tittel: Zur Einführung des Narzissmus.
- Freud, S. (1989). *The Ego and The Id*. New York: Norton. Originalverket utgitt 1923 med tittel: Das Ich und das Es.
- Freud, S. (2010). *Forelesninger til innføring i psykoanalyse*. Oslo: Bokklubben. Originalverket utgitt 1917 med tittel: Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse.
- Fromm, E. (1981). *Sigmund Freud: Storhet og begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fromm, E. (1992). *Flukten fra friheten*. Oslo: Aventura Pocket.
- Frønes, I. (2006). *Annerledeslandet. Om framtid og utviklingstrekk i Norge* (2 utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frønes, I., & Brusdal, R. (2000). *På sporet av den nye tid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fugelli, P. (2004). Formeghetens mentalitet – en utfordring for samfunnsmedisinen? I J. G. Mæland, P. Fugelli, G. Høyen, & S. Westin (Red.), *Sosialmedisin: I teori og praksis* (s. 415-430). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Giddens, A. (1997). *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax.
- Goldberg, C. (1980). *In Defence of Narcissism: The Creative Self in Search of Meaning*. New York, NY: Gardner Press.
- Halvorsen, M. T. (2015, 8. januar). Utbrente små voksne. *Dagens Næringsliv, Talent*. Hentet fra <http://www.dn.no>
- Haugsgjerd, S. (1987). Innledning. I A. Miller *Barneskjebner* (2. utg., s. 7-12). Oslo: Gyldendal.
- Heggen, K., & Øia, T. (2005). *Ungdom i endring: Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt.
- Hegna, K., Ødegård, G., & Strandbu, Å. (2013). En «sykt seriøs» ungdomsgenerasjon. *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 50 (4), (374-377). Hentet fra <http://www.psykologtidsskriftet.no>
- Henriksen, I. H. (2014, 29. oktober). Frihet i flokk. *Norges Sosiale Forums nettavis*. Hentet fra <http://www.globaliseringskonferansen.com/>
- Holter, H. (1982). Data, tolkning og sosiale relasjoner i forskning. I H. Holter, & R. Kalleberg (Red.), *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (9-18). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jacobsen, M. H. (Red.). (2009). *Zygmunt Bauman*. København: Unge Pædagoger.
- Karterud, S. (1995). *Fra narsissisme til selvpsykologi: En innføring i Heinz Kohuts selvpsykologi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Karterud, S. (1997). Heinz Kohuts selvpsykologi. I S. Karterud, & J.T. Monsen (Red.), *Selvpsykologi: Utviklingen etter Kohut*. (s. 13-27). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kernberg, O. F. (1985). *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. Northvale, NJ: Jason Aronson.

- Kernberg, O.F. (2010). Narcissistic Personality Disorder. I J.F. Clarkin, P. Fogany, & G.O. Gabbard (Red.), *Psychodynamic Psychotherapy for Personality Disorders: A Clinical Handbook* (s. 257-287). Washington DC: American Psychiatric Publishing.
- Klevan, K. (2014, 20. april). Dropper Russefeiringen. *Tønsbergs Blad*. Hentet fra <http://www.tb.no>
- Kleven, T. A. (2008). Validity and validation in qualitative and quantitative research. *Nordisk pedagogikk*, 2008, 3, s. 220-233. Hentet fra <https://www.idunn.no>
- Knapstad, M. L. (2013, 17. august). De sykt flinke. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Knapstad, M. L. (2014, 25. oktober). Linnéa Myhre: «Det går til helvete. Vi kommer til å trenge flere psykologer, i hvert fall». *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Knausgård, K. O. (2009-2011). *Min kamp* (B. 1-6). Oslo: Oktober
- Kohut, H. (1966). The Forms and Transformations of Narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14, (243-272). Hentet fra <http://apa.sagepub.com/>
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders*. New York, NY: International Universities Press.
- Krange, O. (2004). *Grenser for individualisering*. Norsk Institutt for Forskning om Oppvekst, Velferd og Aldring (NOVA, Rapport 4, 2004). Hentet fra <http://www.hioa.no>
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet* (Midl. Utg. [Oslo]: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvalem, I. L. (2007). Ungdom og kroppsbilde. I I.L. Kvalem, & L. Wichstrøm (Red.), *Ung I Norge: Psykososiale utfordringer* (s. 33-50). Oslo: Cappelen Akademisk.
- Kvile, S. O., Nipen, K., Gimse, L.M., Mjaaland, O., & Gjestad, R. H. (2012, 30. mai). 88 Bieber-fans fikk medisinsk behandling. *Aftenposten, Innenriks*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Køsling, I.-A. V. (2013, 10. januar). Vil heller lukte vondt enn å dusje med andre. *NRK, Buskerud*. Hentet fra <http://www.nrk.no>
- Landsend, M., & Monsen, Ø. N. (2015, 29. mai). –Jeg kunne kanskje hatt litt mer penger, men ellers er livet topp å leve. *Dagbladet*. Hentet fra <http://www.dagbladet.no>
- Lasch, C. (2006). *Den narsissistiske kultur*. Oslo: Bokklubben. Originalverket utgitt 1979 med tittel: *The Culture of Narcissism*.
- Lavik, N. J. (2006). Innledende essay. I L. C. *Den narsissistiske kultur* (s. XI-XL). Oslo: Bokklubben.
- Lincoln, Y., & Guba, E. G. (2005). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. I N. K. Denzin & Y. Lincoln (Red.), *The Sage Handbook of Qualitative research* (3 utg., 191-215). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Lund, T. (2005). Generaliseringsproblematikk. I T. Lund (Red.), *Innføring i forskningsmetodologi* (s. 125-140). Oslo: Unipub.

- Miller, A. (1987). *Barneskjebner: Tre foredrag om narsissisme og psykoanalyse* (2 utg.). Oslo: Gyldendal.
- Mortensen, J. A. (2013, 8. november). Lykkejakt på villspor. *Morgenbladet*. Hentet fra <http://www.morgenbladet.no>
- Murch, S. H., Anthony, A., Casson, D.H., Malik, M., Berelowitz, M., Dhillon, A. P., Thomson, A. M., Valentine, A., Davies, S. E., & Walker-Smith, J. A. (2004, 6. mars). Retraction of an Interpretation. *The Lancet*, 363, (9411), 750. Doi: 10.1016/S0140-6736(04)15715-2.
- Møller, M. (1983). *Narcissisme: Sygdom eller skældsord?* København. Dansk: Psykologisk.
- Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste. (s.a.). *Krav til samtykke*. Hentet 11. juni 2015 fra <http://www.nsd.uib.no>
- NOU. 2001:6. (2001). *Oppvekst med prislapp? Om kommersialisering og kjøpepress mot barn og unge*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/5449068d497143e89f967285a60c3c21/no/pdfa/nou200120010006000dddpdfa.pdf>
- Næss, T. M. (2015, 6. mai). Idrettsbarn får voksenskader på grunn av prestasjonspress. *Aftenposten, Idrettspolitik*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Olsen, T. B. (2010, 5. oktober). Lett å mobbe digitalt. *Forskning.no* Hentet fra <http://www.forskning.no>
- Patty, W. L. & Johnson, L. S. (1953). *Personality and Adjustment*. New York: McGraw Hill.
- Regjeringen. (2012, 1. januar). *Statsministerens nyttårstale 2012*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-nyttarstale-2012/id6667848/>
- Reim, N. (2008). *Øl og vold og skamlåtte bønder? En studie av Klanen, med vekt på supporterers innflytelsesmuligheter og kontroll av uønsket supporteratferd* (Masteroppgave, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no>
- Riesman, D. (1961). *Det ensomme masse menneske*. København: Gyldendal.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Rysst, R., & Roos, G. (2014). *Kroppsidealer og kroppspress blant noen kvinner i Oslo*. Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO, Prosjektnotat 5, 2014). Hentet fra <http://www.sifo.no>
- Samordna opptak (2015, 22. april). *Søkertall 2015*. Hentet fra <http://www.samordnaopptak.no/info/om/sokertall/sokertall-2015/>
- Sarromma, S. (2013, 24. september). Pene piker overdriver ikke. *Gudbrandsdølen Dagingen, Meninger*. Hentet fra <http://www.gd.no>
- Sigrell, B. (1994). *Narcissism: Ett pdykodynamisk perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Silverman, D. (2011). *Interpreting Qualitative Data* (4 utg.). London: SAGE.
- Skartveit, H. (2014, 20. september). Det tause opprøret. *VG, Meninger*. Hentet fra <http://www.vg.no>
- Skarvøy, L. J., Mosveen, E., & Bringedal, T. (2015, 11. juni). Høyres helsepolitiker gikk ned 22 kilo på tre måneder – Folk må bare skjerpe seg! *VG, Forbruker*. Hentet fra <http://www.vg.no>

- Skatteetaten. (s.a.). *Søk i skattelistene*. Hentet fra <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skatteoppgjør/Sok-i-skattelistene/>
- Skårderud, F. (2014, 29. desember). De unge sliterne. *Aftenposten, Meninger*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no>
- Statistisk sentralbyrå. (2011, 5. desember). *Sju av ti fullfører videregående opplæring*. Hentet fra <http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/sju-av-ti-fullforer-videregaaende-opplaering>
- Statistisk Sentralbyrå. (2013, 9. desember). *Idrett og friluftsliv, Levekårsundersøkelsen 2013*. Hentet fra <http://ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/fritid/hvert-3-aar/2013-12-09#content>
- Statistisk sentralbyrå. (2014, 19. juni). *Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2008-2013*. Hentet fra <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgogjen/aar/2014-06-19#content>
- Tamir, D. I., & Mitchell, J.P. (2012, 22. mai). Disclosing information about the self is intrinsically rewarding. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 129, (21), 8038–8043. Doi: 10.1073/pnas.1202129109
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (2 utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- The Lancet. (2010, 6. februar). Retraction—Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *The Lancet*, 375, (9713), 445. Doi: 10.1016/S0140-6736(10)60175-4.
- Utdanningsforbundet. (2012, mars). Education at a Glance. OECD indicators. *Internasjonale sammenlikninger av lærerlønn, frafall i videregående opplæring og beslutningsmyndighet i utdanningssektoren* (temanotat 2/2013). Hentet fra http://www.utdanningsforbundet.no/upload/Publikasjoner/Temanotat/Temanotat%202013/Temanotat_2013_02.pdf
- Wolfe, T. (1976, 23. august). The «Me» Decade and the Third Great Awakening. *New York Magazine*. Hentet fra <http://www.nymag.com>
- World Health Organization. (1999). *ICD-10: Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser: Kliniske beskrivelser og diagnostiske retningslinjer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ziehe, T. (1982). Om narcissismens sårbarhet. – Kulturelle frisætningsprocessers psykiske nedslag. I J. Berg, & B. Elle (Red.), *Ungdom, socialisation og narcissisme*. (s. 15-46). København: Unge Pædagoger.
- Ziehe, T. (1986). Inför avmystifiseringen av världen. Ungdom och kulturell modernisering. I M. Löfgren, & A. Molander (Red.), *Postmoderna tider*. (s. 344-361). Stockholm: Norstedts.
- Ziehe, T. (2004). *Øer af intensitet i et hav af rutine: Nye tekster om ungdom, skole og kultur*. København: Politisk revy.
- Øia, T. (2012). *Ung i Oslo 2012: Nøkkeltall*. Norsk Institutt for Forskning om Oppvekst, Velferd og Aldring (NOVA, Notat 7, 2012). Hentet fra <http://www.hioa.no>

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Norsk Samfunnsvitenskapelig
Datatjeneste AS
Postboks 1092 Blindern
0317 OSLO
Tlf: +47 22 85 21 17
Fax: +47 22 85 50 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Orgnr: 985 221 881

Christian W. Beck
Institutt for pedagogikk Universitetet i Oslo
Postboks 1092 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 06.01.2014

Vår ref: 36622 / 2 / ISL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 11.12.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36622	<i>Generasjon Y - om forfall og fortrinn. Hva er det egentlig med denne generasjonen?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
* Daglig ansvarlig	<i>Christian W. Beck</i>
Student	<i>Malin Littauer Yndesdal</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 36 01

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Malin Littauer Yndesdal malin.littauer.yndesdal@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Sjekkingsdato: 22.01.2014

OSLO NSD: Universitetet i Oslo, Postboks 1092 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47 22 85 12 11. nsd@nsd.uib.no
NSD/PRIVAT NSD: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 4701 Trondheim. Tlf: +47 73 30 15 02. kundeansvar@ntnu.no
NSD/NO NSD/NO: Universitetet i Tromsø, 9001 Tromsø. Tlf: +47 77 27 43 00. nsd@hsh.no

*Veileder ble etter kort tid endret til Niri Talberg

Vedlegg 2: Intervjuguide

Åpning

Presentasjon

Intervjuets hensikt og målsetning

Anonymisering, båndopptaker, konfidensialitet

Samtykkeerklæring

Bakgrunn

Alder?

Hvor er du født?

Sivil status?

Foreldres utdanning?

Foreldres arbeid?

Er foreldrene dine gift?

Har du søsken?

Hvilken skolebakgrunn har du? (Fullført vgs?)

IDENTITET

1. Jeg vil gjerne at du begynner med å fortelle litt om deg selv. Du kan starte med å si noe om bakgrunnen din og jobbe deg fremover. Ta for deg de store trekkene.
2. Hvordan vil du beskrive deg selv som menneske?
(evt. Hva liker du å gjøre på fritiden?)

UTDANNING

3. Hva betyr det for deg å ha en utdanning?
4. Når du tenker på dine venner og bekjente – hva betyr utdanning for dem?

AMBISJONER

5. Ser du på deg selv som en ambisiøs person?
6. Hvilke ambisjoner har du for fremtiden?
7. Hvilke kvaliteter tror du blir viktig for å oppnå målene dine?
8. Er det noe som gjør det vanskelig for deg å oppnå det du vil?
9. Er det en eller flere personer du ser særlig opp til?
(Evt. Hva er det med _____ du beundrer?)

UNG I NORGE

10. Hvordan vil du beskrive det å være ung i Norge i dag?
(Evt. Hvilke begrensninger og muligheter ser du?)
11. Hvordan tror du denne generasjonen er annerledes enn den til dine foreldre?
(Evt. Hva opplever du som de største forskjellene?)
12. Det ble nettopp gjort en stor undersøkelse av ungdom fra hele landet. Resultatet forteller om en ungdomsgenerasjon som er fornuftige og ambisiøse. Samtidig viser rapporten at mange unge opplever stress og slit i hverdagen, preget av søvnproblemer, opplevelse av håpløshet og dårlig selvbilde. Tror du dette bildet stemmer?

SOSIALE MEDIER

13. Bruker du sosiale medier? Evt. hvilke? Evt. hvorfor ikke?
14. Hvordan fremstiller du deg selv i sosiale medier?
(Evt. Hva sier din profil om deg som person?)
15. Opptil 80 % av facebookoppdateringer og twittermeldinger handler om våre liv og umiddelbare opplevelser. Hva tror du er grunnen til at så mange utleverer seg på nett?
16. Hvordan tror du livet ville vært uten sosiale medier?

SELVREALISERING

17. Hva tenker du når du hører ordet selvrealisering?
18. Hvor viktig er selvrealisering?

LYKKE

19. Hva skal til for at du har det godt med deg selv?
(Evt. Kan du huske en situasjon eller en tid hvor du hadde det spesielt bra?
(Evt. Hva var det i den situasjonen som ga deg en god følelse?)
20. Er du lykkelig?
21. På fagspråket snakker vi om "framskrittets paradoks", dvs. at i Norge blir vi stadig rikere, men ikke lykkeligere. Hva tenker du om slik påstand?

VELLYKKETHET

22. Har du god selvtillit?
23. Når du tenker på venner og bekjente på din egen alder – tror du de har god selvtillit?

24. Tenker du mye på hvordan du fremstår overfor andre? Utdyp.

TRENING OG HELSE

25. Hva er ditt forhold til kropp og helse?

26. I dag snakker man ofte om økt kroppshysteri – hva mener du selv?

27. Må man være pen for å lykkes?

FAMILIE

28. Hvordan vil du beskrive ditt forhold til foreldrene dine?

(Evt. Har du et nært forhold til dem?)

29. Skulle du ønske du tilbragte mer tid sammen med foreldrene dine?

30. Hvilke forventninger tror du dine foreldre har til deg?

(Evt. Har de kommunisert sine forventninger til deg på noen måte? Hvordan?)

31. Er det foreldre eller venner som betyr mest når du trenger hjelp og råd?

(Evt. Hva kan _____ hjelpe deg med som ikke _____ kan?)

SAMFUNNSENENGASJEMENT

32. Deltar du i noen form for frivillig arbeid?

33. Ser vi blant dagens ungdom en redusert interesse for samfunnet?

(Evt. Er ungdom i dag bortskjemt?)

34. Ungdom i dag bruker mindre rusmidler, de røyker mindre, drikker mindre og driver mindre ungdomskriminalitet. Hvorfor er ungdom slik?

Til slutt

Avrunding - noe du ønsker å tilføye?

Opplevelse av intervjuet

Gjenta rutiner rundt anonymisering, analyse osv.

Muligheter for andregangsintervju

Takk

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Generasjon Y - Hva er det egentlig med denne generasjonen?

Jeg er masterstudent i pedagogikk ved Universitetet i Oslo og holder nå på med min avsluttende masteroppgave. Temaet for oppgaven er ungdomskultur og moderne livsstil. Oppgaven har som mål å gi innsikt i dagens ungdomsgenerasjon og deres levevilkår. For å få en dypere forståelse av disse temaene ønsker jeg å intervju 6-10 personer i alderen 18-30 år.

Intervjuspørsmålene vil dreie seg om refleksjoner omkring utdanning, ambisjoner, selvrealisering, familieforhold, sosiale medier og tanker om det å være ung i Norge i dag.

Jeg vil bruke båndopptager og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent 60-90 minutter og vi blir enige om passende tid og sted.

Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og det er kun jeg og min veileder ved universitetet som vil ha tilgang til datamaterialet. Alle opplysninger anonymiseres, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdigstilte oppgaven. Opptakene slettes når oppgaven er ferdigstilt innen utgangen av 2014. Det er frivillig å være med og du kan når som helst trekke deg fra prosjektet uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert.

Som blogger/student/ferdig utdannet (dette varierer avhengig av informant) er du som enkeltperson særlig egnet til å belyse min problemstilling. Dine synspunkter vil være et verdifullt bidrag til min masteroppgave om ungdom og ungdomskultur.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien kan du ringe meg på tlf: [REDACTED] eller sende en e-post til [REDACTED]. Du kan også kontakte min veileder [REDACTED] ved Institutt for pedagogikk på telefonnummer [REDACTED]

Ved ønsket deltagelse er det fint om du skriver under på samtykkeerklæringen nederst på arket og leverer den til meg neste gang vi treffes.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen

Malin Littauer Yndesdal
[REDACTED]

Klipp her

.....

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)